STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04964

DER HEYREM DRABEYNU GERSHOM

Marcus Lehmann

Permanent preservation of this book was made possible
by Dr. Martin & Kathy Stern
in memory of
Rose & Irving Stern, Elaine Schoenberger & Gretchen Grossman

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דער חרם
דרבינו גרשם

א היסטארישע ערצעהלונג

פון

דאקטאר לעהמאנן.

בעארבייטעט פון

ד. מ. פריינקעל.

היברו פאבלישינג קאמפאני
632־34 בראדוויי, ניו יארק.

HEBREW PUBLISHING COMPANY
632-34 Broadway, New York.

1928

1־טעס קאפיטעל.

קאָנסטאַנטינאָפּאָל.

ווילסט דוא, ליעבער לעזער, פערגניגען האבען און זעהן **דיא גרעססטע** און דיא שעהנסטע שטאָדט פון דער וועלט, געה און זעה דיא שטאָדט קאָנסטאנטינאָפּאָל. אללע וואונדער, וועלכע דוא קענסט זעהען אין פּעקינג, דיא הויפּטשטאָדט פון כינא, דיא גאנצע מאַיעסטעט פון לאָנדאָן, דיא זעל־טענע שעהנהייט פון פּאריז, דיא גרויסקייט פון רוים, דיא עלטסטע שטאָדט פון דער וועלט מיט איהרע אַלטע בנינים, און דער נאַטירליכער חן, וואס ליגט אויף נעאפּעל — דאס אללעס וועלען פון דיר פערשווינדען, ווען דוא וועסט זיי פערגלייכען מיט קאָנסטאנטינאָפּאָל, ווען דוא וועסט זיא זעהן צום ערשטען מאָל. און דאָך איז היינט נור א שוואכער שאטען געבליבען פון דער אמאָליגער קאָנסטאנטינאָפּאָל, ווען זיא איז געוועזן דיא רעזידענץ פון דעם גרעסטען קייזער פון דער וועלט, ווען זיא איז געוועזן דער מיטעל־פּונקט פון אללע אָריענטאלישע מדינות און ווען זיא האט מיט איהר אייזערנער האנד דיא גאנצע וועלט בעהערשט. וועגען קאָנסטאנטינאָפּאָל דער־צעהלט אונז דער גרויסער אידישער רייזענדער רבי בנימין פון טאָלעדאָ (רבי בנימין בעל־המסעות), וואס האט זיא מיט זיעבען הונדערט יאהר צו־ריק בעזוכט, אין דער צייט, ווען זיא איז נאָך געשטאנען אין איהר גאנצע גרויסקייט און אין איהר רעכטען גלאנץ, פאָלגענדעס: „זיא איז דיא גרעס־טע שטאָדט און דיא רעזידענץ פון גריכענלאנד. זיא זאמעלט איין דעם **גאנצען צינס פון אללע אָריענטאלישע מדינות, וואס שטעהען אונטער דער**

רוימישער הערשאפט. איהרע פאלאצען און לוסט־שלעססער זיינען פולל מיט גאָלד און זייד. מען זאָגט, אז דער צינס פון דיא קאָנסטאנטינאָפּאָלער קראָמען און מערק אליין, טראָגט איין דיא רעגיערונג ביז צוואנציג טויזענד גולדען טעגליך, אויסער דיא אבצאהלונגען פון דיא פערשידענע סחורות, וואס ווערען געבראכט אין דעם קאָנסטאנטינאָפּאָלער האפען פון פערזיען (פרס), פון מצרים, פון רוסלאנד, פון אראביען, פון שפאניען און פון איטאליען״.

צו יענער צייט, ווען קאָנסטאנטינאָפּאָל איז געשטאנען אויף דער העכסטער שטופע פון איהר גליק און גרויסקייט, האט זיך דאָרטען געטראָפען דער פאקט, וואס איז פאר אונז אידען אזוי וויכטיג און וועלכען מיר נעהמען זיך צו דערצעהלען פאר אונזערע לעזער.

דער קייזער יאָהאן צימיסציעס איז געשטאָרבען אין דעם יאהר 976. און דיא מלוכה איז איבערגעגאנגען צו דיא צוויי זיהן פון דעם קייזער ראָמאן דער צווייטער, וואס האט רעגיערט פאר איהם. ביידע פרינצען זיינען אבער זעהר פערשידען געוועזען אין זייערע חאראקטערע און אין זייערע נייגונגען. דער פרינץ קאָנסטאנטין האט נור געזוכט פוסטע פערגעניגענס און צו לעבען א גוטען טאָג, און דער פרינץ באזיל, וואס איז געוועזען איין ערנסטער מענש, האט ארייגענומען דיא לייצעס פון דער רעגיערונג אין זיין האנד און האט זיין טראָהן אויף א פעסטען פונדאמענט אוועקגעשטעלט. ער האט זיינע אונטערטהאנען זעהר גוט און פריינדליך בעהאנדעלט און האט פון דעם קייזערליכען פאלאסט פון אללע פערדאָרבענע בעאמטע און פון אלע פאלשע צבוע׳קעס און שמייכלער אויסגערייניגט. זיין גאנצעס דיינקען און טראכטען איז געוועזען נור זיין לאַנד און זיינע אונטערטהאנער גליקליך און צופרידען צו מאכען, און דאס איז איהם ווירקליך אין העכסטען גראד געלונגען. גריכענלאנד האט אויסגעבליהט אין רייכטהום און גליק און קאָנסטאנטינאָפּאָל איז געווארען דיא קרוין פון אללע לענדער.

אָבער קאָנסטאנטינאָפּאָל איז אונטער זיין רעגיערונג ניט נור דער נעסט פון רייכטהום געוועזען, זיא איז אויך געווען דער מיטעלפונקט פון וויסענשאפט און בילדונג. צו דערזעלבינער צייט, ווען דיא מלכים פון איירָאפּא זיינען נאך פערזונקע געוועזען אין דעם זומפּ פון אבערגלויבען און פאנאטיזמוס און האבען זיך אפגעשוואכט דורך אייביגע בלוטיגע מלחמות, ואס האבען זייערע לענדער שוואך און ארעם געמאכט — האט דער קייזער באזיל אין זיין רעזידענץ דיא גרעסטע געלערנטע פון דער וועלט צוזאמען

גערופען און האט זיי דיא גרעסטע פריווילעגיאומס געגעבען, כדי זיי זאָלען קענען שאפפען און ווירקען זיין לאנד בעסער און גליקליכער צו מאכען. אונטער דיא גרויסע צאהל געלעהרטע און דיינקער פון קאָנסטאנטינאָפּאָל, איז צו יענער צייט בעקאנט געווען א אידישער געלעהרטער, רבי גרשם בן־יהודה, בעקאנט אונטער דעם צונאָמען: „דער פראנצויז“. ער איז געווען א גאָלד־ארבייטער, א קינסטלער אין זיין פאך. זיין פאבריק, אין וועלכע מען האט פערשידענע כלים פון גאָלד און זילבער געמאכט, איז בעריהמט געוועזען אין דער גאנצער וועלט און זיינע ארטיקלען האבען געהאט א גרויסען אפגאנג אין דיא הייזער פון דיא גרעסטע אריסטאָקראטען.

דיעזער געלעהרטער רבי גרשם איז געבאָרען געווארען אין דער שטאָדט מעטץ, אין פראנקרייך, וואס בעלאנגט היינט צו דייטשלאנד. נאך אלס קינד, האט ער גרויס חשק געהאט צו לערנען תורה און ער האט זיך צו דיעזען סטודיאום איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען. אלס ער איז עלטער געווארען, איז ער אוועק נאך מאינץ, וואס איז דאן געווען דיא רעזידענץ פון אידישער געלעהרזאמקייט, און האט זיך פלייסיג גענומען צום לערנען.

א לאנגע צייט האט ער דאָרטען פערבראכט צווישען דיא גרעסטע אידישע חכמים, פון וועלכע ער האט זעהר פיעל תלמודישע קענטניסע ער־וואָרבען, ביז ער האט איינגעזעהען, אז ער האט נאך פיעל מעהר צו לערנען און וויל דיא ישיבה פון פומבדיתא איז דאמאָלס געווען דיא גרעס־טע ישיבה פון דער וועלט, האט ער זיך ענטשלאָסען נאך בבל אויסצוא־וואנדערן און דאָרטען נאך מעהר צו ערווערבען פון רבי שרירא גאון, וואס איז דאמאלס דער ראש־הישיבה פון פומבדיתא געווען. פאר זיין אויסוואנדערן נאך בבל האט ער חתונה געהאט מיט דיא שעהנע דבורה, דיא טאָכטער פון דעם גאון רבי ליאון, דער רב פון מאינץ, ביי וועלכען ער האט עטליכע יאהר נאך אנאנד געלערנט.

עטליכע יאהר האט רבי גרשם אין פומבדיתא פערבראכט אויף זיינע תלמודישע סטודיען. אָבער מיט דעם תלמוד אליין און מיט זיינע מפרשים האט ער זיך ניט בענוגענט. ער האט זיך אויך צו אנדערע וויסענשאפ־טען מיט גרויס פלייס גענומען און האט געלערנט פערשידענע שפראך. אין א קורצע צייט האט ער שוין כמעט אללע נאטור־וויסענשאפטען אויס־געלערנט, אבער זיין גרעסטע לוסט איז געווען דיא מעטאללורגיע (דיא

וויסענשאפט פערשידענע מעטאלען, וויא גאָלד, זילבער, קופער, אייזען, א. ג. וו. צו בעארבייטען). ער האט זיך דיעזע וויסענשאפט נור דארום אויס־געוועהלט, ווייל ער האט זיא געוואלט מאכען צו דער הויפט־קוועלע פון זיין פרנסה, ער זאל האבען גענוג צום לעבען אין דער צייט, ווען ער איז בעשעפטיגט געוועזען מיט דעם שרייבען זיין ביאור אויף דעם תלמוד.

ווען ער איז שוין געווארען א גאנצער מושלם אין דער מלאכה, האט ער זיך מיט זיין פרוי דבורה בעזעצט אין קאנסטאנטינאָפּאָל, וואו ער האט זיין גרויסע פאבריק אויפגעעפענט און איז באלד אין דער גאנצער שטאָדט צווישען אידען און קריסטען בעריהמט געווארען. זיין געשעפט האט מיט יעדען טאג אלץ רייכער אויפגעבליהט און זיינע קונדען זיינען געווארען דיא גרעסטע אריסטאָקראַטען פון דער רעזידענץ און פון דער מדינה; אפילו דיא מיטגליעדער פון קייזערליכען הויף האבען ביי איהם גאָלדענע און זילבערנע קונסט־זאכען געקויפט.

פון טאָג צו טאָג איז ער רייכער און בעריהמטער געווארען. דער „פראנצויז", רבי גרשם, איז געווארען איינער פון דיא וויכטיגסטע פערזאָנען אין דער רעזידענץ, געשעצט און געליעבט פון אללע קלאססען הן ביי אידען און הן ביי קריסטען.

און דאָך איז זיין גליקס־בעכער מיט א ביטערן טראָפּען פערגאָלט געוועזען. עס זיינען שוין עטליכע יאהר נאך זיין חתונה פערגאנגען, און ער האט נאך קיין איינציגעס קינד געהאט. דער געדאנקען אָהן קינדער זייער לעבען צו פערברייננגען, האט איהם און זיין ווייב געטאָטצעט וויא א גיפטיגער וואָרעם און האט אללע זייערע לעבענספריידען פערדונקעלט.

2־טעם קאפיטעל.

מעליטטאַ.

דבורה האט אנגעהויבען צו מערקען און צו פיהלען, אז איהר מאנן רבי גרשם ווערט פון טאָג צו טאָג טרויעריגער און נידערגעשלאָגענער, און דאס האט איהר נאך מעהר איהר לעבען פערביטערט, דען זיא האט גע־וואוסט דיא אורזאכע פון זיין טרויער און האט איהם ניט געקענט טרויסטען.

עס זיינען שוין פערגאנגען צעהן יאָהר פון דעם טאג אָן, אין וועלכען זיא האט מיט איהם חתונה געהאט, אונד גאטט האט זייא נאָך ניט געבענשט מיט א קינד.

— פאר וועמען ארבייטען מיר, פאר וועמען האָרעווען מיר? — פלעגט ער זעהר אָפט זאגען, אונד עס האט זיך איהר אויסגעדאכט אזוי וויא ער מאכט איהר מיט דעם א פאָרוואורף, אזוי וויא ער וואלט איהר אין דעם בעשולדיגען.

גאנץ אָפט פלעגט ער זאגען:

— גאטט האט מיר געגעבען עשירות, א פיינעם נאמען, חן ביי אידען און ביי קריסטען. איך בין חשוב אונד געאכט אין דעם קייזערליכען הויף. אבער ווער וועט דאס אללעס ירש'ענען? מיט מיין טויט וועט דאס אללעס אפשטארבען, עס וועט פון מיר קיין זכר ניט בלייבען!

דאס אלעס האט איהר וויא מיט א שארפען מעססער געשניטען אין הארצען. זיא האט זיך פאר זיך אלליין געשעמט, אזוי וויא זיא וואללט א שווערע פער־ברעכערין געוועזען...

איינמאל, און א געוויססען אבענד, נאכדעם וויא רבי גרשם האט זיין מאגאזין פערשלאָססען אונד האט אפגעדאווינט מעריב אין שול, איז ער געקומען אהיים אונד האט זיך געזעצט לערנען אין זיין בעזונדערן חדר. ער פלעגט דאס שטענדיג טהאן, ווען דיא טרויעריגע געדאנקען פלעגען איהם שטארק דריקען, ווייל זיינע ספרים פלעגען איהם אויף א געוויססע צייט צערשטרייען אונד מאכען פערגעססען דעם ברענענדען שמערץ, וואס האט אין זיין ברוסט וויא א העללישער פייער געברענט.

היינט אבער האָבען איהם דיא טרויעריגע געדאנקען מיט דאָפּעלטער קראפט ארומגענומען אונד האבען איהם ניט צוגעלאָזען זיך צו פערטיעפען אין דעם ספר, וואס איז פאר איהם אויף דעם טיש אָפען געלעגען. ער האט צוגעמאכט דעם ספר אונד האסטיג אויפשטעהענדיג פון זיין שטול, האט ער אויסגערופען:

— גאטט מיין גאטט! וויא גרויס איז מיין פיין אונד וויא טיעף זיינען מיינע שמערצען!... דוא האסט מיר דיינע רייכסטע אוצרות געעפענט, אין מיינע געשעפטען האסטו דיין ברכה אריינגעשיקט. דוא האסט מיין הויז אָנגעפיללט מיט גאָלד אונד מיט זילבער. אללעס, וואס עס קען א מענשען גליקליך מאכען אונטער דיין הימעל, האסט דוא מיר געגעבען. וואס נאָך פעהלט מיר אונד וואס נאָך קען איך פון דיר פערלאנגען?... אבער צו וואס טויגען מיר אללע דיעזע ערדענגיטטער, ווען דוא האסט מיר קיין קינד געגעבען, וואס זאלל מיר טרויסטען אין מיין טרויער אונד וואס זאלל נאָך מיין טויט ירש'ענען מיין נאמען?... אלליין בין איך, גאנץ אלליין!... אללע מענשען, וואס לעבען אויף דער וועלט, זיינען וויא רינגען פון א לאנגע קייט;

איינער איז פערבונדען מיט דעם אנדערן, איינער איז אבהייניג פון דעם צווייטען. איך אבער בין א בעזונדערער רינג פאר זיך אלליין אונד מיט דיא אנדערע קען איך מיך ניט פעראייניגען . . . מוז איך דען בלייבען וויא א טרוקענער שטרוי, אדער וויא אן אפגעשטארבענער בוים, וואס קען שוין מעהר קיין פרוכט פון זיך ניט געבען? לעבט דען אין מיר ניט דער גייסט פון מיינע הייליגע עלטערן? ווארום זאלל מיין גייסט ניט איבערגעהן אין מיינעם א קינד, אין וועלכען איך זאלל נאך אמאל ווידער געבארען ווערען? . . . ווארום שטראפסט דוא מיך אזוי הארט, דוא גוטער גאטט? היט איך דען ניט דיינע הייליגע געזעטצע אונד דינים? בין איך דען אין אמתן ניט ווערטה דיין בעסטע ברכה צו בעקומען, יענע ברכה, מיט וועלכער דוא בענשסט אפילו חיות אונד בהמות?

א שטראם הייסע טרעהרען האט זיך ארויסגעגאסען פון זיינע אויגען. ער האט זיך ווידער געזעטצט אויף זיין פריהערדיגען פלאטץ אונד איז ווידער פערזונקען געווארען אין זיינע טרויעריגע מחשבות.

ער האט געגלויבט, אז קיינער האט זיינע ווערטער ניט געהערט, אבער ער האט א טעות געהאט. אין דער לעצטער צייט האט זיין וייב דבורה זיך גוט צוגעהערט צו יעדען ווארט, וואס ער פלעגט ארויסבריינגען פון זיין מויל. אויך יעצט האט זיא זיין טרויעריגען מאנאלאג ווארט פאר ווארט געהערט, אונד דאס האט איהר אויפ־געמונטערט זיך ענדליך צו ענטשליסען צו דעם פערבארגענעם פלאן, וועלכען זיא האט שוין א לאנגע צייט אין זיך ארומגעטראגען.

האסטיג האט זיא אויפגעעפענט דיא טהיר פון זיין לערנצימער, איז צו איהם צוגעגאנגען אונד האט צו איהם געזאגט:

— מיין געליעבטער מאנן! עס איז מיר א גרויסער וויטאג אין הארצען צו צוזעהן וויא דוא געהסט ארום איינגעבויגען אונטער דער לאסט פון דיין טרויער, אונד דאפפעלט וועה איז מיר וויססענדיג, אז איך, נאר איך אליין בין דיא אורזאכע פון דיין שמערץ, וויל גאטט האט מיך געשטראפט מיין גאנצעם לעבען לאנג אין עקרה צו בלייבען. אבער לאמיר דאך ניט פערצווייפלען, מיין געליעבטער מאנן! לאמיר זובען מיטטלען וויא זיך צו העלפען. מיר קענען טהאן דאס זעלביגע, וואס אונזערע הייליגע א ב ו ת אונד א מ ה ו ת האבען פארצייטען געטהאן. . . איך וועלל דיר אריינבריינגען אין דיין הויז א צווייטע פרוי, מיט וועלכער דוא קענסט חתונה האבען כדת משה וישראל. * עס קען זיין, אז דיעזע צווייטע פרוי וועט פון דיר

* אונזערע לעזער דארפען ניט פערגעסען, אז ביז דער צייט פון רבנו גרשם האט מען פיי אונז אידען על פי דין געמעגט נעהמען עטליכע ווייבער.

קינדער האבען, וואס וועלען דיין נאָמען ירש'ענען, אונד אויך איך וועל דורך דעם געהאָלפען ווערען וויא אונזערע אמהות פארצייטען.

— דוא הייסט עס מיר טהאָן, מיין געליעבטע דבורה ? — האט ער מיט גרויס פערוואונדערונג אויסגערופען — אָה, איך ווייס וואָס פאר א היילינע נשמה עס זיצט אין דיין קערפער ! איך ווייס, אז אין דיינע אדערן פליסט דאס היילינע בלוט פון אונזערע אמהות. אבער זאָלל מיך גאָטט בעהיטען אונד בעשירמען דאס צו טהאָן ! . . . אזא קרבן וויל איך פון דיר ניט אננעהמען. ניין, איך וויל עס גיט פון דיינעטוועגען ! . . . ווייסט דוא דען ניט וואס הגר דיא דיענסט האט געטהאן שרה'ן נאכדעם וויא זיא איז געוואָרען אברהם אבינו'ס ווייב ?

— האב קיין מורא ניט, מיין געטרייער מאנן ! — האט זיא איהם געענטפערט — אויב איך וויל דיר דעם קרבן מקריב זיין, וויל איך, ער זאלל א גאנצער קרבן זיין ; א קרבן, וואָס זאלל אונז ביידען צופריעדען שטעללען. איך וועלל אויף דיין צווייטער פרוי ניט אייפערזיכטיג זיין אונד איך וועלל איהר אויך ניט מקנא זיין, ווען איך וועלל זעהן, אז דוא ליעבסט זיא, דען מיין איינציגער וואונש איז נאר דיך גליקליך אונד צופריעדען צו זעהן. איך וועלל דיר בלייבען דיא זעלבינע, וואס איך בין דיר ביז יעצט געוועזן. מיין ליעבע צו דיר וועט חלילה ניט געמינדערט ווערען אויף א האָר. מיין איינציגער וואונש איז נאר דער, אז דיין צווייטע פרוי זאלל ווערטה זיין דיין ליעבע אונד דיין פריינדשאפט אונד דאס זיא זאלל דיר דיין לעבען פערזיססען ; אז דוא זאללסט שוין מעהר ניט וויססען פון קיין צער אונד פון קיין קומער !

— דוא רעדסט, מיין טהייערע, וויא א צדקת דארף רעדען — האט ער זיך אפּגערופען — וויא גערן וואללט איך געוועזן, ווען גאָטט וואללט דיך געהאָלפען מיט א קינד, כדי א פרעמדע זאלל זיך צווישען אונזערע הערצער ניט אוועקשטעללען. נאר מיט דיין קינד וואללט איך דער גליקליכסטער מענש אויף דער וועלט געוועזן. . . אבער ניין ! איך וויל דיין קרבן ניט אננעהמען ! . . . לאָמיר נאָך ווארטען אונד לאָמיר נאָך גאָטט בעטען, פיעללייכט וועט ער אויף אונז רחמנות האבען.

עס האבען אבער ניט געהאָלפען קיינע תפלות אונד קיינע הייססע טרעהרען, וואָס זיינען פון ביידען אין דער שטילל פערגאססען געוואָרען. נאך א יאָהר צייט איז פערגאנגען, א יאָהר, וואס האט אונזער רבי גרשום נאָך מעהר רייכטהום אונד נאָך מעהר **ג ד ו ל ה** איינגעבראכט, אבער דיא ברכה פון קינדער האט זייא נאָך אלץ געפעהלט.

צו יענער צייט האט אין קאָנסטאנטינאָפּאָל געלעבט א סוחר מיט דעם נאָמען מנחם. דער מאנן איז געוועזן א פרומער אונד איין עהרליכער איד, האט גוט געקענט

לערנען אונד איז געשטאנען אין געשעפטליכער פערבינדונג מיט רבי גרשם. ער פלעגט ביי רבי גרשם קויפען פערשיעדענע כלים פון גאלד אונד זילבער אונד פלעגט זיי מיט א גוטען פראָפיט ווידער פערקויפען.

זיין ווייב איז נאך זעהר א יונגע געשטאָרבען אונד האט איהם איבערגעלאָזען אין איינציגע טאכטער מיט דעם נאמען מ ע ל י ט ט א, וואס האט אין איהר שעהנהייט איהר גלייכען ניט געפונען אין גאנץ קאנסטאנטינאפאל. זיא איז געוועזען דיא איינציגע פרייד אונד דער איינציגער טרייסט פון איהר פאטער, וועלכער האט זיא געליעבט מעהר פון זיין לעבען אונד וועלכער האט זיא פערצערטעלט אין דער בלינדער פאטערליעבע אין דעם העכסטען גראד. א ריכטיגע פיינע ערציעהונג האט ער איהר ניט געקענט געבען, ווייל ער האָט דערצו קיין צייט געהאט, דארום האט ער איהר אין אללעס נאכגעגעבען וואס זיא האָט נאר פערלאנגט אונד וואס איהר הארץ האט געלוסט. דיא שיינע מעליטטא האט נאָר איין זאך געוואוסט: אז זיא איז א זעלטענע שעהנהייט אונד איז אויף איהר שעהנהייט זעהר שטאָלץ געוועזען, וויא אללע שעהנע פרויען, וואס האָבען קיין גוטע ערציעהונג גענאָססען. איהר איינציגער געדאנקען אונד איהר איינציגער ציעל אין לעבען איז געוועזען איהר שעהנהייט נאך מעהר צו ענטוויקלען, אום ביי לייטען נאך מעהר צו געפעלען, אונד צו דיזען צוועק האט זיא זיך שטענדיג געפוצט אונד האט דיא טהייערסטע קליידער געטראָגען.

איינמאָל, ווען דיא שיינע מעליטטא איז געזעססען ביי דעם אפענעם פענסטער פון איהר פאטערס הויז איז איינער פון דיא קייזערליכע גארדיסטען פערביי געריטטען אויף א טהייערען אראבישען פערד. דער יונגער גארדיסט איז בעקאנט געוועזען אונטער דעם נאָמען מיחאאיל פון פאפלאגאָניען אונד איז געוועזען א נעפפע פון י אָ ה א נ ן, וואס איז דאמאלס דעם קייזער ב א ז י ל'ס ערשטער מיניסטער אונד ראטהגעבער געוועזען.

זיין בליק איז געפאללען אויף דער שעהנער מעליטטא אונד העכסט איבעררראשט פון איהר שטראהלענדע שעהנהייט האט ער זיין פערד איינגעהאלטען.

— דוא שעהנע געטטין! — האט ער וויא בעגייסטערט אויסגערופען — אויב דוא ביסט א הימלישעס וועזען אונד גאָטט האָט דיר אַרונטערגעשיקט, אום זיא צו פערשעהנערען, דאן בלייב נאך א וויילע זיטצען, כדי מיין אויג זאלל מיט דיין שעהנהייט זאטט ווערען... ביזט דוא אבער א מענשליכעס וועזען פון בלוט און פלייש, בעשווער איך דיך ביי אללעס וואס הייליג איז, מיר דיין נאמען אונד דעם נאמען פון דיין פאָטער צו זאָגען, כדי איך זאָלל איהם קענען בעטען, ער זאָלל דיך מיר געבען פאר א ווייב!

אזעלכע ווערטער האט מעליטטא נאך קיינמאל ניט געהערט. זיא האט זיך פון זיי שטארק דערשראָקען אונד איז אנטלאָפען געוואָרען אין גאָרטען, וואָס איז געלעגען הינטערן הויז.

דער גארדיסט מיהאיל איז אבער געוועו א „העלד" מיט לייב אונד לעבען אונד האט זעהר גוט פערשטאנען דיא „קונסט" צו נעהמען „פעסטונגען", וואס זיינען געבויט פון פלייש, בלוט, נערווען אונד פון א שוואכע מיידעלשע הארץ. ער איז האסטיג פון פערד אראָפּגעשפּרונגען, האט אריבערגעקלעטערט דעם מויער, וואס האט דעם גארטען ארומגערינגעלט פון אללע זייטען, אונד איז מיט דער זיכערהייט אדער, בעססער צו זאָגען, מיט דער פרעכהייט פון א מיליטאריסט צו מ ע ל י ט ט א אין צוגעגאנגען.

ער האט איהר אנגענומען פארן האנד, אונד חאָטש זיא האט זיך פערשעמט אונד איז רויטה געווארען האט זיא זיך דאך ניט געוועהרט, ווייל דער שעהנער אונד יונגער קייזערליכער אָפּפּעציער האט אויף איהר א גרויסען איינדרוק געמאכט.

— וויא הייסט דוא, דוא הימלישע געטטין ? — האט ער איהר געפרעגט.

— מעליטטא, — האט זיא איהם ציטטערנדיג געענטפערט.

— אונד ווער איז דיין פאטער ?

— מנחם דער גאָלדהענדלער !

— מנחם ?... א איד ?... דאס טהוט מיר זעהר לייד !... אבער דאס וועט מיך ניט אפּהאלטען דיך צו ערווערבען... איך וועל דיך צונעהמען פון דיין פאטערס הויז און וועל דיך אריינזעטצען אין א גאָלדענעם פאלאסט, וויא עס פּאסט פאר אזא שעהנהייט וויא דוא ביזט... איך בין מיהאיל פון פאפלאגאָניען, לייטער נאנט אין דער קייזערליכער גארדע אונד מיין פעטער איז דער העכסטער מיניסטער יאהאנן, וועלכער איז דיא צווייטע האנד פון קייזער. היינט נאך וועל איך מיט איהם וועגען דיר ריידען אונד וועל איהם ערקלערן, אז נאר מיט דיר ווילל איך חתונה האָ־בען. מיין פעטער ליעבט מיך אונד וועט מיר מיין פערלאנג ניט אָפּשלאָגען... נאטירליך וועסט דוא מוזען דיין גלויבען איבערבייטען !

מעליטטאס הארץ האט געציטטערט פון טויזענד געפיהלען, הערענדיג אזא פייערדיגע ליעבעס־ערקלערונג פון אזא שעהנעם אונד הויכגעשטעלטען יונגען מאנן אונד זיין פארשלאג מיט איהר חתונה צו האבען. איהר שטאלץ האט אין איהר ווידער אמאל אויפגעוואכט אונד איהרע געדאנקען האבען איהר פארגעשפּיעגעלט דיא גליקליכע צוקונפט, וואס שטעהט איהר פאר, ווען זיא וועט ווערען דיא פרויא פון אזא הויכען אריסטאקראט.

— אַח, מיין גאָטט! — האט זיא ביי זיך געטראַכט, — ווער וועט נאָך אַזוי גליקליך זיין וויא איך.... איך דיא פרוי פון אַזא גרויסען בעד־אמטען!.... דער קייזערליכער פּאַלאַסט וועט פאר מיר שטעהן אָפען וויא מיין פאטערס הויז.... צו יעדען פעסט און צו יעדען האָפבאַלל וועט מען מיך איינלאַדען.... איך וועל טאַנצען מיט דיא גרעסטע שׂררות.... און אָנגעטאָהן וועל איך זיין אין גאָלד און אין זייד וויא אַ פּרינצעסין!....

דאס אַללעס איז איהר נעגאַנגען דורך איהר קאָפּ. זיא האָט שוין מעהר ניט געטראַכט און האט דעם יונגען גאַרדיסט מיט ליעבע אויף ליעבע נעענטפערט.

אַ לאַנגע צייט האבען זיי אין גאַרטען פערבראַכט, ביז איהר דיענסט־מיידעל איז געקומען איהר צו רופען. דאן האט זיא פון איהם אבשיעד גענומען און איז אַוועקגעגאַנגען.

דער מיניסטער יאָהאַנן האט זיך אָבער וועגען זיין נעפּפע מיחאיל מיט גאַנץ אַנדערע פּלאַנען אַרומגעטראָגען. ער האט איהם געוואָלט חתונה מאַכען מיט דיא שעהנע טהעאָדאָרא, דיא איינגסטע טאָכטער פון דעם קייזערס ברודער קאָנסטאַנטין, ווייל ער האט געוואוסט, אַז אַזא פערבינדונג וועט איהם נאָך מעהר הערשאַפט אין זיינע הענד געבען, דארום האט ער מיחאילס רייד גאָר ניט געוואָלט הערען, ווען ער איז צו איהם געקומען און האט איהם געבעטען, ער זאָל איהם געבען דיא ערלויבנים חתונה צו האבען מיט מנחם דעם גאָלדהענדלערס טאָכטער.

— ביזט דוא משוגה, דוא נאַררישער יונג? — האט ער אויפגעלאַקע־רענדיג אין אַ ווילדען כעס אויסגעשריען, — האָב איך דיך נור צוליעב דעם אַראָפּגעבראַכט פון פּאַפּלאַגאָניען און גרויס געמאכט, אַז דוא זאָלסט מיר פארשווארצען דיא אויגען?.... דוא ווילסט חתונה האבען מיט אַ אידישע מיידעל און מיטוואַרפען אַ שווארצען פלעק אויף אונזער פאַמיליע?......
אָבער איך זאָג דיר איין מאל פאר אַללע מאָל: ווען דוא וועסט וואגען נאָך אַ מאָל דאס הויז פון יענעם אידען צו בעזוכען, איז אַ סוף פון דיר.... איך וועל דיר אַרויסטרייבען פון מיין הויז און דוא וועסט ווידער ווערען יענער גאָרנישט, וואס דוא ביסט פריהער געוועזען.... אָבער גלויב ניט אַז דוא קענסט מיך נאַררען. איך האב טויזענד שפּיאָנען, וואס וועלען דיין יעדען טריט נאכקוקען, און קוים וועל איך מיך דערוויסען, אַז דוא בעזוכסט דיין אידישע מיידעל, וועט דיר זיין וועה און וויינד!

מיכאיל האט שווייגענדיג צוגעקוקט דיזען אויסגוס פון צאָרן און בע־לײדיגונגען פון זיין פעטער. ער האט ניט געהאט וואס צו ענטפערן, ווייל ער האט געקענט דעם אייזערנעם ווילען פון זיין פעטער, וועלכען קיין מאכט אין דער וועלט איז ניט אים שטאנד צו ברעכען.

דער מיניסטער אבער האט באלד אומגעענדערט זיין טאָן און האט אנגעהויבען מיט איהם פריינדליך צו רעדען. ער האט איהם אין דיא שענסטע פארבען אויסגעמאָלט זיין גלענצענדע צוקונפט, ווען ער וועט חתונה האבען מיט דער פרינצעסין טהעאָדאָרא, און דאס האט אויף איהם גע־ווירקט. ער האט זיין פעטער צוגעשוואָרען, אז ער וועט שוין דאס אידיש מיידעל מעהר ניט בעזוכען.

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האט מעליטטא דעם צווייטען בעזוך פון איהר געליעבטען ערוואַרטעט. עס זיינען אבער טעג און וואָכען פער־גאנגען און ער איז ניט געקומען. דאן האט זיא שוין פערשטאנען, אז דאס איז נור געווען א קורצער און פוסטער חלום, און האט אויפגעהערט צו האָפפען. אין א קורצע צייט האט זיא איהם שוין אין גאנצען פערגעסען....

צו דער זעלבינער צייט האט זיך דיא פרומע דבורה, רבי גרשם'ס ווייב, מיט אללע איהרע כחות געמאטערט איהר מאנן איינצורײדען א צוויי־טע ווייב צו נעהמען, און צולעצט האט ער מסכים געווען, ווען זיא וועט פאר איהם אויסזוכען אזעלכע, וואס זאָל פאר איהם פאסטען. נאך לאנגען זוכען, איז איהר בליק געפאלען אויף דיא שעהנע מעליטא און האט גע־גלויבט, אז מיט איהר וועט זיא קענען רוהיג און פרידליך צוזאמענלעבען. זיא האט דעם נאָלדענהענדלער מנחם געמאכט א פאָרשלאג, און יענער האט זיך צו דעם מיטביידע הענד אָנגעהאפט. ער האט דאס בעטראכט פאר א גליק פאר זיין טאָכטער און פאר א גרויסען כבוד פאר זיך. אין א קורצע צייט נאכדעם, האט רבי גרשם חתונה געהאט מיט דער שעהנער מעליטטא כדת משה וישראל.

רבי גרשם האט זיין צווייטע פרוי ניט ווייניגער געליעבט פון זיין ערשטע.

ער האט איהר אין אללעם נאכגעגעבען, וואס איהר הארץ האט פערלאנגט. זיא האט זיך תמיד געפוצט וויא א פרינצעסין און איז מיט איהר שיקזאל העכסט צופרידען געוועזען.

עס האט אבער ניט לאנג געדויערט און דבורה האט דעם וואהרען האראקטער פון מעליטטא דערקענט. זיא האט שוין גאנץ דייטליך געזעהען, וואס פאר א ביטערן טעות זיא האט געהאט. זיא האט אין איהר דער־קענט א נידעריגע פרוי, אהן שום מאראל און דרך־ארץ, א פרוי, וואס איז נור שטאלץ אויף איהר שעהנהייט און וואס איז בעריים דיזע שעהנ־הייט פאר יעדען פרייז צו פערקויפען.

זיא האט זיך אין דער שטילל דיא ביטערסטע פארווירפע געמאכט, דאס זיא האט איהר געליעבטען מאנן געלאזט אריינפאלען אין אזא געפעהרליכען נעטץ. אבער זיא האט געמוזט שווייגען.

3־טעס קאפיטעל.

דיא שרפה.

דער מיניסטער יאהאנן, דער ליבלינג פון קייזער באזיל, איז פון דער נאטור א'ן עהרגייציגער מענש און א גרויסער אינטריגאנט געוועזען און דאס, זיין גרויסער עהרגייץ און דיא קונסט אינטריגען צו פיהרען, האט ער צו פערדאנקען, דאס ער האט זיך ארויפגעארבייט ערשטער מיניסטער און ערש־טער ראטהגעבער פון דעם קייזער באזיל צו ווערען. צו דעם איז ער נאך פון זיין ערשטע יוגענד אן א גרויסער שונא ישראל געוועזען און האט געזוכט דיא ארעמע אידען צו שאדען ביי יעדער געלעגענהייט.

דיא אורזאכע פון זיין שנאה צו אידען שטאמט פון פאלגענדען צופאל:

א צייט פריהער, איידער ער איז נאך געוועזען אזא וויכטיגער בעאמ־טער, איז ער א מאל געזעסען מיט א גרויסע געזעלשאפט פון זיינע פריינד און בעקאנטע אין א שיינק און האט מיט זיי וויין געטרונקען. דיא טהיר האט זיך געעפענט און א'ן ארימער אידישער הויזירער (פעדלער) איז מיט זיין קעסטעל סחורה אריינגעקומען און האט יעדען איינעם פון דיא געסט

אַנגעבאָטען ביי איהם עטוואס צו קויפען. יאַהאַנן האט אַ קוק געטאָן אויף דעם אַרעמען און באַרוועסען אידען און האט גרויס לוסט בעקומען איהם צו בעליידיגען.

— קום אהער, יודע! — האט ער ווינקענדיג מיט'ן קאָפּ אויסגערופען.

דער אַרעמער הוזירער האט זיך דערפרייט, גלויבענדיג, אַז ער וועט דאָ מאַכען אַ פיינעם לייזונג, איז צו איהם צוגעגאַנגען און האט דעם קעסטעל סחורה פאר זיינע פיס אַוועקגעשטעלט.

— נעהם צו דיין פּאַק! — האט יאַהאַנן ווידער אויסגערופען, — איך וועל גאַר ניט קויפען. איך האָב דיר נור צוגערופען אום דיר אַ לעקציאָן צו געבען: דער מענש, וואס זיצט אויף אַ טהראָן און רייט אויף אַ טהייערען פערד, איז אַ קעניג; דער מענש, וואס פאָהרט אין אַ פיינעם עקיפּאַזש, איז אַ'ן אריסטאָקראַט; דער, וואס נעהמט צו פוס אַנגעטאָהן אין שיך, איז אַ מענש, אָבער וואס איז יענער, וואס נעהמט אום באַרוועס? דוא ווייסט עס ניט און איך וועל עס דיר זאָגען: דאס איז אַ שמוציגער יודע!

דעם אָרעמאַן הוזירער איז פאר בושה גאָר דאס בלוט פון זיין קערפּער אין זיין געזיכט אריינגעקומען. עס האט איהם געקריינקט ביז טויט אזא בעליידיגונג גאָר אומזיסט און אום נישט צו הערען. ער האט זיך אָבער בעהערשט און האט גאַנץ רוהיג געענטפערט:

— איך דאנק דיר זעהר, מיין גנעדיגער הערר, פאר דער לעקציאָן וואס דוא האָסט מיר געגעבען, אָבער אומזיסט וויל איך זיא ניט אָננעהמען. איך וויל דיר בעצאָהלען מיט אַ'ן אַנדער לעקציאָן: געדיינק, מיין גנעדיגער הערר, אַז אַ מענש דאַרף האָבען דריי זאַכען, אום אַ מ ע נ ש צו זיין: אַ באָרד, אַ ווייב און קינדער. אַ באָרד גיט איהם דיא געשטאַלט פון אַ מענשען, אַ ווייב איז דער ציעל פון זיין לעבען און קינדער זיינען זיין צוקונפט. היינט זאָג מיר, מיין ווערטהעסטער, ביזט דוא דען אַ מ ע נ ש, ווען עס פעהלען דיר דיעזע דריי זאַכען?

אללע, וואס זיינען אין שיינק געזעסען, האבען אויסגעשאָסען מיט אַ גרויסען געלעכטער, דער אָרעמער הוזירער האט אָבער זיין קעסטעל סחורה האסטיג צוזאַמענגעפּאַקט און איז נעלם געוואָרען.

וויא פון אַ דוננער דערשלאָגען איז יאַהאַנן געבליבען זיטצען אויף זיין פּלאַטץ, און אלס ער איז צו זיך געקומען, האט ער געוואָלט דעם

הויזירער נאָכלויפען און איהם שלאָגען, ער האט אבער באלד איינגעזעהען, אז עס איז פאר איהם ניט קיין גרויסער כבוד איין ארעמען אידען צו שלאָגען אויף דער נאסס, און האט זיך צוגעשוואָרען, זיך נוקם צו זיין פון אללע אידען.

א לאנגעס צייט האט ער אָבער דאצו קיין געלעגענהייט און קיין מאכט געהאט, דען ער איז נור געווען א קליינער, אונבעדייטענדער בעאמטער. שפעטער אָבער, ווען ער האט זיך דורך פערשידענע אינטריגען ביי דעם קייזער באזיל איינגעשמייכעלט און איז געווארען ערשטער מיניסטער, האט ער ביי זיך געטראכט: „יעצט איז געקומען דיא צייט אללע אידען עוקר מן השורש צו זיין"!

ער האט אָנגעווענדעט אללע מיטלען זיין פינסטערן פּלאן אויסצופיהרען, אָבער ער האט צו זיין גרויסען פערדרוס גאָרנישט געקענט מאכען. דער קייזער באזיל האט ליעב געהאט גערעכטיגקייט און האט אללע זיינע אונטערטהאנען, הן קריסטען און הן אידען בעשיצט.

זיין וואונש איז אָבער באלד ערפיללט געווארען דורך איין אונגליקליכען צופאלל.

אין א פינסטערער נאכט, ווען גאנץ קאָנסטאנטינאָפּאָל איז פערזונקען געוועזען אין א טיעפען שלאָף, האט ערגעץ־וואו אין שטאָדט אויסגעבראָכען א פייער און באלד האבען דיא ווילדע פלאמען ארומגענומען דיא גאנצע שטאָדט.

צו יענער צייט, האט מען פון פייערוועהר, וויא היינט, נאָך ניט געוואוסט, און דיא צושראָקענע איינוואָהנער זיינען פון שרעק אזוי פאראַליזירט געווארען, דאס זיי האבען ניט געוואוסט, וואס אָנצופאנגען. הונדערטער הייזער זיינען אין א קורצער צייט פערברענט געווארען אויף אש און מיט זיי א גרויסע צאהל מענשען. וואס האבען שוין קיין צייט געהאט פון דיא פלאמען זיך ארויסצוראטעווען.

וואס דער פייער האט פערשוינט, דאס האבען גנבים צוגענומען און דער שאָדען איז געווען זעהר גרויס.

דיא הויז פון רבי גרשם איז געווען איינע פון דיא ערשטע, וואס האט זיך אנגעצונדען, ער האט אבער גענוג צייט געהאט זיך און זיינע פרויען צו ראטעווען.

ווא תמיד, איז ער אויך היינט געזעסען אין האט פלייסיג געלערנט, און קוים האט ער דיא שרפה דערזעהען, האט ער זיינע צוויי פרויען אויפגעוועקט. מיט זייער הילף האט ער זיינע גאָלדזאכען און זיינע כתבים צוזאמענגעפּאקט און איז מיט זיי אנטלאָפען געוואָרען; צו זיינעם א גוטען פריינד, וואס האט געוואוינט אין א גאסס, וואו דער פייער איז נאָך ניט שולט געוועזען.

ער האט דאָרטען איבערגעלאָזען זיינע פרויען און איז געלאָפען ראטע־וועז זיין שווער ר׳ מנחם. וויא גרויס איז אָבער זיין שרעק געוועזען אלס ער איז אהין געקומען! ער האט געפונען דיא טהיר פון זיין שווערס הויז אויסגעבראָכען, און דער אלטער ר׳ מנחם האט געשוואומען א טויטער אין א טייך בלוט.

דיא גנבים, בענוצענדיג דיא מהומה, האבען אין זיין הויז אריינגע־בראָכען, דעם אלטען ערמאָרדעט און דאס הויז בערויבט.

רבי רגשם האט שטארק מורא געהאט זיין יונגע ווייב מעליטטא דיא בייזע בשורה פון איהר פאטערס טויט אָנצוזאָגען, ער האט אָבער א גרויסע טעות געהאט, דען אלס ער האט עס איהר ענדליך דאָך אויסגעזאָגט, איז זיא גאנץ רוהיג און גלייכגילטיג געבליבען.

אין זיין פערבליצנדונג האט ער געגלויבט, אז מעליטטא, וויא אללע פרומע און גאָטפירכטיגע פרויען, נעהמט עס אָן וויא א שטראָף פון גאָט, אויף וועלכען מען טאָר ניט מתרעם זיין, און האט זיך מיט דעם זעהר געפרייט.

דבורה אָבער האט אנדערש געזעהען, זיא האט געזעהען, אז מעליטטא בעדויערט מעהר דעם פערלוסט פון איהר פאטערס פערמעגען, אלס זיין טויט, אָבער זיא האט קיין וואָרט געזאָגט און האט געשוויגען, ווייל זיא האט איהר מאנן ניט געוואָלט מצער זיין.

צו דעם אונגליק פון דער שרפה, האט נאָך א שרעקליכע מגפה אין קאָנסטאנטינאָפּאָל אויסגעבראָכען און דיא מענשען זיינען געפאלען וויא דיא פליגען.

איבער דרייסיג טויזענד מענשען האבען זיך געוואלגערט אין דיא פער־ברענטע און שמוציגע גאסען פון שטאָדט און אונטער זיי האט דיא מגפה גע־הערשט מיט איהר בייזע מאכט גאָר אָהן רחמנות.

רבי גרשם, וואס האט דורך דער שרופה דעם גרעסטען טהייל פון זיין פערמעגען פערלאָרען, האט שוין גענומען מאכען הכנות זיין פאבריק און זיין געשעפט וויעדער אויפצוריכטען, ער האט שוין אבער דערצו קיין צייט געהאט. ער האט געזעהען, אז יעצט האט ער וואס וויכטיגערעס צו טאָהן. אלס גרויסער מענשענפריינד און פהילאנטראָפּ, האט ער פאר נויטיגער גע־פונען דיא קראנקע פון דער מגפה מיט ראטה און טהאט בייצושטעהן. אין פומבדיתא, וואו ער האט זיינע תלמודישע סטודיען געמאכט, האט ער אויך מעדיצין געלערענט, און דיעזע וויסענשאפט איז איהם יעצט זעהר צוניטץ געקומען.

טאָג און נאכט פלעגט ער ארומגעהן ארום דיא פעסט־קראנקע, וואס פאר זיי פערשידענע רפואות פאבריצירט און האט זעהר פיעל קראנקע פון זיכערן טויט ארויסגעראטעוועט.

עס האט ניט לאנג גערויערט, און רבי גרשם האט בעקומען א נא־מען פון דעם בעסטען דאקטאר אין גאנץ קאָנסטאנטינאָפּאָל. הונדערטע מענשען זיינען צו איהם געקומען פון פערשידענע קראנקהייטען בייא איהם זיך צו קורירען, און ער האט זיי אלעמען מיט גרויס קונסט בעהאנדעלט.

דער מיניסטער יאָהאנן האט דערוויל ניט אויפגעהערט צו זוכען פלא־נען וויא אזוי זיך נוקם צו זיין אָן דיא אידען און איז ענדליך געקומען אויף דעם איינפאלל, דיא אידען פון דער רעזידענץ אין דער גרויסער שרפה צו בעשולדיגען.

ער האט דורך א פּאָר פון זיינע געטרייע באנדיטען, אין שטאדט בעקאנט געמאכט, דאס דיא שרופה האט זיך אין א אידישער הויז אָנ־געפאנגען, און צו יענער צייט איז שוין נור דאס אליין גענוג געוועזען א שרעקליכען שטורעם אויף דיא ארעמע, אונבעשיצטע אידען אויפצואוועקען. זיינע פערבאָרגענע אינטריגען האבען אזוי וויט אויף דער קריסטליכער מאססע געווירקט, דאס טאג טעגליך פלעגען זיך ארום דעם קייזערליכען פאלאסט גאנצע מאססען פאָלק פערזאמלען און פלעגען פערלאנגען מען זאָל דיא אידישע „אונטערצינדער" בעשטראפען.

א לאנגע צייט האט דער קייזער באזיל דערפון ניט געוואָלט הערען, ביז עס איז דעם באנדיט יאָהאנן געלונגען דיא גלחים פון דיא קירכען איבערצורעדען און זיי אויף זיין זייט צו קריגען.

דיא גלחים זיינען געקומען צום קייזער און האבען איהם ערקלערט, אז אויב ער וועט נאך ווייטער דיא אידען האלטען אונטער זיין שוטץ און וועט זיי ניט בעשטראפען, וויא זיי האבען עס פערדיענט, וועט געוויס א שרעקליכע רעוואלוציאן אין גאנצען לאנד אויסברעכען און דאן איז זיין טהראן ניט זיכער.

דאס האט אויף דעם קייזער געווירקט. ער האט ארויסגעגעבען א בעפעהל, דאס אין דריי חדשים צייט מוזען אללע אידען דאס לאנד פערלאזען. עס טאר קיין איינציגער בלייבען. דער איד, וואס וועט בלייבען אין לאנד נאך דעם פעסטגעזעצטען טערמין, וועט פעראורטהיילט ווערען צום טויט. עס קענען נור בלייבען דיא אידען, וואס וועלען אננעהמען דעם קריסטלי־כען גלויבען.

עס איז שווער צו שילדערן דעם שרעק און יאמער פון דיא אונ־גליקליכע אידען, אלס זיי האבען דיעזען בעפעהל בעקומען. וויא איז דאס מעגליך טויזענדע פאמיליען אין אזא קורצע צייט א לאנד צו פערלאזען, אין א לאנד, וואו זיי האבען גאנצע יאהרהונדערטע געלעבט! עס איז זיי אפילו ערלויבט זייער פערמעגען מיטצונעהמען, אבער דיעזער פערמעגען איז על פי רוב בעשטאנען אין הייזער און אין פעלדער, אבער וועלכען פרייז קענען זיי פון דיא קריסטען דערפאר בעקומען, ווען יענע וויסען, אז אין דריי חדשים מוזען זיי עס איבערלאזען און אויסוואנדערן. אויסער דעם בלייבט נאך דיא פראגע: וואוהין געהן? וואוהין זיך ווענדען? וועלכע לאנד וועט זיי אויפנעהמען?

דיא אונגליקליכע אידען האבען נאר איין מיטעל געקענט: ג א ט ט ב ע ט ע ן. דאס האט זיי שוין אין דיא אלטע צרות עטליכע מאל געהאל־פען און זיי האבען געגלויבט, אז אויך יעצט וועט זיי דער רבונו של עולם דיא ישועה פון הימעל ארונטערשיקען.

איבעראלל, אין גאנץ גריכענלאנד און אויך אין קאנסטאנטינאפאל, האבען דיא אידען גוזר תענית געווען און האבען מיט הייסע טרעהרען גאט

געבעטען, ער זאָל דיא גזרה מבטל זיין. עס איז ביי קיינעם גאָר קיין ספק ניט געווען, אז גאָטט וועט זיך איבער זיי מרחם זיין און וועט זיי אויך יעצט ארויסהעלפען פון דער ביטערער נויטה....

4־טעם קאפיטעל.

דיא פרינצעססין טהעאָדאָראַ.

אין דעם קייזערליכען פאלאסט, אין קאָנסטאנטינאָפּאָל, האט געהערשט א ליכטיגער שטערן. דיא יונגע און דיא שעהנע פרינצעססין טהעאָדאָרא, דיא איינגסטע טאָכטער פון קאָנסטאנטין דעם אכטען, קייזער באזיל'ס ברודער, האט אין גאנץ גריכענלאנד געהייסען: „דער שטערן פון קאָנסטאנטינאָפּאָל". זיא איז אָבער ניט נור פאר איהר יוגענד און פאר איהר זעלטענע שעהנהייט אליין איבעראל בעקאנט און בעליעבט געווזען, מען האט איהר אויך פערגעטערט פאר איהר גוטען הארעקטער און פאר אנדערע גייסטיגע מעלות, מיט וועלכע דיא נאטור האט איהר זעהר רייך בעשאָנקען. מעהר פון אלעמען האט איהר געליעבט און געשעצט איהר פעטער, דער קייזער באזיל, ווייל זיא האט שטענדיג פערשטאנען איהם לוסטיג צו מאַכען און איהם אויפצומונטערן אין דיא שווערע מאָמענטען, ווען זיין גייסט איז פערדונקעלט געווארען דורך דיא לאסטען און זאָרגען פון דער מלוכה. אין איהר געגענווארט האט דער קייזער אללע זיינע זאָרגען פערגעסען, און ווען זיא האט איהם א פּאָר פון איהרע לוסטיגע געשיכטען פאָרגעפּלוידערט, אָדער, ווען זיא האט איהם איינע פון איהרע לוסטיגע לידער פאָרגעזונגען, האט ער געלאכט וויא א קליין קינד.

א קורצע צייט נאכדעם, וויא דער קייזער באזיל האט ארויסגעגעבען דעם בעפעהל, דאס אלע אידען פון גריכענלאנד מוזען אין דריי חדשים צייט דאס לאנד פערלאָזען, איז אין דער פרינצעסין טהעאָדאָרא'ס געמיטה א גרויסע ענדערונג פאָרגעקומען. איהר פריילכקייט איז מיט איין מאָל פערשוואונדען, זיא איז פערזונקען געווארען אין א טיעפע מעלאנכאָליע, האט זיך צוריקגעצויגען פון דיא מענשען, איבערהויפט פון דיא לוסטיגע געזעלשאפטען,

האט זיך צו קיין עסען ניט צוגעריהרט און האט אָנגעהויבען מאגערער צו ווערען פון טאָג צו טאָג.

מיט גרויס טרויער האט קייזער באזיל צוגעזעהען וויא זיין ליעבלינג, זיין יונגע בלום, פערוועלקט אלץ מעהר און באלד וועט זיא אין גאנצען אָבשטארבען.

אויף זיין בעפעהל, האט מען צו איהר דיא גרעסטע און בעריהמד טעסטע דאָקטוירים פון גריכענלאנד איינגעלאדען, אָבער אללע זייערע מיטלען האבען אויף איהר ניט געווירקט. פון דער בליהענדער פרינצעסין איז נור א שוואכער שאָטען איבערגעבליבען, און מען האט שוין געגלויבט, אז איהרע טעג זיינען געציילטע.

דערווייל האבען דיא קאָנסטאנטינאָפּאָלער אידען געמאכט הכנות דאס לאנד צו פערלאזען, ווייל דיא צייט פון דעם פעסטגעזעצטען טערמין איז שוין קורץ געווען.

אָנפאנגס האבען זיי נאָך געפּרובירט דיא גזרה מבטל צו זיין. זיי האָבען געשיקט דעפּוטאציאָנען צום קייזער און האבען איהם געבעטען דעם בעפעהל צוריק צו נעהמען, דער קייזער אָבער האט דערפון ניט געוואלט וויסען, ווייל ער איז געשטאנען אונטער דעם איינפלוס פון דיא גלחים. זיי האָבען אויך דעם באנדיט יאָהאנן א גרויסע סוממע געלד פאָרגעשלאָגען, כדי ער זאָל זיך פאר זיי ביי דעם קייזער פערווענדען, ער האט זיי אבער נור אויסגעלאכט און פון זיין הויז אַרויסגעטריבען.

פערלירענדיג אללע האָפנונגען, איז זיי גאָרנישט איבערגעבליבען, ניט מעהר וויא זיך מכין צו זיין צום אויסוואנדערן.

ווייניגער פון אלעמען האט רבי גרשם געזאָרגט. איהם האט דיא גזרה ניט געקענט רואינירען. ער האט געהאט צוויי וועגען: ענטווערער נאָך מעטין, זיין געבורטהסשטאָדט, אויסצוואוואנדערן, אָדער זיך צו בזעטצען אין מאינץ, דאָרט וואו דיא עלטערן פון זיין ווייב דבורה האבען געוואוינט. ער האט געוואוסט אז אין ביידע פלעטצער וועט מען איהם מיט אָפענע ארעמס אויפנעהמען. דאָרטען וועט ער קענען גאנץ רוהיג לערנען און זיין מסחור וויא ביז יעצט בעטרייבען.

דאס איינציגע, וואס האט איהם זיין לעבען פערביטערט, איז געווען דיא אונגליקליכע לאגע פון זיינע ארעמע ברידער, פון דיא אונגליקליכע, וואס האבען ניט געהאט וואו זיך צו קעהרען און וואו זיך צו ווענדען.

טאָג און נאכט האט ער געטראכט און געזוכט מיטלען, וויא אזוי דיא ביטערע גזרה מבטל צו זיין, אָבער ער האט גאָר נישט געקענט אויסטראכטען.

אין א געוויסען טאָג האט ער ערפאהרען פון דער פּרינצעססין טהער־אָדאָראַ׳ס קראנקהייט און האט זיך גלייך ענטשלאָסען איהר זיין הילף אלס דאָקטאָר אָנצובאָטען. דיעזער ענטשלוס האט ביי איהר געשטאמט פון דער האָפנונג זיינע אונגליקליכע ברידער פון דער נויטה ארויסצוהעלפען, ווען עס וועט איהם געלינגען דיא קראנקע פּרינצעססין אויסצוקורירען. עס איז נור איין מניעה געוועזען: וויא אזוי זאָל ער קומען אין קייזערליכען פּאלאסט ניט גערופענער־הייט און זאָל דאָרטען זיין הילף אָנבאָטען?

דאָ האט ער זיך דערמאָנט אָן זיין אלטען בעקאנטען פריינד ר אָ מ אַ ן א ר ג י ר אָ פּ אָ ל י ס, וועלכען ער האט א מאָל א טהייערען בעכער פון זילבער פערקויפט און מיט וועלכען ער איז פון דאמאָלס אָן זעהר בע־פריינדעט געוועזען.

ער האט געוואוסט, אז דיעזער הויכער בעאמטער ראָמאָן איז זעהר געאכטעט ביי דעם קייזער באזיל און קען ביי איהם מאנכעס אויספיהרען. ער האט קיין שהיות געמאכט און איז אוועק צו איהם אין זיין הויז, אום איהם צו בעטען, ער זאָל איהם רעקאָמענדירען אלס דאָקטאָר.

— אָח, רבי! — האט ראָמאָן טרויעריג אויסגערופען, אלס רבי גרשם איז צו איהם אריינגעקומען, — איך ווייס וועלכען צוועק דיין בעזוך האט. דוא ביסט מיר געקומען בעטען, איך זאָל מיך ביי דעם קייזער פערווענדען וועגען דיין אונגליקליכעס פאָלק, אָבער עס וועט גאָרנישט העלפען. דיא גזרה קען קיינער ניט מבטל זיין. דיא גלחים האבען א גרעסערע מאכט פון מיר. זיי האלטען דעם קייזער אין זייערע הענד.

— דוא האָסט א טעות, מיין פריינד! — האט איהם רבי גרשם גע־ענטפערט, — איך ווייס זעהר גוט, אז געגען אזא באנדיט וויא דער מיניס־טער יאָהאַנן איז, קענסט דוא ניט מלחמה האלטען. אָבער מיין וויזיט האָט

אײן אנדער צוועק. דוא מוזט דאָך װיסען, אז חוץ מײן פּראָפעססיאָן אלס גאָלד־ארבײטער, האב איך נאָך א צװײטע פּראָפעססיאָן.

— אָה, איך װײס!.... דוא ביזט זעהר א גוטער דאָקטאָר, און עס פרײט מיך זעהר, דאס אויך אין דיעזער מלאכה האָסט דוא זיך אויסגע־צײכענט אלס װאהרער קינסטלער.... יא, יא, מײן פרײנד, אויך אין דעם האָסט דוא גליק!

— נײן, מײן פרײנד! דײן לויב געהערט ניט צו מיר, איך האָב עס ניט פערדיענט.... איך בין נור א שליח פון גאָטט, װען ער װילל א קראנקען זײן הילף שיקען, און דארום האָף איך אויך יעצט, דאס אונזער גוטער גאָט װעט מיר העלפען דיא קראנקע פּרינצעססין טהעאָדאָרא אויס־צוקורירען, װען דוא װעסט מיר פאר דעם קײזער רעקאָמענדירען.

ראָמאן האָט איהם העכסט איבערראשט אָנגעקוקט.

— װאס רעדסטו דוא, רבי? — האָט ער אויסגערופען,—דוא גלויבסט, אז דוא ביזט אין שטאנד דיא פּרינצעססין אויסצוקורירען?.... װײסט דוא דען ניט אז איהר לאגע איז פערצװײפעלט, אז זיא שטײט שוין מיט אײן פוס אין קבר? אום זיא אומזיסט ניט מעהר צו פּײניגען און צו מאַטערן, האָט דער קײזער גענעבען א בעפעהל צו איהר קײן דאָקטאָר נישט צו צולאָזען, װײל דיא דאָקטוירים, װאס האבען זיא ביז יעצט בעהאנדעלט, האָבען איהר קײן הילף פערשאפט.

— איך װײס עס, — האָט רבי גרשם געענטפערט, — און דאָך גלויב איך, אז איך װעל איהר קענען העלפען, װען מען װעט נור צו מיר צו־טרויען האָבען.

— װײסט דוא, אָבער, װאס דער רעזולטאט װעט זײן, װען דיא קוראציע װעט דיר ניט געלינגען? דער יודענפרעסער יאָהאנן װעט דיך דאמאָלס פערפאָלגען ביז טויט.

— אויך דאס װײס איך!.... אָבער אין אנדער פאלל, װען עס װעט מיר יע געלינגען דיא פּרינצעססין צו קורירען, קען דאס זײן א גרויסע ישועה פאר מײן פאָלק. אוים דאנקבארקײט װעט דער קײזער זײן בעפעהל צוריק ציהען און דיא ביטערע גזרה װעט בטול װערען.

ראָמאן האט זיך אויף א װײלע פערטראכט און האט דאן אויסגערופען:

— גוט, איך װעל עס אונטערנעהמען!.... בלײב דאָ אויף מיר װארטען! איך געה צום קײזער און װעל איהם דײן פאָרשלאג פאָרלײגען.

טרויעריג און אין גאנצען געבראָכען איז דער קייזער באזיל געזעסען אין זיין קאַבינעט און האָט זיין יאָממער פאר דעם מיניסטער יאָהאַנן אויסגעגאָסען.

דער קייזער באזיל האט קיין ווייב און קיינע קינדער געהאט, דארום איז ער מיט לייב און לעבען צו זיין ברודערס טעכטער צוגעבונדען געוועזען. דיא שעהנע און גוטע טהעאָדאָרא האט ער געליעבט וויא איין אייגענעס קינד, און וויא שרעקליך איז איהם געווען דער געדאנקען זיא צו פערליערען......

— איך גלויב, — האט דער קייזער צו דעם מיניסטער יאָהאַנן געזאָגט, — אז דאס איז נור א שטראָף פון גאָטט פאר מיין הארטהערציגקייט צו דיא ארעמע אידען.... איז עס דען ניט א זינד א גאנצע פאָלק אזוי עלענד און אומ־גליקליך צו מאכען?

— אייער קייזערליכע מאַיעסטעט מוזען מיר פערצייהען, ווען איך ערלויב מיר צו ענטפערן, אז דיא זאך איז ניט אזוי, — האט יאָהאַנן געענטפערט, — ווען דאס וואָלט ווירקליך אזוי געווען, וואלט אונזער הייליגער מיטראָפּאָ־ליט אלעקסיי צו דעם ניט צוגעשטימט. פערקעהרט, ער האט עס פון דער הייליגער ביבעל בעוויזען, אז דאס איז א גרויסע מצוה.

אין דער מינוט איז דער קייזערליכער קאמערדינער אריינגעקומען מיט דער מעלדונג, דאס ראָמאַן ארגיראָפּאָליס האט מיט איהם איבער א וויכטיגען ענין צו ריידען.

דער קייזער האט איהם געהייסען אריינפיהרען אין קאבינעט.

— וואס פאר א נייעס בריינגסט דוא אונז, מיין גוטער ראָמאַן? — האט איהם דער קייזער געפרעגט, ווען ער איז אין קאבינעט אריינגעקומען.

— איך ברייננג דיר א גוטע נאכריכט, מאַיעסטעט! — האט ראָמאַן געענטפערט, — עס איז דאָ א האָפפנונג, אז אונזער טהייערע פרינצעססין טהעאָדאָרא זאל באלד ווידער געזונד ווערען.

— גיב גאָטט, אז דאס זאָל אמת זיין!.... אבער וויא אזוי קען דאס געשעהן?

— דאָ ביי אונז אין קאָנסטאנטינאָפּאָל לעבט זעהר א געשיקטער דאָקטאר.... ער איז געבאָרען אין פראנקרייך.... דיא גאנצע וועלט דערציילט פון איהם גרויסע וואונדער.

— אך, לאז מיך צורות מיט דיינע דאקטוירים!.... דיא הונדערטער דאקטוירים, וואס האבען דיא אונגליקליכע פרינצעססין ביז אהער בעהאנדעלט, האבען איהר קיין הילף געבראכט.... זיי זיינען אללע נור שארלאטאנעם און וויסען גארנישט!

— דוא מוזט מיר מוחל זיין, מאיעסטעט! דער דאקטאר פון וועלכען איך רייד, שטעהט העכער איבער אללע גריכישע דאקטוירים. ער האט זיינע טיפע קענטניסע אין דער צייט פון דער שרעקליכער פעסט בעוויזען. פון דיא קראנקע, וועלכע ער האט בעהאנדעלט, איז קיין איינציגער געשטארבען!

— און וויא הייסט ער דיין בעל־נס?

— רבי רגשם דער פראנצויז!

— דער גאלדשמיעד? — האט דער קייזער פערוואונדערט געפרעגט.

— וועה!.... א איד? — האט יאהאנן אויסגערופען.

— דאס איז ער! — האט ראמאנן געענטפערט, — ער איז דער גרעסטער געלעהרטער אין גאנץ קאנסטאנטינאפאל. זיינע מעדיצינישע קענטניסע זיינען זעהר טיעף און וואס נאך וויכטיגער איז, ער האט גליק אין דיעזער פראפעססיאן!

— ביי מיר איז גאר קיין ספק ניט, אז ער איז גאר א מכשף!— האט זיך דער אנטיסעמיט יאהאנן אפגערופען, — און איך נעהם מיר דיא פרייהייט אייער מאיעסטעט צו ווארנען, זיך ניט אריינצולאזען מיט א מענשען, וואס שטעהט אין בונד מיט דעם טייוועל.

— איהר מוזט מיר פערצייהען, העררר מיניסטער, — האט איהם ראמאן געענטפערט, — אייער אורטהייל איבער דעם געלעהרטען רבי גרשם איז פאלש.... ער איז קיין מכשף, ער איז נור א גרויסער געלעהרטער און בעהאנדעלט זיינע פאציענטען נאך דיא געזעטצע פון דער וויסענשאפט.

— גוט! — האט זיך דער קייזער אפגערופען, — איך וועל איהם רופען און וועל איהם דיא פרינצעססין איבערגעבען צום קורירען, אבער איידער ער וועט דיא קוראציע אנפאנגען, מוז ער מיר שווערען, אז ער קורירט ניט מיט צויבעריי; נאך איינס: אין פאלל, ווען ער וועט זיא ניט אויס־קורירען, וועל איך איהם לאזען בעשטראפען מיט דעם טויט, דאגעגען, אין פאלל, ווען ער וועט זיא יא אויסקורירען, קען ער פון מיר פערלאנגען, וואס ער וויל. איך וועל איהם אלעס בעווילינגען. און יעצט, מיין גוטער ראמאן, געה געשווינד און ברייננג מיר דיין דאקטאר!

ווי א פייל פון בוינען האט ראָמאַן געאיילט צו זיך אהיים און האט דעם רבי גרשם געבראכט דעם ענטפער פון דעם קייזער. אין א האלבע שטונדע ארום האט זיי דער קייזערליכער קאמערדינער צום קייזער אין קאַבינעט אריינגעפיהרט.

רבי גרשם האט זיך פאר דעם קייזער טיעף פערנייגט, אבער ער האט זיך ניט געשטעלט אויף דיא קניע, וויא דיא עטיקעטע האט געפאדערט.

דער קייזער האט איהם א וויילע שווייגענדיג בעטראכט.

— ווארום קניעסט דוא פאר מיר ניט? — האט איהם דער קייזער געפרעגט.

— איך בין א איד, קייזערליכע מאַיעסטעט! — האט איהם רבי גרשם גאנץ געלאַסען געענטפערט, — און מיר אידען קניען נור פאר גאָטט אליין. דאָך גלויב מיר, מיין ערהאבענער קייזער, אז מיר אידען זיינען דיר ניט וויינינער טריי וויא דיא אנדערע אונטערטהאַנען און מיר ווייסען, וואס מיר זיינען דיר שולדיג. מיר ליעבען און אכטען דיך מיט אונזער לייב און לעבען, וויל דוא ביזט א גוטער הערשער.

— וויא הייסט דוא?

— גרשם בן יהודה.... דאָ רופט מען מיך: דער פראַנצוז!

— ביזט דוא ווירקליך פון פראַנקרייך?

— איך בין געבאָרען אין מעטץ, אין לאָטהרינגען, וואס בעלאַנגט היינט צו דייטשלאַנד.

— און וויא אזוי קומסט דוא אהער אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל?

— איך האב מיך אין דיין רעזידענץ נור דארום בעזעצט, וויל איך האָב געהערט, אז דוא ביזט א גרויסער מענשענפריינד און אלע דיינע אונטערטהאַנער לעבען גליקליך אונטער דיין שוטץ!

— אָה, דוא האָסט א גלאַטען צינגעל און קענסט זעהר גוט חנפ'ען.... אָבער זאָג מיר נור, ביזטו דאס דער בעוואוסטער גאָלדשמיעד?

— איך בין עס, מאַיעסטעט!

— אונד וויא קומט עס, דאס דוא ביזט מיט איין מאָל א דאָקטאָר געוואָרען?

— איך האב דיא מעדיצינישע וויסענשאַפטען געלערענט אוים ליעבע צו דער קונסט. בעשעפטיגען זיך מיט דער מעדיצין האב איך ניט געוואָלט, ביז עס האט דאָ אין דער רעזידענץ דיא שרעקליכע פעסט אויסגעבראָכען.

זעהענדיג דאס מיינע מיטמענשען פאללען וויא דיא פליגען, האָב איך מיך גענומען צו העלפען וויא וויט איך קען און, גאָטט זיי דאנק, עס איז מיר געלונגען הונדערטער מענשען פון זיכערען טויט צו ראַטעווען!

— און דוא טרייבסט ניט קיין בשוף?

— זאָלל מיר גאָטט דערפון בעהיטען! ביי אונז אידען טאָר מען זיך מיט כשוף ניט בעשעפטיגען!

— און דוא גלויבסט, אז דוא וועסט דיא פרינצעססין טהעאָדאָרא אויסקורירען, נאכדעם וויא אללע דאקטוירים האבען זיא אויפגעגעבען?

— איך האָף, אז מיין גוטער גאָטט וועט מיר ווייזען דעם ריכטיגען וועג, אויף וועלכען איך זאָל קענען דיא קראנקע פרינצעססין צו איהר גע־זונד צוריק בריינגען?

— גוט!.... אלזאָ שווער מיר ביי דיין אידישען גאָטט, אז דוא וועסט זיא מיט צויבער ניט בעהאנדלען!

— איך שווער עס ביי מיין גאָטט!

— און אין פאלל, ווען דוא וועסט איהר ניט אויסקורירען?

— דאן וועל איך דיר בעצאָהלען מיט מיין לעבען!

— איך בין צופרידען!.... אָבער דוא מוזט אויך וויססען, אז אין פאלל, ווען דוא וועסט מיר דיא פרינצעססין אויסקורירען, דאן וועל איך דיר קייזערליך בעלוינען.... יעצט, מיין גוטער ראָמאן, געה און פיהר אריין דעם דאקטאר צו דער פרינצעססין!.... איך בעט נור ביי גאָטט, אז ער זאָל איהם אין זיין אונטערנעהמען ביישטעהן.... געהט!

פטעס קאפיטעל.

דיא ישועה.

ווען רבי גרשם איז אריינגעקומען צו דער קראנקער פרינצעססין אין צימער, האט ער זיך דערשראָקען ווען ער האט דערזעהן, וואס עס איז פון איהר אין אזא קורצע צייט געווארען. איין איינציגער בליק אויף איהר טויטען פנים און אויף איהר אויסגעדארטען און צוזאמענגעפאלענעם קערפער, האט איהם שוין קלאָהר געמאכט, ווארום דיא בעריהמטע דאקטוירים פון

קאנסטאנטינאָפּאָל און פון גאנץ גריכענלאנד האבען איהר אויפגעגעבען; דיעזער בליק האט יעצט אויף איהם געוואנט, אז עס איז ריין אונמעגליך איהר צו העלפען.

ער האט געבעטען, אז מען זאָל איהם מיט דיא קראנקע אליין לא־זען אין צימער, און אלס אללע זיינען ארויסגעגאנגען, האט ער זיך גענער מען דיא קראנקהייט אונטערזוכען.

וואס מעהר ער האט געפאָרשט און געזוכט, האט ער זיך אלץ מעהר איבערצייגט, דאס דיא מענשליכע וויסענשאפט איז דאָ צו שוואך צו העלפען, דיא אונגליקליכע פּרינצעססין מוז שטארבען, ווען גאָטט וועט איהר ניט שיקען זיין הילף פון הימעל.

און מיט איהר שטארבען, שטארבט אויך דיא האָפנונג פון טוי־זענדער אידען און זיין אייגענעס לעבען שוועבט אין דער גרעסטער סכנה.

וויא פון איין אונזיכטבארע האנד געטריבען, איז ער געפאלען אויף דיא קניע און אונטער א שטראָם הייסע טרעהרען, האט ער אָנגעהויבען מתפּלל צו זיין צו גאָטט, ער זאָל איהם ווייזען דעם וועג וויא אזוי דיא גוסס'ע פּרינצעססין צו העלפען. א לאנגע צייט האט ער געבעטען און געוויינט, גלויבענדיג, אז גאָטט וועט זיין תּפילה אָננעהמען.

אלס ער האט זיין תפילה געענדיגט און איז אויפגעשטאנען, איז ער ווידער צוגעגאנגען צום בעט, און וויא גרויס איז זיין איבערראשונג געווען, אלס ער האט דערזעהען דיא ענדערונג, וואס איז אין דעם געזיכט פון דער קראנקער פאָרגעקומען. איהרע באקען, וואס זיינען מיט עטליכע מינוט פריי־הער בלייך געווען וויא דער קאלטער טויט, האבען זיך געפארבט אין א ליעבליכע רויטקייט, איהר איינגעפאלענע ברוסט האט יעצט פרייער און רוהיגער געאטהעמט און פון איהרע אויסגעלאָשענע אויגען האט יעצט א שטראהל פון לעבען ארויסגעבליצט.

ער האט ארייננערופען איינעם פון דיא דיענער און האט איהם גע־הייסען בלייבען ביי דיא קראנקע פּרינצעססין. אליין איז ער אוועקגעגאנגען אהיים, האט מיטגענומען א חלף און איז אוועק אין שלאכטהויז. דאָרט האט ער געקוילעט א יונגען אָקס נאָך אללע דינים פון שחיטה און האט אויסגעשני־טען דעם בעסטען חלק פלייש.

פון דעם פלייש האט ער געלאזט קאָכען בוליאָן, צו וועלכען ער האט פערשידענע מעדיקאַמענטען צוגעגעבען, און ער האט דיא קראנקע אללע פערטעל שעה עטליכע לעפעל איינגעגעבען.

דיא ווירקונג איז געווע איבערראשענד. דיא קראנקע האט זיך גע־פיהלט געשטארקט און בעלעבט, און איז באלד פערזונקען געווארען אין א רוהיגען שלאָף, וואס האט איהר נאך מעהר געשטארקט.

אויף דעם אופן האט ער איהר עטליכע טעג בעהאנדעלט. מיט פריי־דען האט ער געזעהען וויא איהר לאגע בעסערט זיך פון טאָג צו טאָג, וויא איהרע קרעפטען נעהמען צו.

— וואו בין איך? — האט זיא ענדליך אויסגערופען, נאך א לאנגען שלאָף, איהרע שעהנע אויגען אויפעפענענדיג.

— אין דיין אייגענעם צימער, פרינצעססין! — האט ער איהר גע־ענטפערט.

— און ווער ביזט דוא?

— דיין דאקטאר, וואס וויל דיך קורירען מיט גאָטעס הילף!

אכט טעג נאך אנאנד האט ער פון איהר בעט ניט אָפגעטרעטען און האט פערשידענע מיטלען אָנגעווענדעט. אין דיא אכט מעת־לעת האט ער קיין איינציגע מינוט ניט גערוהט און ניט געשלאָפען, אָבער דער גע־דאנקען, אז ער קומט אלץ נעהנטער צום ציעל, האט איהם געשטארקט און אויף דיא פיס געהאלטען.

דער צושטאנד פון דער פרינצעססין טהעאָדאָרא האט זיך געבעסערט פון טאָג צו טאָג, דאך האט רבי גרשם קיין מענשען צו איהר ניט צוגע־לאזען, וויל ער האט מורא געהאט, אז דיא קלענסטע אויפרעגונג זאל איהר ניט שאדען, און ווען ביידע קיסרים באזיל און קאָנסטאנטין, דער פאטער פון דער פרינצעססין, זיינען געקומען דיא קראנקע צו בעזוכען, האט ער גענוג מוטה געהאט זיי צו איהר אין צימער ניט אריינצולאזען.

ערשט דאמאלס, ווען יעדע געפאהר איז פערשוואונדען, האט ער איהר ערלויבט אויפצושטעהן און אין דעם גרויסען קייזערליכען פארק א פאָר שעה אין טאָג צו פערברייגגען.

דאָרטען האבען איהר דער קייזער באזיל און איהרע עלטערן בעגעגענט, און וויא גרויס איז זייער פרייד און זייער איבעראשונג געווען, ווען זייא

האבען זייער ליעבלינג פריש און געזונדט, וויא זיא איז פריהער געוועז, געפונען.

נאך עטליכע טעג איז רבי גרשם אין קייזערליכע פאלאסט פערבלי־בען, דאן האט ער דעם קייזער גלאזט מעלדען, דאס דיא פרינצעססין איז שוין פאלשטענדיג געזונד און זיא דארף שוין מעהר קיין דאקטאר ניט. אויף דיעזער מעלדונג, האט איהם איינער פון דיא קאמערהערען געבראכט דעם קייזערליכען בעפעהל, פאר דעם קייזער צו ערשיינען.

— עס איז דיר געלונגען, מיין פריינד, דיא פרינצעססין אויסצוקורי־רען, — האט דער קייזער צו איהם געזאגט, ווען ער איז צו איהם אין קאבינעט אריינגעקומען, — דיא פרינצעססין איז פאלשטענדיג געזונד און מונטער. מיר וועלען עס דיר קיינמאל ניט פערגעססען, און שוין יעצט וועל איך דיר פאר דיין מיהע בעלוינען. איך האב פאר דיר פופציג טויזענד דוקאטען בע־שטימט, און היינט נאך וועסט דוא דאס געלד בעקומען.

— דיין חסד איז זייער גרויס, מיין ערהאבענער קייזער, — האט רבי גרשם געענטפערט, — אבער דוא מוזט מיר מוחל זיין; איך קען דאס געלד ניט נעהמען.

— וויא ?.... איז דיר מיין בעלאהנונג ניט געפעלען ?

— אה ניין, מאיעסטעט !.... דער שכר איז זעהר גרויס, אבער איך וויל וואס אנדערש !

— וואס אייגענטליך ! רייד !

— דאס גליק פון מיינע ארעמע אידישע ברידער, מאיעסטעט ! דיין בעפעהל, דאס זיי מוזען דאס לאנד פערלאזען, הייננט וויא א שארפע שווערד איבער זייער האלדז. מיט וואס האבען דאס מיינע ארעמע ברידער פערזינ־דיגט, דאס זיי מוזען זייער פאטערלאנד פערלאזען, א לאנד, וואו זיי זיינען געבארען, וועלכע זיי ליעבען וויא זייער אייגענע מוטער און מיט וועלכע זיי זיינען צוזאמענגעוואקסען ?.... איך וויים, מיין גוטער און ערהאבענער קייזער, דאס אזא גרויזאמקייט שטאמט ניט פון דיין הארצען, דען דיין הארץ פיהלט איידעלער און מענשליכער צו דיינע אונטערטהאנען, דוא האסט זיך נור געלאזט בלענדען פון אנדערע, וואס האססען אונז אידען אויס פאנאטיזמוס, אדער וואס זיינען אונז מקנא. אין גרונד הארצען טהוט דיר וועה טויזענדע פון דיינע עהרליכע און אונשולדיגע אונטערטהאנען נאר אומ־זיסט און אומנישט אונגליקליך צו מאכען, אבער נאך איז דאס אונגליק

ניט געשעהן, דוא האסט נאך צייט חרטה צו האבען, דוא קענסט נאך דיין בעפעהל צוריק רופען, און דאס וועט זיין דער בעסטער לוין, מיט וועל־כען דוא וועסט מיר פאר מיין מיהע בעצאהלען.

דער קייזער האט זיך אויף א ווייל פערטראכט אונד האט דאן געפרעגט.

— און ווען איך וועלל מיין בעפעהל צוריק רופען, וועסט דוא פון מיר וואס אנדערש פערלאנגען?

— ניין, גאר נישט, מיין גוטער קייזער!

— אבער פון דיינע אידישע ברידער וועסט דוא געוויס פערלאנגען א גרויסע סוממע געלד פאר דיא טובה, וואס דוא האסט זיי געטאהן?

— איך שווער דיר ביי מיין גאטט און ביי מיין הייליגען גלויבען, אז איך וועל פון זיי אפילו קיין פרוטה ניט נעהמען, ווען זיי זאלען ווע־לען מיר וועלען מיט געלד בעצאהלען. גאטט איז מיין עדות, אז איך טהו דאס ניט פאר געלד; איך טהו דאס נור אויס ריינער מענשענליעבע!

— דוא ביזט א בראווער מאנן, רבי גרשם, און היינט נאך וועל איך מיין בעפעהל צוריק נעהמען. דוא מוזט אבער וויסען, אז דורך דעם וועל איך א גרויסען שאדען האבען. איך בין ענשלאסען געוועזען דיא אידישע גיטער, נאכדעם וויא דיא אידען וועלען דאס לאנד פערלאזען, מיט א קליינעם פרייז אבצוקויפען און מיט רוח ווידער צו פערקויפען, ווייל איך דארף האבען געלד צו דעם קריעג מיט דיא בולגארען....

— אה, מיין גוטער קייזער, — האט איהם רבי גרשם איבערגעשלאגען, — וועגען געלד זאלסט דוא ניט זארגען.... מיינע אידישע ברידער, אויס דאנקבארקייט צו דיר, וועלען דיר דאס לעצטע אוועק געבען, וואס זיי בע־זיטצען, אום דיר אין דעם קריעג מיט דיא בולגארען אונטערשטיצען.

— ניין, איך קען פון דיא אידען קיין געלד ניט אננעהמען!.... דער מיטראפאליט און דיא פריעסטער וועלען זאגען, אז איך האב מיך צו זיי פאר געלד פארקויפט, אבער דיא פופציג טויזענד דוקאטען, וועלכע איך האב פאר דיר בעשטימט....

— שיינק איך פאר דיין קריעגס־קאססע, קייזערליכע מאיעסטעט! — האט איהם רבי גרשם ווידער איבערגעשלאגען.

איבערגליקליך איז רבי גרשם פון קייזערליכען פאלאסט אוועקגעגאנגען און האט גאָטט געדאנקט, דאס ער האט איהם אויף דעם רעכטען וועג געפיהרט.

נאָך אין דעם זעלביגען טאָג האט קייזער באזיל אין זיין גאנצער מדינה געגעבען צו וויסען, דאס זיין בעפעהל וועגען דיא אידען, איז בטל ומבוטל. דיא אידען מעגען בלייבען וואוינען אין גאנץ גריכענלאנד און גע־ניסען אללע רעכטע מיט אללע בירגער צוגלייך.

איבעראל, וואו דיא אידען האבען געוואוינט, האט מען געמאכט ימים־טובים און מען האט גאָט געדאנקט, דאס ער האט זיי נאָך אין דער לעצטער מינוט דיא ישועה געשיקט.

דער נאמען פון רבי גרשם איז נאָך גרעסער געווארען. אללע האבען זיך מיט איהם געבענטשט, און מען האט איהם גערופען „מושיע ישראל".

אָבער דער כעס פון דעם מיניסטער יאָהאנן האט געברענט אין זיין הארצען וויא א העללישער פייער. ער האט איינגעזעהען, אז זיין גאנצער פלאן איז דורך רבי גרשם פערלאָרען געגאנגען און דאס האט איהם זעהר געקריינקט.

— איך האב דיא מלחמה פערלאָרען, — האט ער מיט דיא צייהן קריצענדיג אויסגערופען — אָבער ער, דער רבי גרשם, זאָלל מיר דערפאר טהייער בעצאהלען!.... איך וועל איהם פערניכטען!.... לאָם איך נור דערצו דיא ריכטיגע געלעגענהייט קריגען!

6־טעם קאפיטעל.

שלמה המלך'ס שטוהל.

ווען רבי גרשם איז פון קייזערליכען פאלאסט צוריק אהיים געקומען, זיינען זיינעביידע פרויען, דבורה און מעליטטא, ארויסגעקומען איהם מקבל פנים צו זיין.

ביידע האבען שוין געוואוסט, וואס עס האט מיט איהם אין פאלאסט געטראָפען.

— נעקויבט אין נאָכט, — האט דיא פרומע דבורה אונטער א שטראָם פרייידען־טרעהרען אויסגערופען און האט איהם מיט ביידע ארעמס ארומגע־נומען, — דאס ער האט דיא ביטערע גזרה מבטל געווען, און נאָך אמאָל זאָל ער זיין געלויבט, דאס ער האט דיך אויסגעקליבען פאר זיין מלאך־מושיע, אום זיין ארעמעס פאָלק פון אונטערגאנג צו רעטען!

נור מעליטטא האט קיין ווערטער ניט געהאט. שטילל און טרויעריג איז זיא פאר איהר מאנן געשטאנען און האט איהם מיט קיין וואָרט ניט בעגריסט.

זיא איז אין כעס געווען אויף איהר מאנן, דאס ער האט פון קייזער דיא פופציג טויזענד דוקאטען, מיט וועלכע ער האט איהם געוואָלט בעלוינען, ניט געוואָלט אָננעהמען.

— פופציג טויזענד דוקאטען!.... עפעס א קלייניגקייט?.... — האט זיא ביי זיך געטראכט, — וויפיעל שעהנע קליידער און וועלכע טהייערע שמוקזאכען קען מען פאר אזא סוממע קויפען!!.... וואס וואָלט מיך געקימערט, ווען מען וואָלט דיא אידעלאך ארויסגעטריבען?.... איך וואָלט דא געקענט בלייבען און האָב געקענט לעבען א גוטען טאָג!

— נוא? און דוא מעליטטא? — האט זיך רבי גרשם צו איהר אפ־גערופען, — דוא האָסט מיר גאָרנישט צו זאָגען?.... פרייעסט דוא דען זיך גאָר ניט, דאס אונזער גוטער גאָטט האט אונז דורך מיר דיא ישועה געשיקט?

— געוויס פרייט עס מיר! — האט זיא האסטיג געענטפערט, — אָבער עס קריינקט מיר, דאס דער קארגער קייזער האט דיר דאס געלד ניט געגעבען.... עס וואָלט אונז צוניטץ געקומען.

— זייא רוהיג, מיין קינד!.... אונז וועט גאָרנישט פעהלען.... דיר איבערהויפט נישט!.... דוא ווייסט דאָך, אז פון דיינטוועגען זשאלעווע איך גאָרנישט!

מעליטטא האט גאָרנישט געענטפערט, אָבער אין איהר הארצען האט געברענט א פייער פון כעס אויף איהר „נארישען״ מאנן, וואס האט זיך פון אזא אוצר געלד ענטזאָגט.

טאָג טעגליך פלעגט רבי גרשם דיא פרינצעססין טהעאָדאָרא בעזוכען און פלעגט איהר בריינגען פערשידענע מיטלען, אום זיא נאָך מעהר צו קרעפטיגען.

איינמאָל, ווען ער איז צו דער פּרינצעססין אין צִיממער אריינגעקומען, האט ער ביי איהר דעם קייזער באַזיל געטראָפען.

דער קייזער האט איהם זעהר פריינדליך בעגריסט און האט איהם געפרעגט.

— זאָג מיר, רבי, האָסט דוא דעם אידישען תלמוד געלערנט.

— געוויס, מאַיעסטעט! — האט רבי גרשם געענטפערט.

— וואס איז דאס פאר א ווערק דער תלמוד?

— דאס איז א ווערק, וואס ענטהאלט אין זיך יענעם טהייל פון אונזער תורה, וואס איז אונז איבערגעגעבען געוואָרען פון איינעם צום צווייטען בעל פה.

— איך פערשטעה עס ניט; ווילסט דוא דאס מיר ניט דייטליכער ערקלערען?

— זעהר גערן, מיין ערהאבענער קייזער!.... ווען משה רבינו איז גע־קומען אויף דעם בארג סיני, האט איהם דער רבונו של עולם איבערגעגע־בען דיא תורה געשריבען אין א בוך, אָבער אין דעם בוך זיינען נור געווען דיא עקרים פון אונזער אמונה, דעם פירוש אויף זיי האט איהם גאָטט מיט ווערטער איבערגעגעבען. פאר זיין טויט, האט משה רבינו דיא פירושים אויף דער תורה צו זיין נאכפאָלגער יהושע איבערגעגעבען, און אזוי איז עס געגאנגען פון איינעם צום צווייטען, ביז נאָך דעם צווייטען חורבן. פאר מורא, דאס דיא תורה זאָל ניט פערגעסען ווערען, האבען אונזערע געלעהרטע דאס אלעס אויפגעשריבען און אויף דעם אופן האט זיך אויסגעבילדעט אונזער גרויסער תלמוד. אָבער ניט נור דינים און מצוות אליין ענטהאלט אונזער תלמוד אין זיך, ער איז אויך איין אוצר פון פערשידענע חכמות אונד וויסענשאפטען.

— געפינט זיך עפּעס וואס אין אייער תלמוד איבער שלמה המלך׳ס שטוהל?

— דער תלמוד דערציילט אונז פון איהם גאָרנישט; אָבער א בעשרייבונג פון דיעזען וואונדערבארען שטוהל געפינען מיר אין אנדערע ספרים, וואס זיינען אזוי זייכטיג וויא דער תלמוד.

— קענסט דוא מיר געבען א קלאָהרע ידיעה פון דעם שטוהל?

— געוויס, מיין גוטער קייזער!

— איך בין זעהר נייגעריג צו וויססען, וויא אזוי דיעזער שטוהל איז געבויט געווארען.

— דעם וואונדערבארען שטוהל, וואס איז געוויס דער איינציגער אין זיין ארט, האט געבויט א געוויסער חירם פון צר, א בעריהמטער קינסטלער אין גאָלד ארבייט אין דיא צייטען פון שלמה המלך. דער גאנצער שטוהל איז געבויט געווארען פון ריינעם גאָלד, וואס איז געבראכט געווארען אויף שיפען פון דעם לאנד אופיר. דער קינסטלער האט איהם צוזאמענגעזעצט פון גאָלדענע בלומען און אויסגעפוצט מיט דיא טהייערסטע ברילליאנטען און רובינען. דער פונדאמענט האט פאָרגעשטעלט א רייהע פון צוועלף גאָלדענע לייבען, וואס זיינען געשטאנען געגען א רייהע פון צוועלף גאָלדענע אָדלערס. אויף דיעזע צוויי רייהען פון לייבען און אָדלערס האט גערוהט דער שטוהל, וואס האט געהאט זעקס טרעפ. אויף דעם ערשטען טרעפ זיינען געשטאנען א גאָלדענער אָקס און א גאָלדענער לייב, אויף דעם צווייטען — א וואָלף מיט זעקס שעפסען, אויף דעם דריטען —
אויף דעם פיערטען — איין אָדלער מיט א פאווע, אויף דעם פינפטען — א קאַטץ מיט א האָהן און אויף דעם זעקסטען — א טויב מיט א שפאר־בער, אלעס פון ריינעם גאָלד געמאכט. גאָר אויבען, אויף דעם שטוהל, האט מען געזעהען א גאָלדענע טויב, וואס האט געהאלטען א גאָלדענעם שפארבער אין איהר מויל. איבער זיי איז געשטאנען א גאָלדענע מנורה מיט זיבען רעהרען, אויף וועלבע עס זיינען אויסגעקריצט געווען דיא נעמען פון דיא אבות און פון דיא נביאים, וואס האבען געלעבט פאר שלמה המלך. ווען שלמה פלעגט ארויפטרעטען אויף דעם ערשטען טרעפ, פלעגען אויפ־שטעהן דער אָקס און דער לייב און פלעגען אָנהויבען צו ברומען, מיט זיי פלעגען מיטברומען אללע גאָלדענע חיות און עופות. ביז דער קעניג פלעגט זיך אוועקזעטצען אויבען אויף דעם שטוהל, דאן פלעגט איהם דער גאָלדע־נער אָדלער פון פיערטען טרעפ אָנטאָהן דיא קרוין און פלעגט אזוי לאנג ארומפליהען ארום זיין קאָפּ, ביז שלמה פלעגט ווידער פון שטוהל ארונטערגעהן.

— וואונדער איבער וואונדער! — האט קייזער באזיל מיט בעגייסטע־רונג אויסגערופען, — וויא קען דאס מעגליך זיין, אז א מענשליכע האנד זאָל אזא וואונדער שאפפען!

— דאס אללעס איז געמאכט געווארען נאך דיא געזעטצע פון מעכאניזמוס, מיין ערהאבענער קייזער. אינעווייניג האט דער שטוהל אין זיך געהאט א גאנצע מאססע רעדלאך און שפרינג־פעדערן, וואס זיינען צווישען זיך פערבונדען געוועזען. ווען דער קעניג פלעגט דעם שטוהל מיט זיין פוס בעריהרען, זיינען דיא רעדלאך געקומען אין בעוועגונג און האבען געמאכט דיא גאלדענע חיות און עופות ברוממען, זינגען, געהן און פליהען.

— און דוא, רבי, וואלסט קענען מאכען אזא שטוהל?

— איך גלויב, אז מיט גאטעס היקף, וואלט איך דאס אויך געקענט!

— אה, ווען דוא וואלסט מיר אזא וואונדער געשאפען, וואלט איך דיך רייך און גליקליך געמאכט!

— קענען וואלט איך שוין געקענט, מיין ערהאבענער קייזער, אבער עס בלייבט נור דיא פראגע: צו האסט דוא אזוי פיעל גאלד?

— דוא ביזט נערעכט!.... אפשר קען מען איהם מאכען פון זילבער?

— אויך פון זילבער קען מען אזא שטוהל מאכען!

— ווילסט דוא דאס אונטערנעהמען?

— געוויס, אבער איך קען פאר מיינע מיטארבייטער נים ערוב זיין. עס קען זיין, אז איינער פון דיא ארבייטער וועט עפעס גנב'ענען פון דעם זילבער, און דיא שולד וועט פאלען אויף מיר.

— האב קיין מורא נישט!.... איך וועל דיר נים חושד זיין.... איך וועל דיר הייסען ארויסגעבען זילבער פון מיין שאטצקאמער וויפיעל דוא דארפסט, און דוא וועסט זיך באלד נעהמען צו דער ארבייט!

אין עטליכע טעג ארום האט זיך רבי גרשם גענומען צו דער ארבייט. פון קייזערליכען שאטצקאממער, האט איהם דער קייזערליכער שאטצמייסטער ארויסגעגעבען גרויסע מאססען זילבער און דער קייזער האט איהם פערזארגט מיט א גרויסע צאהל מיטארבייטער.

טאג און נאכט האט רבי גרשם נים אויפגעהערט צו ארבייטען און האט שוין אזוי וויט געבראכט, דאס דער קייזער באזיל, ווען ער איז צו רבי גרשם אין ווערקשטאט געקומען, איז שוין גאר נים מסופק געווען, אז דער זילבערנער טהראן וועט זיין אזא מייסטערווערק וויא דער שטוהל פון שלמה המלך, אויך דיא גרויסע בעאמטע, וואס זיינען מיט דעם קייזער צו רבי גרשם געקומען, האבען זיך געוואונדערט און האבען געמחט צונע־

בען, אז רבי גרשם איז דער איינציגער און גרעסטער מייסטער אין מעטאלען־שמעל־צען און זיי צו בעארבייטען.

דיא פרייד פון דעם קייזער באזיל איז גאָר ניט צו בעשרייבען. ער האט זיך פאַרגעשטעלט דעם ערהאבענעם מאָמענט, ווען ער וועט זיך זעטצען אויף א טהראָן, וואס האט ניט זיין גלייכען אין דער גאנצער וועלט, און האט בעשלאָסען צו מאכען א גרויסען פעסט און איינצולאדען אללע מלכים און הערשער פון דיא בענאכבארטע לענדער צו דיעזען פעסט.

און דאָך איז רבי גרשם ביי דער ארבייט א גרויסען פעהלער בעגאנגען. ער איז אין דער ארבייט אזוי שטארק פערטיעפט געוועזען, דאס ער האט זיך גאָר ניט ארומגעזעהען וויא מעהרערע פון זיינע ארבייטער האבען טאג טעגליך שטיקער זילבער צו זיך אהיים אוועקגעטראָגען, דאָרטען פלעגען זיי עס צושמעלצען און פערקויפען צו דיא גאָלדשמידען אין שטאָדט.

שטענדיג, ווען דער קייזער באזיל פלעגט צו איהם אין זיין ווערק־שטאט קומען, פלעגט דער קייזער מיט איהם אָנקניפען א געשפרעך איבער פערשידענע ענינים, און דער קייזער האט זיך געמוזט וואונדערן, ווען ער האט געהערט מיט וועלכע זיכערהייט און מיט וועלכער טיעפער וויסענשאפט רבי גרשם אורטהיילט איבער פאליטיק און אנדערע וויסענשאפטען. דער קייזער איז פון זיין געלעהרזאמקייט און פון זיין געזונדטען פערשטאנד אזוי וויים איבערצייגט געוועזען, דאס ער האט ביי איהם אין כמה וכמה ענינים איין עצה געפרעגט און האט שטענדיג געטאָהן, וויא ער האט איהם געהייסען.

דאס אללעס האט דעם אנטיסעמיט יאָהאנן טיעף געקריינקט, און נאָך מעהר האט איהם פערדראָסען, דאס ער האט פאר דעם רבי גרשם געמוזט מורא האבען, זעהענדיג, דאס ער איז ביי דעם קייזער זעהר גע־אכט, פיעל מעהר אלס ער אליין. זיין הארץ האט איהם נביאות געזאגט, אז עס וועט קומען א צייט, ווען רבי גרשם וועט ביי דעם קייזער זיין הויכע שטעלע פערטרעטען, און פאר יענער צייט האט ער געציטערט וויא פאר דעם טויט.

עס איז פאר איהם קיין אנדער מיטעל ניט געבליבען, וויא נור מיט־לען און וועגען צו זוכען, וויא דעם פערהאסטען אידען שנעלל וויא מעגליך צו פערניכטען.

ד'טעס קאפיטעל.

דיא אונטרייע ווייב.

דער שטוהל איז פארטיג געווארען און רבי גרשם האט דעם קייזער געמעלדעט, דאס ער קען איהם נעהמען צו זיך אין זיין פאלאסט.

ערשט יעצט האט דער קייזער איינגעזעהען, אז זיין טהראָן־זאאל איז פאר דעם שטוהל צו קליין, און דארום האט ער געגעבען א בעפעהל זיין טהראָן־זאאל איבערצובויען און צו פערגרעסערען.

און אלס אללע דיא הכנות זיינען פארטיג געווארען, האט מען אונטער רבי גרשם'ס אויפזיכט דעם טהראָן אין קייזערליכען פאלאסט איבערגעפיהרט.

דער קייזער האט אללע זיינע מיניסטאָרען און אללע גרויסע בעאמטע פון זיין לאנד געלאזען צוזאמען רופען, אום זיי דאס גרויסע וואונדער צו ווייזען.

אללע זיינען געשטאנען אין דעם גרויסען טהראָן־זאאל און האבען מיט אונגעדולד געווארט אויף דעם מאָמענט, ווען דיא צערעמאָניע וועט זיך אָנפאנגען.

איין אויסרוף פון איבערראשונג און שרעק האבען אלע פון זיך ארויסגעשטויסען, ווען רבי גרשם האט דעם פארהאנג געלאזט אויפהויבען און זיי האבען דעם וואונדער־בארען, גלענצענדען טהראָן דערזעהען.

אללע חיות, בהמות און עופות, וואס זיינען פון ריינעם זילבער געמאכט געוועזען, האבען אויסגעזעהען אזוי וויא זיי לעבען און אטהעמען, און פון זייערע ברילליאנטענע אויגען האבען זיך איבער דעם גרויסען זאאל טויזענדע שטראהלען צוגאָסען.

און נאכדעם וויא רבי גרשם האט פאר דער גאנצער פערזאמלונג דעם מעכאַניזמוס פון אלע אָרגאנען, רעדלעך און שפרינגפעדערן פון דעם שטוהל ערקלערט, האט איהם דער קייזער געפרעגט:

— זאָג מיר, רבי, איז דאס ריכטיג, דאס דיא טויב האלט דעם שפארבער אין איהר מויל? אין לעבען איז דאך דאס פערקעהרט!

— דאס בעוויזט נור דיא השגחה פון גאָטט, מיין ערהאבענער קייזער,
— האט איהם רבי גרשם געענטפערט, — דורך גאָטס השגחה קען דער שוואכער דעם שטארקען בעזיעגען, ווען ניט, וואָלט דיא וועלט קיין קיום ניט געהאט.... אָבער יעצט, זיי אזוי גוט, און גיה ארויף אויף דעם טהראָן!

קוים אבער האט קייזער באזיל זיין פוס אויף דעם ערשטען טרעפ ארויפגעשטעלט, איז דער זילבערנער אָקס פון זיין פלאטץ אויפגעשטאנען און האט אָנגעהויבען שרעקליך צו ברומען, אויך דער זילבערנער אָדלער האט אָנגעהויבען צו קלאפען מיט דיא פליגלען און צו פליהען.

דער קייזער האט זיך דערשראָקען און איז פון שטוהל צוריק אראָב־געגאנגען.

— גיה דוא פריהער ארויף, רבי! — האט דער קייזער אויסגערופען,—איך וויל זעהען, אויב עס וועט דיר וואס פאסירען.

אין זאאל איז שטילל געוועזען וויא אין א קבר און אלע אויגען פון דיא פערזאמעלטע זיינען מיט דער גרעסטער ערווארטונג געריכטעט געווען אויף רבי גרשם, וואס איז זיך גאנץ רוהיג און מיט א שמייכעלע אויף זיינע ליפען צוגעגאנגען צום שטוהל.

ער איז ארויף פון איין טרעפ אויף דעם צווייטען, דיא זילבערנע חיות און עופות זיינען אויפגעשטאנען, געשריען און געברומט, אָבער ער איז אלץ וויימער געגאנגען.

ווען ער איז שוין געווען אויף דעם פיערטען טרעפ, האט איהם דער זילבערנער אָדלער דיא קייזערליכע קרוין אויף זיין קאָפּ אָנגעטאָן.

דיא פערזאמעלטע, וואס זיינען ביז יעצט וויא פארגליווערטע געשטא־נען, האבען יעצט מיט איין מאָל לעבען בעקומען און האבען אין ווילדע אפּלאָדיס־מענטען אויסגעבראָכען.

נאכדעם וויא רבי גרשם איז פון טהראָן ארונטערגעגאנגען, האט שוין דער קייזער באזיל קיין מורא געהאט דעם טהראָן צו בעשטייגען, און אויך יעצט האט זיך דיא זעלבינע סצענע ווידערהאָלט וויא מיט רבי גרשם. דיא פרייד פון דעם איבערגליקליכען קייזער איז גאָר ניט צו בעשרייבען. אלס ער איז פון טהראָן ארונטערגעגאנגען, האט ער רבי גרשם אומגע־ארעמט און געקוסט' דאן איהם דערלאנגענדיג זיין ברילליאנטענעם רינג, האט ער צו איהם געזאגט;

— יעצט, מיין פריינד, ווייס איך נאָך ניט מיט וואס דיר צו בעד לוינען, שפּעטער וועל איך דאס שוין אויסגעפינען. דערווייל נעהם דיעזען רינג. ער וועט דיר דיענען אלס שוטץ געגען יעדען פיינד, וואס וועט זוכען דיר שלעכטעס צו טאָהן. ווען דוא ווערסט זיין אין א נויטה, דארפסט דוא נור צו מיר קומען און מיר דעם רינג ווייזען, דאן וועל איך שוין וויסען וויא דיר צו שעטצען!

רבי גרשם האט דעם קייזער בעדאנקט און איז אוועק צו זיך אהיים.

דער אנטיסעמיטישער מיניסטער יאָהאַן, וואס איז אויך ביי דעם צערעמאָניאל געוועזען, האט דאס אלעס מיט גרויס קנאה און מיט גרויס הארצווייטאָג צוגעזעהען. ער האט שוין פערשטאנען, אז פון יעצט אָן, איז שוין זיין שטערען אונטערגעגאנגען און רבי גרשם׳ס שטערן שטייגט אלץ העכער און העכער.

צו זיין פרייד אָבער, איז אין איהם יעצט געבאָרען געווארען א נייער פּלאַן, וויא זיין בלוטפּיינד צו פערניכטען און האט זיך באלד גענומען דיעזען פּלאן אויסצופיהרען.

גלייך וויא ער איז צו זיך אהיים געקומען, האט ער צו זיך זיין פּלימעניק מיחאיל געלאזט רופען און האט איהם געפרעגט:

— וויא שטעהט עס מיט דיין ליעבע צו דער אידישער מיידעל, מיחאיל?

— פון יענעם טאָג אָן, — האט מיחאיל געענטפערט, — אין וועלכען דוא האָסט מיר פערבאָטען מיט איהר צו פערקעהרען, האָב איך זיא מעהר ניט געזעהן.

— און וואס איז פון איהר געווארען?

— איך ווייס עס ניט, ליעבער פעטער.

— אלזאָ וועל איך עס דיר זאָגען. איהר פאטער איז געשטארבען אין דעם טאָג, ווען דיא גרויסע שרפה האט אין קאָנסטאנטינאָפּאָל אויס־געבראָכען, אָבער מיט א קורצע צייט פריהער, האט דיא שעהנע מעליטטא מיט דעם בעריהמטען רבי גרשם חתונה געהאט.

— אָבער צו וואס דערציילסט דוא דאס מיר, פעטער?

— צוליעב א וויכטיגען פּלאן, וועלכען איך וויל יעצט אויספיהרען און ביי וועלכען דוא ווערסט מוזען מיטווירקען. ווילסט דוא מיר ביישטעהן?

— מיט לייב און לעבען!

— אלזאָ, זייא וויססען, דאס איך שטעה אין בעגריף מיין הויכע שטעלע צו פערלירען!

— גאָטט אין הימעל! — האט מיהאיל מיט שרעק אויסגערופען,—וויא אזוי איז דאס מעגליך?

— עס איז ליידער דאָך אזוי. דער פערפלוכטער איד רבי גרשם האט אויף מיין פּאָסטען זיין אייג נעוואָרפען און וויא מיר שיינט, איז איהם שוין געלונגען דיא שטעלע צו בעקומען. ווען ער זאָל מיר ניט שטעהן אין וועג, וואָלט איך נאָך געקענט בלייבען ביי מיין ראנג און שטעללע, אָבער ער האט זיך ביי דעם קייזער איינגעשמייכעלט אונד איז זעהר חשוב געווארען.

— וואס־זשע זאָלל איך דערבייא טאָהן, ליעבער פעטער? זאָל איך דינגען א פּאָר מערדער, וואס זאָללען איהם פאר א געוויססען פּרייז אומברייננגען?

— ניין, מיין זוהן, ניט דאס איז דער ריכטיגער וועג א פיינד צו בעזייטיגען. עס קען ניט געלינגען און דיא שולד וועט אויף אונז פאללען. דאָ מוז געהאנדעלט ווערען מיט שכל, אום דעם פערהאסטען אידען אין אזא נעטץ אריינצוקריגען, פון וועלכען ער זאָל זיך ניט קענען ארויסראַטע־ווען.... פיעללייכט קענסט דוא דיא ליעבע מיט דיא שעהנע מעליטטא ווידער אָנקניפּען? עס קען מעגליך זיין, אז אויס ליעבע צו דיר, וועט זיא דיר ענטדעקען געוויסע סודות, דורך וועלכע מיר וועלען איהם קענען פער־ניכטען.... דוא דארפסט זיא נור בעזוכען און איהר אַלטע ליעבע צו דיר וועט ווי־דער אין איהר הארצען אויפוואכען.

— אָבער זיא איז געוויס בייז אויף מיר, ליעבער פעטער.... איך האָב איהר פון יענעם טאָג אָן מעהר ניט בעזוכט.

— אה, דוא ביזט נאָר א קינד!.... קענסט דוא דען ניט עפּעס וואס אויסטראכטען, אום זיך צו רעכטפערטיגען?.... דוא קענסט איהר זאגען, אז דוא ביזט געוועזען אין קריעג, און יעצט, ווען דוא ביזט צוריק גע־קומען, איז דיין ערשטער גאנג צו איהר.... פערקעהרט, דוא דארפסט איהר נאָך מאכען פאָרווירפע, דאס זיא איז דיר אונטרייא געווארען און האט חתונה געהאט מיט איין אנדערן. זאָג איהר, אז דוא ביזט נאָך יעצט אויך בערייט מיט איהר חתונה צו האבען, ווען זיא וועט איהר מאַנן פער־לאָזען.... מיט איין וואָרט: זאָג איהר צו גילדערנע בערג, שפּיגעל איהר

פאַר אללע גליקען פון דער וועלט און זיא וועט זיך ווידער ווארפען אויף דיין האלז. מאַך איהר פּרעזענטען וויפיעל דוא ווילסט, מיין קאססע שטעהט דיר אָפען!

און מיכאיל האט ניט פערזאמט צו מאַהן וויא זיין פעטער האט איהם געלערענט, נאָך אין דעם זעלבינען טאָג האט ער דיא שעהנע מעליטטא בעזוכט און צו זיין גליק האט ער זיא איינע אליין אין איהר צימער געפונען.

מיט אָפענע ארעמס האט ער זיך צו איהר געוואָרפען, אום זיא אומ־צוארמען. זיא איז אָבער מיט איין אויסרוף פון שרעק פון איהם אנטלאָפען אין א ווינקעל.

— מיין העדר! — האט זיא מיט כעס אויסגערופען — צווישען אונזביידע איז אלעס אויס.... איהר האט פון מיר מעהר ניט געוואָלט וויסען.... יעצט בין איך א פערהייראטהע פרוי!

— מעליטטא, טהייערע, איינציגע מעליטטא! — האט ער מיט א וויי־נענדיגע שטימע אויסגערופען, — ווארום האָסט דוא דאס געטאָהן? ווארום האָסט דוא מיך אזוי אונגליקליך געמאכט? דוא ביזט געווען מיין איינצי־געס גליק, מיין איינציגע האָפנונג אויף דער וועלט.... וואס בין איך שולדיג, ווען דער קייזער האט מיך אוועקגעשיקט אין דער מלחמה גראדע דאמאָלס, ווען איך האָב דיך געוואָלט נעהמען צו זיך און מיט דיר געזעצליך חתונה צו האבען? ווארום האָסט דוא אויף מיר ניט געוואַרט? זעה, וואס דוא האָסט געטאָהן: מיין לעבענסגליק האָסט דוא צערשטערט, און דוא האָסט זיך מיט א שמוציגען אידען אויף אויביג פערבונדען!

אום דיא ווירקונג פון זיינע ווערטער נאָך גרעססער צו מאַכען, האט ער זיין געזיכט מיט ביידע הענד פערדעקט אונד האט א לאַנגע צייט געוויינט.

און דער לומפּ האָט זיין ציעל עררייכט. זיינע רייד האבען אויף דער לייכטזיניגער מעליטטא א גרויסען איינדרוק געמאכט. אויך זיא האָט זיך צרוויינט.

— וועה, וועה! האט זיא אונטער א שטראָם הייסע טרעהרען אויס־גערופען, — ווער האט דאס געקענט וויסען, אז דוא ליעבסט מיך נאָך, נאָכדעם וויא דוא האָסט מיך אזוי פּלוצלינג פערלאזען? ווארום האָסט דוא

מיר קיין איינצ׳גען בריעף ניט געשריבען ? האָסט דוא דען קיין איינציגען פון מיינע בריעף ניט ערהאלטען ?

— קיין איינציגען, געליעבטע !

— אָבער יעצט איז שוין אללעס אויס !.... דוא מוזט אויגענבליקליך מיין הויז פערלאָזען.... מיין מאנן קען אריינקומען, אָדער דבורה....

— דבורה ?.... ווער איז דאס דיא דבורה ?

— מיין מאנן׳ס ערשטע פרוי.

— וואס הערר איך ? — האט דער באנדיט אויסגערופען, — דיין מאנן האט צוויי ווייבער פונקט וויא אללע געצענדיענער ?.... אָה, וויא אונגליקליך דוא ביזט !.... אָבער אין אזא אונגליק קען איך דיר ניט לאזען.... עס מוז אנדערש ווערען !

— און וואס קענסט דוא טאָהן ?

— יעצט ווייס איך עס נאָך ניט, איך ווייס נור, אז דוא מוזט מיין ווייב ווערען און איך וועל עס מאכען !.... אָבער זעה נור, וואס פאר א פרעזענט איך האָב דיר מיטגעבראכט !

ביי דיעזע ווערטער האט ער איהר דערלאנגט א גאָלדענעם בראַס־לעט, וואס איז בעזעצט געוועזען מיט א גאנצע מאססע ברילליאנטען אונד רובינען.

— נעהם עס, מיין טהייערע ! — האט ער צו איהר געזאגט, — איך פיהר עס פאר דיר פון א ווייטע לאנד !

מעליטטא איז שוין אין גאנצען בעזיעגט געווארען. דער טהייערער בראסלעט האט איהר שוין אין גאנצען אָבגעקויפט. זיא האט זיך אין זיינע ארעמס אריינגעוואָרפען און האט זיין פנים מיט טויזענד קוסען בעדעקט.

פון דעם טאָג אָן פלעגט זיא מיט איהם אין פערשידענע פערבאָר־גענע פלעצער צוזאמענקומען און קיין מענש האט דערפון גאָר נישט געוואוסט.

8־טעם קאפיטעל

דיא בעלוידונג.

רבי גרשם האט זיך ווידער גענומען צום לערנען און צום סטודירען, אָבער ער האט זיך יעצט דערצו גענומען מיט א דאָפּעלטע התמדה, וויל ער האט שוין יעצט מעהר צייט געהאט, נאכדעם וויא דער זילבערנער טהראָן איז פּארטיג געווארען און ער האט איהם דעם קייזער איבערגעגע־בען. עס האט איהם זעהר געפרייט, דאס ער איז פון דער גרויסער אר־ביים פריי געווארען און דאס ער קען זיך ווידער בעשעפטיגען מיט תורה און מיט אַנדערע וויסענשאפטען.

ער האט זיך געפיהלט גליקליך אין זיין הויז, גליקליך מיט דעם גע־דאנקען, דאס ער האט זיינע אידישע ברידער געקענט העלפען פון א נויטה, און דאָך האט ער דורכגעלעבט מינוטען, אין וועלכע זיין קאָפּ איז פולל געווען מיט שווערע זאָרגען.

איין אינגערליכע שטימע האט איהם געזאגט, אז הינטער זיין רוקען שטעהט א ביטערער פיינד, וואס זוכט נור א געלעגענהייט איהם און זיינע ברידער צו שאדען. ער האט געוואוסט, אז דער אנטיסעמיט יאָהאַנן גראַבט אין שטיללען פאר איהם א גרוב און וועבט א נעטץ פאר דעם גאנצען כלל ישראל פון גריכענלאנד.

אין דיזע טרויעריגע שטונדען פלעגט ער זיך טרויסטען מיט דעם געדאנקען, דאס דער פריינדליכער קייזער באזיל וועט איהם און זיינע ברי־דער געווים אין שוטץ נעהמען געגען יעדען פיינד. צו דיזען צוועק האָט ער איהם דעם רינג געגעבען. אין א נויטה דארף ער נור צום קייזער קומען און דעם רינג ווייזען. דער קייזער האט דאס איהם אויסדריקליך געזאָגט.

אין עטליכע טעג אַרום, נאכדעם וויא רבי גרשם האט דעם זילבער־נעם טהראָן דעם קייזער איבערגעגעבען, האט דער קייזער באזיל אללע זיינע מיניסטאָרען און הויבע בעאַמטע צוזאמענגערופען, אום זיך מיט זיי צו בע־ראטהען, מיט וואס מען זאָלל דעם רבי גרשם בעלוינען פאר זיין ארבייט

ביי דעם וואונדערבארען זילבערנעם טהראָן און פאר זיין קורירען דיא פריי־
צעססין טהעאָדאָרא, וועלכע ער האט פון זיכערען טויט ארויסגעראטעוועט.

— מיינע העררען! — האט דער קייזער, זיטצענדיג אויף זיין טהראָן צו
זיי געזאָגט, — איהר ווייסט אללע צו וועלכען צוועק איך האָב אייך היינט
צוזאממענגערופען. איהר קענט אללע דעם מאַנן, וואס האט מיין ברודערס
טאָכטער פון זיכערן טויט געראטעוועט, און וואס האט אויסגעבויט דעם
טראָהן, וועלכען איהר אללע האט בעוואונדערט. איך האָב גרויס לוסט איהם
צו פערגעלטען וויא ער האט עס פערדיענט. עס וואָלט מיך זעהר גע־
פרייט, ווען איך זאָל איהם אזוי קענען בעלוינען, וויא דער קעניג פרעה
האט בעלוינט דעם אידען יוסף, צום אונגליק אָבער איז ער א איד, און
אונזערע געזעטצע ערלויבען ניט א אידען א הויכען אמט אין דער מלוכה
צו געבען. ביז היינטיגען טאָג האָב איך מיר מיין קאָפּ צובראָכען טראכ־
טענדיג און קלערענדיג וויא אזוי זאָל איך דיעזען בראווען מאַנן בעלוינען,
און האָב צו מיין בעדויערען גאָרנישט געקענט אויסטראכטען. דארום, מיינע
הערען, פערלאַנג איך פון אייך, איהר זאָלט מיר דערצו ראטהען, אָבער
מיט עהרליכקייט און מיט יושר, וויא עס פאסט פאר בעאַמטע, וואס
שטעהען נאָהענט פון מיין טהראָן און וואס העלפען מיר פיהרען אזא גרויסע
מלוכה וויא גריכענלאנד.

דער מיניסטער יאָהאנן איז פון דיא ווערטער בלייך געוואָרען וויא א
שטיק קרייד. ער האט עפּעס וואס געוואלט ענטפערן, אָבער אין דיעזען
אויגענבליק איז דער מיטראָפּאָליט פון קאָנסטאנטינאָפּאָל פון זיין שטוהל
אויפגעשטאנען און האט אויסגערופען:

— מאַיעסטעט! וויא דוא און וויא אללע הערען, וואס זיינען דאָ
פערזאממעלט, האָב איך אויך דיא טיפע געלעהרזאמקייט פון רבי גרשם
בעוואונדערט. דאס, וואס ער האט פאר דיר און פאר דאס גאנצע לאנד
געטאָהן, פערדיענט דעם העכסטען לויהן, און עס וואונדערט מיר, דאס עס
פאלט דיר אזוי שווער איהם דעם ריכטיגען לויהן צו געבען. ווארום זאָלסט
דוא איהם ניט מאכען פאר איינעם פון דיינע מיניסטאָרען און ראטהגעבער?
פערשטאנד און קענטניסע האט ער דערצו גענוג. דיא איינציגע מניעה איז
זיין גלויבען. אָבער אזא געלעהרטער און אזא קלוגער מאַנן וויא ער, וועט געוויס
פרשטעהן, אז דיא קריסטליכע אמונה שטעהט העכער פון זיין אידישען גלויבען און
ער וועט געוויס צום קריסטענטהום איבערגעהן!

— דוא ביזט אפשר נערעכט, היילינער פאטער, — האט זיך דער קייזער אָבגערופען, — עס בלייבט נור דיא פראגע, אויב רבי גרשם וועט דאס וועלע טאָהן.

— אויב ער וועט דאס ניט וועלען, וועט דאס זיין איינענע שולד זיין!

דער קייזער האט איינעם פון זיינע אדיוטאנטען געהייסען דעם רבי גרשם צו ברייננען, און אלס רבי גרשם איז אין טהראָן זאאל אריינגעקומען, האט ער צו איהם געזאָגט.

— רבי! איך וויל דיר בעלויהנען וויא דוא האָסט עס פערדיענט. אָבער דיין אמונה שטעהט מיר אין וועג. ווילסט דוא איבערגעהן צו אונזער גלויבען, וועל איך דיך מאכען פאר מיין ערשטען מיניסטער!

א קאלטער שוידער איז דורך רבי גרשם׳ס גליעדער דורכגעפלויגען אלס ער האט דעם קייזערס ווערטער דערהערט, ער האָט זיך אָבער בעהערשט און האט גאנץ רוהיג געענטפערט:

— מיין גוטער און ערהאבענער הערר און קייזער! זאָלסט מיר פערצייהען, ווען איך וועל דיך בעטען, דאס דוא זאָלסט מיר אזא גרויסען חסד ניט טאָהן. אזא הויכער פּאָסטען פּאסט פאר מיר ניט. איך פיהל מיך גליקליך און צופרידען אין מיין בערוף אלס איינפאכער ארבייטער און אלס דאָקטאָר. עס מאכט מיר פריידען דיא מענשהייט צו דיענען און צו העלפען מיט דאס ווייניגע, וואס איך האָב געלערענט און וואס איך קען. העכערעס פערלאנג איך ניט!

א בליטץ פון צאָרן האָט אין דעם קייזערס אויגען אויפגעפלאמט.

— אה, איך וויים!—האט ער אויסגערופען,—דאס איז נור איין אויסרייד!.... דוא פערשטעקסט זיך אין א מאנטעל פון עניוות, ווייל דוא ווילסט ניט איבערגעהן צום קריסטענטהום!

— און ווארום זאָל איך דיא אמונה פון מיינע עלטערן אונטרייא ווערען? — האט רבי גרשם געענטפערט, — איך בין מיט מיין אמונה צופריעדען. איך האָב אויף איהר גאָרנישט וואס אויסצוזעטצען. איך פיהל מיך גליקליך אונטער איהרע פליגלען. ווענען א שטיקעל עולם הזה דארף קיין עהרליכער מענש זיין אמונה ניט איבערבייטען!

— דאָ איז ניט דיא רעדע ווענען עולם-הזה, — האט זיך דער מיטראָפּאָליט אָפּגערופען, — עס האנדעלט זיך דאָ ווענען דיין עולם-הבא!.... קיין איד קען נישט האבען יענע וועלט. וויא פיין און וויא פרום ער זאָל

ניט זיין.... נור דיא קריסטליכע נשמות קומען אריין אין הימעל; דיא אידישע שטארבען אָפּ אויף דער וועלט צוזאמען מיט זייער קערפּער!

— צו וואס טויג אונז א דעבאטע, וואס קען קיינמאָל קיין סוף ניט נעהמען? — האט זיך רבי גרשם עטוואס אונגעדולדיג אפּגערופען, — דוא, הייליגער פאטער, ביזט געבאָרען געווארען א קריסט און איך — א איד. דוא געפינסט, אז דיין רעליגיאָן איז דיא ריכטיגע און איך זאָג, אז מיין אמונה איז דיא ריינסטע, דיא ערהאבענסטע, דיא פערנינפטיגסטע. ווער פון אונז ביידען האט רעכט, דאס ווייס נור גאָטט אליין, און וויל מ י ר ווייסען עס ניט, דארף יעדער איינער פון אונז בלייבען ביי זיין גלויבען און דעם אנדערן ניט שטערען.

און צום קייזער זיך ווענדענדיג, האט ער אויסגערופען:

— איך בעט דיך, מיין העררן און קייזער, מיך ניט צו צווינגען!.... דוא ווייסט, וואס פאר א טרייען דיענער דוא האָסט אין מיר. איך בין בערייט אלעס צו טאָהן, וואס דוא וועסט מיר בעפעהלען, אָבער וואס עס איז שייך צו מיין גלויבען, קען איך דיר ניט פאָלגען, אין אמונה זאכען וויל איך נור מיין גאָטט דין וחשבון אפּגעבען!

דער ענטפער פון רבי גרשם האט דעם קייזער טיעף געקריינקט, אבער ער האט זיין כעס פערבארגען און האט רבי גרשם געהייסען ווארטען אין א צווייטען צימער, ביז דיא קאָנפערענץ וועט זיך ענדיגען.

— אלזא, מיינע העררען — האט זיך דער קייזער אפּגערופען, נאכדעם וויא רבי גרשם האט דעם טהראָן זאאל פערלאזען, — בלייבט אונז קיין אנדער וועג וויא נור איהם מיט א געוויססע סוממע געלד צו בעצאהלען, און איך בעט אייך דיא סוממע צו בעשטימען.

ביז יעצט האט דער מיניסטער יאהאנן געשוויגען. יעצט אבער האט ער שוין ארויסגעזעהען, דאס דער קייזער איז מיט זיין בלוטפּיינד עטוואס אונצופרידען און ער האט זיך בעאיילט דיעזע אונצופרידענהייט צו זיין פּלאַן אויסצונוצען.

— מאַיעסטעט! — האט ער זיך אפּגערופען, — געוויס האט דער איד רבי גרשם, פערדיענט מיט א גרויסע סוממע געלט בעלוינט צו ווערען. עס בלייבט נור דיא פראגע, אויב ער האט דעם שכר שוין אליין ניט גענומען? ווער ווייס וויפיעל פונד זילבער עס זיינען ביי איהם געבליבען פון דעם

זילבער, וועלכען דער שאטצמייסטער האט איהם אויף דיין בעפעהל פון דיין שאטצ־קאממער ארויסגעגעבען?

— דאס קען ניט זיין! — האט דער קייזער געענטפערט, — איך קען רבי גרשם זעהר גוט. ער וועט קיין פרעמדעס ניט נעהמען!

— אונד גלויבסט דוא, מאיעסטעט, — האט זיך דער מיטראפאליט אפגע־רופען, — אז עס זיינען דא אידען, וואס האבען פיינט געלד?

— אָה, געוויס!.... אונד רבי גרשם איז דער בעסטער בעוויז דערצו. ווען ער וואללט לוסט געהאט צו געלד, וואללט ער ביי מיר גענומען דיא פופציג טויזענד דוקאטען, מיט וועלכע איך האב איהם געוואללט בעצאהלען פאר דיא קוראציע פון דער פרינצעסין טהעאדארא.

— אבער צו וואס טויג אונז דיא וכוחים! — האט זיך יאהאנן אפגערופען — עס איז אונז זעהר לייכט זיך צו איבערצייגען, אויב ער האט פון דעם זילבער גע־גנב'עט אדער ניט

— וויא אזוי?

— מיר קענען בערעכנען וויפיעל זילבער ער האט פון שאטצקאמער בעקומען דעם זילבערנעם טהראן צו מאכען און דאן דעם טהראן אפוועגען.

— זעהר גוט! — האט דער קייזער אויסגערופען — מען זאלל דעם טהראן אפוועגען, אונד איהר וועט אייך גלייך איבערצייגען, אז אייער גאנצער חשד איז אונגערעכט.

— אבער אום אזא גרויסען שטוהל אפצואוועגען, — האט זיך דער שאטצ־מייסטער אפגערופען — מוז מען איהם צוברעכען אין שטיקער.

— וויא אזוי איהם אפצואוועגען, — האט דער קייזער געענטפערט — וועט אונז רבי גרשם לערנען. אזא קינסטלער וויא ער קען אללעס!.... זאלל מען איהם אריינרופען!

אלס רבי גרשם איז וויעדער ארויגעקומען אין טהראנזאאל, האט זיך דער קייזער צו איהם געווענדעט:

— הער אוים רבי, — האט ער צו איהם געזאגט — עס ליעגט אויף דיר דער חשד, דאס דוא האסט מעהר זילבער גענומען, וויפיעל דוא האסט אויף דעם טהראן פערברויכט. איך, פון מיין זייט, וויל דאס ניט גלויבען, אבער אום זיך פון אזא חשד צו רייניגען, איינמאל פאר אללע מאל, וואללט זעהר גוט געוועזען דעם טהראן אפצואוועגען. קענסט דוא

אונז ניט זאגען, וויא אזוי זאלל מען דעם טהראָן אפּוועגע אונד עס זאלל איהם ניט שאדען ?

— אָה, מיין ערהאבענער קייזער ! — האט איהם רבי גרשום מיט א טרויעריגע שטימע געענטפערט — האב איך דען אזא ביטטערן חשד פערדיענט, נאָכדעם וויא איך האב דיך עהרליך אונד טרייא געדיענט ? האב איך דען דיר פאראויס ניט געזאגט, דאס פאר דיא ארבייטער קען איך דיר נישט גאראנטירען ? איך האב פון דעם זילבער פאר זיך אפילו קיין איינציגען גראן ניט גענומען, דאס שווער איך דיר ביי גאטט, אבער פאר דיא ארבייטער קען איך ניט שווערען. אויססערדעם מוזט דוא וויססען, דאס יעדעס מעטאלל, ווען עס ווערט געשמאָלצען,, פערליערט א געוויססען פּראצענט פון איהר פריהערדיגען געוויכט.

— דאס זיינען נור פוסטע פראזען ! — האט זיך דער מיטראָפּאליט אָפּגערופען — ער קען זיין לויהן נישט בעקומען, ביז מען וועט וויססען, וויפיעל זילבער ער האט פון שאטצקאמער בעקומען אונד וויפיעל ער האט פערברויכט !

— אזוי בלייבט עס ! — האט דער קייזער אויסגערופען — דוא מוזט אונז וויזען, וויא אזוי דעם שטוהל אפּצואוועגען אונד מען זאלל איהם דערבייא נישט צוברעכען.

— דאס וויס איך ניט, מאיעסטעט ! — האט רבי גרשם געענטפערט.

— דוא ווייסט עס ניט ? — האט דער קייזער מיט כעס אויסגעשריען — דוא, וואס קיין וויססענשאפט איז פון דיר ניט פערבאָרגען ?.... איך בעפעהל דיר, רבי, דוא זאללסט אונז אויגענבליקליך זאגען, וויא דעם שטוהל אפּצואוועגען !

— קיין מענש אין דער וועלט קען מיר ניט בעפעהלען צו זאגען דאס, וואס איך וויים ניט.

— און דוא וואגסט מיין בעפעהל נישט צו הערען ?.... גוט ! יעצט הער מיין לעצטעס ווארט : דוא וועסט פאר דיין ארבייט קיין פעניג נישט בעקומען, ביז מיר וועלען דעם שטוהל אפּוועגען. אין פאלל אבער, ווען מיר וועלען דעם שטוהל אפּוועגען אונד מיר וועלען אויסגעפינען, אז ער וועגט וויינינגער נאָך דער געוויכט פון דעם זילבער, וואס דוא האסט פון דעם שאטצקאממער בעקומען, וועסט דוא געשטעלט ווערען פאר א געריכט אונד דוא וועסט צום טויט פעראורטהיילט ווערען. דאס איז מיין לעצטעס ווארט.... יעצט קענסט דוא געהן !

טרויעריג אונד געבראָכען איז רבי גרשם פון טהראָנזאל ארויסגעגאנגען

שוין אויף מאָרגען האט דער קייזער באַזיל דיא גרעסטע מייסטערס אונד קינסטלער פון קאנסטאנטינאפאל צו זיך געלאזט רופען אונד האט זייא געהייסען מאַכען אזא וואגשאל, דאס מען זאלל קענען דעם שטוהל ניט צוברעכענדיג אפוועגען.

וואכען אונד חדשים זיינען פערגאנגען אהן א שום ערפאלג. דיא מייסטער אונד דיא קינסטלער האבען זייערע קעפּ שיער צובראכען טראַכטענדיג אונד קלער־רענדיג אונד האבען אזא מין וואגשאל ניט געקענט אויסגעפינען.

9־טעם קאַפּיטעל.

דיא גנבה.

מיט גרויס אונגעדולד האָט דיא פּרינצעסין טהעאָדאָרא געוואַרט אויף דעם בעשלוס פון דער פערזאמלונג, דען זיא איז זעהר נייגיעריג געווען צו וויסען, וועלכען לויהן וועט רבי גרשם, איהר רעטער פון טויט בעקומען.

ענדליך האט זיך דיא טהיר פון איהר צימער געעפענט אונד איהר פעטער, דער קייזער, איז צו איהר אריינגעקומען.

זיא האט איהם פערוואונדערט און איבעררראשט אָנגעקוקט. אויף זיין געזיכט איז געלעגען א וואלקען פון טיעפען טרויער.

— דוא ביזט געוועס נייגעריג צו וויסען, מיט וואס איך האב דעם רבי גרשם בעלויהנט, מיין ליעבלינג, — האט ער צו איהר געזאגט — איך קען דיר אזוי פיעל זאגען, מיין קינד, דאָס איך האב איהם פאר מיין וויצע־קעניג געוואללט מאכען, ווען ער וואללט איינגעשטימט צום קריסטענטהום איבערצוגעהן, אבער ער ווילל זיין גלויבען נישט אומבייטען.

— קענסט דוא איהם דען ניט אנדערס בעלויהנען, אז ער זאלל קענען בלייבען ביי זיין גלויבען?

דער קייזער האט זיין קאפּ טרויעריג אַרונטערגעלאָזען אונד האט ניט געענטפערט.

— אַלזאָ, וואָס פאַר אַ לויהן האָסט דוא פאר איהם בעשטימט?

— זיין לויהן וועט זיין דער טויט! — האט דער קייזער מיט געבראכענער שטימע געענטפערט.

— דוא טרייבסט שפאס, ליעבער פעטער!

— דורכאוים ניט, מיין קינד!.... פון דעם זילבער, וועלכען ער האט פון מיין שאטצקאממער בעקומען דעם טהראָן צו מאכען, האט ער ווארשיינליך א גרויסע מאססע גע׳גנב׳עט, אונד דאס מוז מיט דעם טויט בעשטראַפטווערען!

— דוא זאגסט „ווארשיינליך", אלזא איז דאס נאר א חשד!

— יא, מיין קינד, נאר א חשד, אָבער דער חשד איז געבויט אויף א זיכערן פונדאמענט!

— אָהאָ!.... אזוי זיכער זייט איהר שוין, אז רבי גרשם איז א גנב?

— עס שטעהט איהם פרייא פון דיעזען חשד זיך צו רייניגען, אבער ער וויל אָדער ער קען דאס ניט טהאָן.... ער קען אונז זאָגען, וויא אזוי מען זאלל דעם שטוהל אָפּוועגען, אבער ער וויל עס ניט זאָגען, געוויס, וייל ער האט מורא, אז דורך דעם אָפּוועגען וועט זיך ארויסשטעלען קלאָר און דייטליך, דאס ער האט פון דעם זילבער גע׳גנב׳עט.

— אונד איך גלויב אנדערס, ליעבער פעטער!.... איך גלויב, אז ער טהוט דאס ניט נאר אויס שטאָלץ. בעדיינק נאר וויא בעליידיגט מוז זיך איין עהרליכער מענש פיהלען, ווען מען ערקלערט איהם מיט איינמאל פאר א גנב!

— עס שטעהט איהם פרייא, אונז דאס געגענטהייל צו בעווייזען.

דיא פרינצעסין טהעאָדאָרא האט אין צאָרן אויפגעפלאַמט.

— וועה! וועה! — האט זיא אונטער א שטראָם הייסע טרעהרען אויסגערופען — איז דאס דיין קייזערליכער דאנק צו א מענשען, וואס האט אונז אזוי פיעל גוטעס געטהאָן; א מענש, וואס האט אזוי פיעל טעג אונד נעכט ביי מיין קראנקענלאגער געוואכט, מיט דעם איינציגען וואונש מיך פון טויט צו רעטטען; א מענש, וואָס האָט גאנצע מאָנאטען טאָג אונד נאכט שווער אונד ביטטער געארבייט, אום פאר דיר דעם שעהנסטען טהראָן פון דער וועלט צו פערפערטיגען!.... וועה איבער אזא פערדאָרבענע וועלט, אין וועלכער דער עהרליכער מענש בעקומט פאר זיין מיה אונד פאר זיין עהרליכקייט נאר א שטריק אויף׳ן האלז אדער א שווערד אין דער ברוסט! אין אזא וועלט וויל איך בעסער ניט לעבען!

— בערוהיג דיך, מיין קינד! — האט זיך דער קייזער אָפּגערופען — אזוי חיים ווער עס ניט קומען.... אין לעצטען מאמענט וועל איך איהם שיצען. ער האט פון מיר א רינג בעקומען. ער דארף מיר נאר דעם רינג ווייזען, ווען ער איז אין א סכנה אונד איך וועל איהם אונטער מיין שוטץ נעהמען.

דער קייזער האט איהר אללע איינצעלהייטען דערצעהלט אונד האט איהר אויך ערקלערט, אז ער אלליין שטעהט אויף רבי גרשום׳ס זייט, אונד דאס האט דיא גוטע פרינצעסין בערוהיגט.

אלס רבי גרשם איז פון קייזערליכען פאלאסט אהיים געקומען, האט ער זיינע צוויי ווייבער דערצעהלט אין וואס פאר א סכנה ער געפינט זיך, אונד דאס האט אויף דבורה׳ן א טיעפען איינדרוק געמאכט. דער געדאנקען, דאס זיא קען איהר געליעבטען מאנן דורך א פאלשען בלבול פערליערען, איז איהר ביטערער געוועזען פון דעם טויט.

מעליטטא אָבער האט זיך איבער איהם לוסטיג געמאכט אונד האט איהם גערופען „שלימעזאלניק". עס האט איהר געקריינקט, דאס איהר מאנן האט זיך איבער זיין רעליגיאָן פון אזא הויכען פּאָסטען ענטזאגט; א פּאָסטען, וואס וואללט איהר דיא טהירען פון קייזערליכען פאלאסט געעפענט אונד וואללט איהר געמאכט פאר איינע פון דיא גרעסטע האָפדאמען.

— איך זעה שוין, — האָט זיא ביי זיך געטראכט — אז כל זמן איך וועל זיין ווייב זיין, וועל איך בלייבען א פּראָסטע אידישע ווייבעל, אהן א שום נאמען אונד אהן א שום ווערטה אין דער וועלט. וויא גוט וואללט מיר געוועזען, ווען איך וואללט מיט מיין געליעבטען מיחאאיל חתונה גע־האט!.... אבער, וויא מיר שיינט איז יעצט אויך נאך ניט צו שפּעט דערצו!......

דער אנטיסעמיט יאָהאנן האט אויפגעגעבען אללע זיינע האָפנונגען זיין בלוט־פיינד, דעם רבי גרשם, צו פערניכטען. ער האָט ענדליך איינ־געזעהן, אז ער קען איהם נישט בייקומען. ער האט געוואוסט, אז דער קייזער באזיל האט איהם זיין רינג געשיינקט, אונד ווען עס וועט זיך שוין יא געפינען א מייסטער וואס וועט דעם שטוהל אָפּוועגען, ווען עס וועט זיך ווירקליך ארויסווייזען, אז ער האָט פון דעם זילבער גע׳גנב׳עט אונד מען וועט איהם צום טויט פעראורטהיילען, וועט רבי גרשם געוויס קומען צום קייזער, וועט איהם ווייזען דעם רינג אונד וועט דורך דעם ניצול ווערען, אזוי וויא דער קייזער האט איהם צוגעזאָגט.

עס בלייבט נאָר איין מיטעל: דעם רינג ביי איהם אוועקצונעהמען. אָבער וויא אזוי?

א לאנגע צייט האט ער וועגען דעם זיין קאָפּ צערבראָכען טראכטענדיג, אונד האט גאט נישט געקענט אויסגעפינען.

פּלוצלינג איז איהם א נייער פּלאן איינגעפאלען.

— אזוי קען עס געהן! — האט ער צו זיך געזאָגט — דורך מיין פלימעניק מיכאאיל קען איך דעם רינג בעקומען, אונד בעקום איך איהם, איז ער פערלאָרען!

ער האט גלייך געשיקט רופען זיין פלימעניק מיכאאיל אונד האט איהם זיין פּלאן ערקלערט.

— אָה, דאָס איז א קליינינקייט! — האט מיכאאיל אויסגערופען — אין א קורצער צייט ברייננ איך דיר דעם רינג.

— אָבער וויא אזוי?

— מעליטטא וועט מיר דעם רינג פערשאפפען!

— ביזט דוא זיכער?

— זיא ליעבט מיך אונד אוים ליעבע צו מיר וועט זיא אללעס טהאָן.

— אלזאָ, געה אונד מאך עס!

— איך געה שוין, פעטער, אָבער איין פונקט איז מיר נאָך נים קלאָר: צו וואס טויג אייך דער רינג, ווען דיא שולד פון דעם אידען איז נאָך נים בעוויזען אונד כל זמן מען האט נאָך נים אויסגעפונען א מיטעל דעם שטוהל אָפּצואוועגען, קען מען דאָך זיין שולד נים בעווייזען.

— וועגען דעם איז שוין געזאָרגט, — האָט יאָהאַנן געענטפערט — דער קייזער האט געשיקט רופען דעם גרויסען קינסטלער באזיליקוס פון אטהען אונד האט איהם געגעבען דעם אויפטראג, דעם שטוהל אָפּצר וועגען אונד גלייך וויא דאָס וועט איהם געלינגען, וועט דעם אידענס שולד קלאָר אונד דייטליך בעוויזען ווערען. ער וועט פעראורטהיילט ווערען צום טויט, אונד נים האָבענדיג דעם רינג איז ער פערלאָרען.

מיכאאיל האָט אויפגעזוכט דיא שעהנע מעליטטא אונד האט מיט איהר אָנגעקניפּט א געשפּרעך וועגען זייער צוקונפט.

— גלויבסט דוא ווירקליך, געליעבטער, — האט זיא איהם געפרעגט — אז איך קען מיך ווען עס איז פון מיין פערהאסטען מאנן בעפרייען אונד מיט דיר חתונה האָבען?

— דער זיססער מאָמענט איז שוין גאנץ נאָהענט ! — האט ער געענטפערט — קוים װעט דער קינסטלער באזיליקוס דעם שטוהל אָפּװעגען אונד בעװייזען, אז דיין מאנן האט פון׳ם זילבער גע׳גנב׳עט, װעט ער שטארבען אויף דעם עשאפאָט אלס פערברעכער אָונד דוא װעסט זיין פריי.

— דוא פערגעססט אָבער, אז ער האט א רינג פון קייזער אונד דיעזער רינג קע איהם נאָך אין לעצטען מאָמענט דאָס לעבען ראטעװען.

— האָסט דוא דעם רינג װען עס איז געזעהן, געליעבטע ?

— איך זעה איהם אללע װיילע ; ער טראָגט איהם אויף זיין פינגער.

— קענסט דוא איהם אפשר בעקומען ?

— זעהר לייכט ! בייא אונז אידען איז דער דין דיא רינגען פון דיא פינגער אראָפּצונעהמען, װען מען װאשט זיך דיא הענד, אונד דאמאלס קען איך איהם צו ...הן

— אונד װיללסט דוא דאס טהאָן ?

— א י ך מ ו ז ע ס ט ה א ָ ן ; עס האנדעלט זיך דאָך װעגען אונזער גליק !

— אלזאָ טהוא עס, געליעבטע, װאס גיכער, דען דיא אונגעדולד דיך אין גאנצען צו בעזיצען פּלאגט מיך װיא דער טויט !

אויף דעם אנדערן טאָג, װען רבי גרשם איז געגאנגען װאשען דיא הענד צום עססען, האט ער דעם רינג פון פינגער ארונטערגענומען אונד האט איהם ערגעץ־װאו אװעקגעלייגט. אין צימער איז מעליטטא אליין געװעזען, דען דבורה איז בעשעפטיגט געװעזען אין קיך, דאס עססען צו צובערייטען. מעליטטא האט צוגענומען דעם רינג אונד קיינער האט דאס ניט בעמערקט.

רבי גרשם האט זיך געזעצט צום טיש מיט זיינע צװיי װייבער אונד דעם רינג האט ער אין גאנצען פערגעססען. עס איז איהם איבערהויפּט אין דיא לעצטע טעג קיין זאך אין זינען נישט געלעגען, װייל זיין קאָפּ איז פולל געװעזען מיט שװערע זאָרגען װעגען דער צוקונפט.

אויף דיא גוטע דבורה איז אין דיא לעצטע טעג זעהר טרויעריג אונד בעקימערט געװעזען. זיא האט געװאוסט, װעלכע סכנה עס שװעבט איבער רבי גרשם׳ן, איהר געליעבטען מאנן, אונד דאס האט איהר אין גאנצען צוברָאכען.

נאָך א געגענשטאנד האָט איהר דאָס לעבען פערניכטעט: זיא האָט געוואוסט מעליטטא׳ס שלעכטע אויפפיהרונג, איהר זינדיגען פערהעלטניס צו דעם יונגען גאָר־דיסט מיכאאיל, אָבער זיא האָט געמוזט שווייגען.

— ווען איך זאָלל איהם דאָס אויסזאָגען, — האָט זיא צו זיך געזאָגט — וועט ער נעביך נאָך מעהר ליידען.

ערסט פאר נאכט האָט זיך רבי גרשם ארומגעזעהן, דאָס דעם קייזערס רינג פעהלט איהם אויף דעם פינגער. ער האָט איהם איבעראלל געזוכט אונד האָט איהם ניט געקענט געפינען. אויך דבורה און מעעיטטא האָבען איהם געזוכט, אָבער מיט דעמזעלביגען רעזולטאַט.

וויא פון בליטץ געטראָפען איז רבי גרשם געפאללען אויף א שטוהל אונד האָט זיין הארץ אויסגעגאָסען אין ביטטערע קלאָגען. ער האָט גע־וואוסט וואס עס שטעהט איהם פאָר, ווען דער רינג, זיין איינציגער רעטונגס־מיטעל, וועט זיך נישט געפינען.

ביידע ווייבער האָבען געזוכט אין אללע ווינקעלעך, מעליטטא האָט נאָך מעהר פליים ארויסגעוויזען ביים זוכען, אונד צום סוף האָט זיא ערקלערט, דאָס דער רינג איז געוויס גע׳גנב׳עט געוואָרען.

דאן האָט זיך שוין דבורה ניט געקענט איינהאלטען. א שווערער געדאנקען איז איהר געלעגען וויא א שטיין אויף דער ברוסט אונד האָט איהר געדריקט צום טויט.

— מעליטטא! — האָט זיא אויסגערופען — זאָללסט אויף מיר קיין פער־איבעל נישט האָבען, ווען איך וועל דיך אין אונזער מאננס נעגענוואָרט פרעגען, וואוהין געהסט דוא טאג־טעגליך אויף א פאָר שעה?

— אונד ווער ביזט דוא דאָס וואָס דוא וואגסט מיך צו פרעגען?

— האָט איהר מעליטטא מיט גרויס חוצפה צוריק געפרעגט — דארף איך דיר דען אבגעבען א רעכנונג פון דעם וואס איך טהוא?

— ניט מיר, אָבער אונזער מאַנן!

— אונד דו האָסט עפּעס א חשד אויף מיר? — האָט זיך מעליטטא צו איהר מאַנן געווענדעט.

— איך?.... חלילה! האָט רבי גרשם געענטפערט.

— אונד פון דעסטוועגען וועל איך דיר זאָגען וואוהין איך געה אללע טאָג, — האָט מעליטטא זיך אָפּגערופען — איך בעזוך יעדען טאָג מיין יוגענד־פריינדי צפורה, דיא ווייב פון ר׳ אפרים דעם זיידענהענדלער.

— דאָס איז ניט אמת! — האט זיך דבורה אָפּגערופען — היינט, ווען איך בין געגאנגען אויף דעם מארק עפּעס וואס איינצוקויפען, האב איך מיך בעגעגענט מיט צפּורה׳ן, אפרים׳ס ווייב, אונד זיא האט מיר געזאגט, אז זיא האָט דיך שוין א לאנגע צייט נישט געזעהן.

— וואָס איז דאס? — האט מעליטטא פלאמענדיג פאר כעס אויס־גערופען — ווער האט דיר געגעבען א רעכט מיינע טריט צו צייהלען?.... איך האב טאקי א טעות געהאט.... צפּורה׳ן האָב איך טאקי שוין א לאנגע צייט נישט בעזוכט, אָבער אויססער צפּורה׳ן האָב איך נאך אנדערע בעקאנטע אונד צו זיי געה איך.... אָבער זאָג מיר נאָר, וואס ווילסט דוא פון מיר? וואס קיממערט דיך מיין געהן אונד שטעהן?.... איך וויים, דוא זוכסט עפּעס אויף מיר?.... דוא ביזט מיר מקנא.... עס קריינקט דיך אין הארצען, דאס מיין מאנן ליעבט מיך.... דוא ווילסט מיך בייא איהם פער׳מיאוס׳ען.

אונד בייא דיא ווערטער האט זיא אויסגעבראָכען אין א גרויס געוויין.

— דבורה! — האָט זיך רבי גרשום אויף זיין ערסטע ווייב אָנגע־בייזערט — אזוי האַלטסט דוא דאס דיין הבטחה, וואס דוא האסט מיר צוגעזאָגט, ווען דוא האָסט מיך צוגערעדט א צווייטע פרוי צו נעהמען?.... האָב איך דען נאָך וויניג צרות אונד שמערצען, דאס דוא מאכסט מיר אייגג מיין הויז מיט קריעג אונד צאנקערייען?

דבורה האט געלאָזט איהר קאָפּ ארונטערזינקען אונד האט געשוויגען. זיא האט איהר מאנן ניט געוואָללט מצער זיין אונד האט מעהר נישט גערעדט.

זיא האט זיך אָבער פאָרגענומען מעליטטא׳ן נאך מעהר נאָכצושפּיאָ־ניערען, דען אין איננערליכע שטיממע האט איהר געזאָגט, דאס דיא יונגע מעליטטא איז איהר מאנן נישט געטרייא.

— איך אַלליין, — האט זיא צו זיך געזאָגט — איך אַלליין בין אין זיין אונ־גליק שולדיג, דען איך האָב איהם צוגערעדט מיט איהר חתונה צו האָבען.... אָבער מיין איינציגע לעבענס־אויפגאבע איז, מיין אונגליקליכען מאנן פון יערע געפאהר צו שיטצען אונד דיא פאלשע מאסקע פון איהר געזיכט ארונטערצורייסען.

10טעם קאפיטעל.

דער סוד.

דער צורר היהודים יאָהאַנן האט זיך נאָר א קורצע צייט געפרייט מיט זיין באַלדיגען נצחון איבער זיין בלוט־פיינד רבי גרשם, דען שוין אין עטליכע טעג ארום נאָכדעם וויא דער געלעהרטער באַזיליקוס פון אַטהען איז געקומען נאָך קאָנסטאַנ־טינאָפּאַל, אונד נאָכדעם וויא ער האט דעם קייזערליכען טראָהן אונטערזוכט, האט ער דעם קייזער ערקלערט, דאס ניט צוברעכענדיג דעם שטוהל אויף שטיקלעך, איז גאָר קיין מעגליכקייט נישטאָ זיין געוויכט דורך א וואָג צו בעשטימען.

— וואָס האב איך אויסגעפיהרט? — האט דער אנטיסעמיט געיאָמערט — אללע מיינע מאַטערנעס זיינען אומזיצט; איך וועלל מיין פיינד נישט ביי־קומען. צו וואס טויג מיר יעצט דער רינג, ווען רבי גרשם׳ס שולד קען ניט בעוויזען ווערען?

נאָך לאַנגען טראַכטען איז ער צו דער איבערצייגונג געקומען, אז דעם סוד פון דעם שטוהל אָפּוועגען מוז נאר רבי גרשם אַלליין וויסען, אָבער ער וועט דעם סוד קיין מענשען אין דער וועלט ניט אויסזאָגען.

וויא קריגט מען דעם סוד פון איהם אַרויס?

אונד ער איז ווידער געקומען טראַכטענדיג אויף א גוטען איינפאַל.

דיא אונטרייע ווייב מעליטטא!.... זיא האָט אוים ליעבע צו זיין פּלימעניק דעם רינג בייא איהר מאַנן גע׳גנב׳עט, זיא וועט אויך דעם סוד ביי איהם בעקומען....

נאָך אין דעמזעלבינגען טאָג האט יאָהאַנן געלאָזט רופען זיין פּלימעניק מיחאַיל אונד האט איהם געוויססע אינסטרוקציאָנען געגעבען.

מיחאַיל איז ווידער מיט מעליטטא׳ן צוזאַמענגעקומען אונד האט איהר געלערנט וויא אזוי זיא זאָלל דעם סוד פון איהר מאַנן אַרויסקריגען.

אין עטליכע טעג אַרום, שפּעט ביי נאַכט, ווען רבי גרשם איז זיך איינער אַלליין געזעססען אין זיין ציממער אונד האָט געלערנט וויא תמיד, האָט ער פּלוצלינג אַ שווערען זיפץ דערהערט.

אלס ער האָט זיך אומגעקוקט, האט ער מעליטטא'ן ניט ווייט פון זיך זיטצענדיג דערזעהן.

— דוא ביזט עס, מעליטטא? — האט ער אויסגערופען — ווארום גערסט דוא ניט שלאָפען אונד ווארום זיפצעסט דוא אזוי שווער?

— עס איז מיר ביטטער אויף'ן הארצען, מיין ליעבער מאַנן, — האט דיא פאלשע געענטפערט, אין טרעהרען אויסברעכענדיג, — איך פיהל, אז איך בין פערלאָרען!

— גאָטט איז מיט דיר, מעליטטא! — האט רבי גרשם מיט שרעקען אויסגערופען אונד האט דעם ספר צוגעמאכט — וואס פעהלט דיר דען?

— וואס פעהלט מיר?.... מיר פעהלט אללעס אין דער וועלט! איך האב קיין פאָטער, קיין מוטער, קיין ברודער אונד קיין שוועסטער.... עלענד בין איך וויא א שטיין אין וואסער!

— אונד איך, דיין מאַנן?

— אויף דיך האב איך פערלאָרען! — האט דיא פאלשע מיט פאלשע טרעהרען אין איהרע אויגען געיאָמערט — אוים האסס אונד אייפערזוכט האָט דבורה דיין הארץ פון מיר אָפגעווענדעט, אונד האט א בייזען חשד אויף מיר ארויפגעוואָרפען.

— דוא האסט נישט וואָס מורא צו האָבען, מיין קינד!.... דוא ווייסט זעהר גוט וויא גרויס מיין ליעבע איז צו דיר אונד וויא הויך איך שעטץ דיין טרייהייט.

— ניין, עס איז ניט אמת!.... דוא האסט צו מיר קיין צוטרויען אונד קיין גלויבען!

— וויא קענסט דוא דאס זאָגען, מעליטטא! האסט דוא דען זיך קיינמאָל ניט איבערצייגט אין מיין צוטרויען צו דיר?

— קיין איינציגען מאָל!.... דוא האסט מיר נאָך קיין איינציגען בעוויז געגעבען, אז דוא גלויבסט אין מיין טרייהייט אונד אין מיין עהרליכקייט!

— פערלאנג וועלכען בעוויז דוא ווילסט; איך וועלל עס דיר אויגענבליקליך געבען!

— דער בעסטער בעוויז וועט זיין דער, אז דוא זאָללסט מיין פיינדין דבורה גט געבען!

מיט טויטשרעקענים האט רבי גרשם זיין יונגע ווייב אָנגעקוקט.

— דאָס פערלאַנגסט דוא? — האט ער אויסגערופען — איך זאָלל אזא זינד בעגעהן?.... ניין, מיין טהייערע, דאס קען איך נישט טהאָן!.... עס איז אמת, אז דבורה האט אויף דיר שלעכטעס גערעדט, אָבער זיא האט דאָס ניט אוים שנאה צו דיר געטהאָן, נאָר אוים ליעבע צו מיר. דבורה איז מיין ערסטע פרוי אונד איז איינע פון דיא בעסטע אידישע טעכטער!

— דיא „בעסטע״! אונד איך האב ביי דיר גאָר קיין ווערטה!.... וואס טויג מיר מיין לעבען? זיא וועט מיך אייביג פערפאָלגען, זיא וועט מיך מאַטערן ביז טויט אונד דיר וועט דאס גאָר ניט קיממען!

— מעליטטא! הער אויף אזעלכע נארעשקייטען צו ריידען.... איך קען דבורה׳ן נישט גט׳ן.... דאס וועט איהר טויט זיין.... בעט ביי מיר וואס דוא ווילסט, נאָר וועגען א גט זאָללסט דוא מיט מיר קיינ־מאָל נישט ריידען!

מעליטטא האט איינגעזעהן, אז אויף דעם אופן וועט זיא צו איהר ציעל נישט קומען אונד האט זיך פאָרגענומען איהר מאנן פון אנאנדער זייט צו אטאקירען.

— גוט, מיין ליעבער מאנן! — האט זיא אויסגערופען — איך וועל דיך פאָלגען אונד וועל פון דיר נישט פערלאנגען, אז דוא זאָללסט דבורה׳ן גט׳ן. צו וואס דארף איך דאס אייגענטליך? ווייס איך דען ניט, אז דוא ליעבסט מיך מעהר פון דיין לעבען? איך וואָללט נאָר וועללען, אז דיין צוטרויען צו מיר זאָלל אזוי גרויס זיין וויא דיין ליעבע, דאן וואָללט איך דיא גליקליכסטע פרוי פון דער וועלט געוועזען!

זיא האט איהם מיטביידע אָרעמס ארומגענומען אונד האט איהם אָנגעקוקט מיט איהרע שעהנע אויגען. זיא, דיא פאלשע, האט געוואוסט, וואס פאר א קראפט איהרע אויגען בעזיטצען אונד וואס פאר א ווירקונג זיי קענען מאכען.

אין עטליכע מינוט ארום האט זיא איהם פלוצלינג א פרעג געטהאָן:

— האסט דוא געהערט, גרשם, אז באזיליקוס פון אטהען האט דעם קייזער ערקלערט, דאס ער קען נישט אויסגעפינען אזא וואָגשאָל, מיט וועלכען מען זאָלל קענען דעם טראָהן אָפּוועגען?

— אטהען איז פארצייטען געוועזען דיא שטאָדט, וואו עס האבען דיא גרעסטע געלעהרטע געלעבט, — האט רבי גרשם געענטפערט — אין היינטיגער צייט, אבער, קען זיא אזעלכע געלעהטע אונד חכמים ניט אויפווייזען.

— אונד דוא וואָללסט אזא וואָגשאָל געקענט מאכען?

— דאס איז אין גאנצען איבעריג; מען קען דעם מהראן גאר אהן א וואגשאל אפּוועגען.

— אה! ווילסט דוא מיר זאגען, וויא אזוי?

אָבער רבי גרשם האט שוין חרטה געהאט אויף זיינע רייד אונד האט געענטפערט:

— ניין, מעליטטא! דאס וויים איך נים.

— גרשם!.... מיין טהייערער, געליעבטער מאנן!.... איך זעה, אז דוא ווייסט עס.... ווארום ווילסט דוא דאס מיר נים זאגען? זעהסט דוא וויא וויניג צוטרויען דוא האסט צו מיר, אז אפילו אזא קלייניגקייט ווילסט דוא מיר נים זאגען!

ביי דיעזע ווערטער האט זיא אנגעהויבען צו וויינען.

— הער אויף צו וויינען, מעליטטא!.... דוא צוברעכסט מיר מיין הארץ!.... איך וואלט עס דיר געווים געזאגט, ווען איך וואלט עס געוואוסט!

— דוא ווייסט עס!.... דוא ווייסט אללעס.... דוא ביזט געלעהרטער פון די אללעמען.... זאג מיר, צום וויניגסטען, אז דוא ווייסט עס!

נוא יא, איך וויים עס, אבער איך וויל דאס קיין מענשען נים זאגען, ווייל איך קען דורך דעם אריינפאללען אין דעם גרעסטען אונגליק. איך בעט דיך מעליטטא, זאג דאס קיין מענשען נים.... דוא ווייסט, דאס איך האב זעהר פיעל שונאים, וואס זוכען נאר א געלעגענהייט מיך אונגליקליך צו מאכען.

— און דו גלויבסט, אז איך וועל דיין סוד איימעצען אויסזאגען?

— ניין, נים דאס.... אבער דוא קענסט עס נאך אונפארזיכטיגערהייט ארויסריידען.

— וועה! יעצט זעה איך מאקי, אז דוא געטרויסט מיר נים!

— דוא מאטטערסט מיך, מעליטטא! דוא פלאגסט מיך גאר אומזיסט!.... וואס וועסט דוא דערפון האבען אז דוא וועסט שוין וויססען, וויא אזוי מען קען דעם טראהן אפּוועגען?

— דאס וועט מיר דיענען אלס בעוויז, דאס דוא ליעבסט מיך אונד האסט צוטרויען צו מיר. אבער דוא ווילסט עס נים.... גוט, זאג עס מיר נים.... יעצט וויים איך, אז איך האב אין דיין הויז מעהר נישט צו טהאן.... דוא ווילסט נאר מיט דבורה׳ן לעבען.... זיא איז דיין געליעבטע, געטרייע וויב.... איך בין ביי דיר אין איבעריגע.... איך וויל אייך נישט שטערען.... איך וועלל בעסער געהן!

וויינענדיג איז זיא אויפגעשטאנען פון איהר פלאטץ אונד האט זיך געלאזט געהן צום טהיר.

— מעליטטא! מיין טהייערע מעליטטא! — האט רבי גרשום, אין גאנצען בעזיעגט און צובראכען, אויסגערופען — דוא ווייסט, אז איך קע ניט לעבען אהן דיר!.... בלייב אונד בערוהיג דיך!.... איך וועל עס דיר זאגען.... אבער היט דיין צונג.... מיין לעבען, מיין גליק, אונד מיין צוקונפט הייננט אפ פון דיעזען סוד.

— זיי רוהיג, מיין טהייערער!.... פון מיר וועט דאס קיין מענש נישט ערפאהרען, וויל דיין לעבען איז מיר טהייערער פון מיין אייגענעם לעבען!

רבי גרשם האט איהר דעם סוד אויסגעזאגט אונד האט דערבייא גאר ניט געוואוסט, דאס ער האט מיט דעם זיין לעבען אין דיא הענד פון א פאלשע פרוי איבערגעגעבען. . . .

11־טעם קאפיטעל.

פערראורטהיילט צום טויט.

דריי טעג שפעטער, נאכדעם וויא רבי גרשם האט מעליטטא׳ן ענט-דעקט דאס געהיימניס וויא אזוי דעם טהראן אפצואוועגען, איז ער אררעטירט אונד אוועקגעזעצט געווארען אין א געפענגניס אונד נאך אין דעמזעלביגען טאג האט מען איהם געשטעלט פאר א געריכט, וואו דער מיניסטער יאהאנן איז דער פרעזידענט פון געריכט געוועזען.

— הער אויס, גרשם, — האט יאהאנן צו איהם געזאגט — אויף דעם חשד, דאס דוא האסט פון דעם קייזערליכען שאטצקאממער מעהר זילבער גענומען, וויפיעל דוא האסט בעדארפט, איז יעצט בעקאנט גע־ווארען, דאס דוא האסט דריי אונד א האלב צענטנער זילבער גע׳גנב׳עט. . . נאך מעהר האסט דוא דיך פערזינדיגט מיט דעם, וואס דוא האסט ער־קלערט, דאס דוא ווייסט ניט, וויא דעם טהראן אפצואוועגען. דאס אלליין איז שוין גענוג דיך צום טוים צו פערראורטהיילען!

— דאס קענט איהר ניט, — האט רבי גרשם רוהיג געענטפערט — איידער איהר האט דעם טהראָן אָפּגעוועגען אונד איידער איהר האט אייך איבער־ציינט, דאס איך בין ווירקליך א גנב!

— אָה! מיר האבען זיך שוין גענוג איבערציינט. דען מיר האבען שוין דעם טהראָן אָפּגעוועגען.... מיר האבען עס געטהאן נאך דיין מעטהאָדע. מיר האבען אוועקגעשטעלט א שיף אין וואססער אונד געמאכט א־צייכען אין שיף ביי דעם פלאטץ, וואו דאס וואססער האט געגרייכט, דאן האבען מיר אויף דעם שיף אוועקגעשטעלט דעם טהראָן אונד אלס דיא שיף איז פון דער משא ניעדריגער ארונטערגעזונקען, האבען מיר א צווייטען צייכען געמאכט. נאָכדעם האבען מיר גע־לאָזט דעם טהראן ארונטערנעהמען אונד דיא שיף אנפיללען מיט שטיינער ביז דעם צייכען, וואס איז נאך דעם טהראָן געמאכט געווארען, אונד דאן, אלס מיר האָבען דיא שטיינער אָפּגעוועגען, האבען מיר געפונען, אז עס פעהלען גאנצע דריי אונד א האלב צענטנער זילבער, דאס הייסט: דוא האסט פון שאטצקאממער דריי אונד א האלב צענטנער זילבער מעהר גענומען, וויפיעל דער טהראָן וועגט. יעצט זאָג מיר, האבען מיר דען ניט ריכטיג געטהאָן, וויא דוא האסט דיין ווייב געזאגט?

וויא פון א גיפטיגע שלאנג געביססען, איז רבי גרשם פון זיין פלאטץ אפגע־שפרונגען אונד איז בלייך געווארען וויא א טויטער. דער געדאנקען אז זיין ווייב האט איהם פערראטהען, איז איהם שרעקליכער געוועזען וויא דער טויט. ער האט זיין מויל געעפענט אונד האט זיך געוואלט פערטהיידיגען, אָבער ער האט קיין איינציגעס ווארט ניט געקענט ארויסברייגנען, וויל זיינע ליפּפּען זיינען אזוי וויא פּאַ־ראליזירט געוועזען.

— דוא שוויינסט? — האט יאהאנן מיט פערבארגענער פריידע אויסגערופען — אלזא ביזט דוא מודה, אז דוא ביזט שולדיג?

— ניין, איך בין אונשולדיג! — האט רבי גרשם געענטפערט, אלס ער איז ענדליך צו זיך געקומען — אבער איידער איך וועלל מיך פער־טהיידינען, וויל איך וויססען, צו איז דאס אמת, אז מיין ווייב מעליטטא האט אייך דעם סוד ענטדעקט?

יאהאנן האט א וואונק געגעבען צו זיין פלימעניק מיחאאיל, וואס איז דא אין געריכט געוועזען.

מיחאאיל איז צו רבי גרשם צוגעגאנגען אונד האט איהם אין אויער אריינגעשושקעט:

— ווארום צווייפעלסט דוא ?.... געווים האט מיר מעליטטא דעם סוד אויסגעזאגט !.... זיא האט דאס געטהאן אוים ליעבע צו מיר.... זיא האט מיך שון פריהער, איידער זיא האט מיט דיר חתונה געהאט, געליעבט, אונד אויך יעצט איז זיא מיר אזוי גוט וויא א ווייב !....

— דוא ביסט א ליגנער ! — האט רבי גרשם אויסגעשריען.

— אה !.... דוא ווילסט א סימן ? — האט דער לומפ לאבענדיג גער ענטפערט — גוט, איך קען עס דיר געבען !... ווילסט דוא וויססען, וואו דער רינג, וועלכען דער קייזער האט דיר געשיינקט איז אהינגעקומען ? ער איז ביי מיר !.. מיין געליעבטע מעליטטא האט איהם ביי דיר צוגענומען, וועז דוא האסט איהם אויף א ווייל פון דיין פינגער אויסגעטהאן אונד האט איהם מיר אוועקגעשיינקט.... נוא ? וואס ועסט דוא יעצט זאגען ?

דיא לעצטע ווערטער האט רבי גרשם שוין ניט געהערט, דען מיט איין אויסגעשריי פון שרעק איז ער אהנמעכטיג אויף דער ערד צוזאמענגעבראכען.

אויף יאהאנ׳ס בעפעהל האט מען איהם אפגעמינטערט, אונד אלס ער איז ווידער צו זיך געקומען, האט ער איהם געפרעגט :

— ווילסט דוא זיך יעצט מודה זיין, אז דוא ביזט שולדיג ?

— איך בין אונשולדיג ! — האט רבי גרשם מיט א שוואכער שטימע געענטפערט — אויב עס איז ווירקליך פון דעם זילבער גע׳גנב׳עט געווארען, האבען דאס מיינע ארבייטער געטהאן.

— אונד ווארום האסט דוא דעם קייזער ניט געוואללט זאגען, וויא אזוי דעם טהראן אפצואוועגען ?

— איך האב נאר דערמיט געוואללט אויסמיידען דעם צארן פון מיינע פיינד!

— דאס איז נאר א פוסטער אויסרייד !.... דוא ביזט א גנב !.... איך פער־ אורטהייל דיך צום טויט !.... דוא מוזט אויפגעהאנגען ווערען אויף א בוים אזוי וויא אללע גנבים !

— מיר זיינען אללע מסכים צו דעם משפט ! — האבען דיא איבעריגע ריכטער אין איין קול אויסגערופען — ער מוז אויפגעהאנגען ווערען !

אויף א ווינק פון דעם מיניסטער יאהאנ, זיינען צוויי געריכטס־דיענער צו רבי גרשם צוגעגאנגען, האבען איהם געשטידט אין קייטען אונד האבען איהם צוריק אין געפענגנים אבגעפיהרט.

אלס יאהאנ איז געקומען צום קייזער אונד האט איהם דעם אורטהייל צום אונטערשרייבען פארגעליינט, האט דער קייזער דעם דאקומענט ניט אונטערשריעבען.

— אזא טויט האט ער ניט פערדיענט, — האט דער קייזער געזאָגט — מיר קענען איהם נאר אלס פאָליטישען פערברעכער בעשטראפען, אונד איך וועלל שוין שפּעטער עפּעס א שטראף פאר איהם אויסטראכטען.

דער גוטער קייזער האט אין גרונד הארצען אין רבי גרשמ'ס שולד ניט געגלובט אונד האט איהם געוואללט צייט געבען זיין אונשולד צו בעווייזען. ער האט אויך געהאָפט, אז רבי גרשם וועט צו איהם קומען מיט דעם רינג אין דער האנד און וועט ביי איהם גנאָדע בעטען.

אָבער יאָהאנן האט דעם קייזערס געדאנקען פערשטאנען.

— אומזיסט איז דיין ווארטען, מאַיעסטעט! — האט ער צום קייזער געזאגט — ער האט שוין דעם רינג ניט.... געוויס האט ער איהם פערקויפט!.... וואס פאר א ווערטה האט ביי א אידען א קייזערליכער פרעזענט?...... דוא ביזט אזוי שטאָלץ אויף דעם טהראָן, וועלכען ער האט פאר דיר געבויט, אָבער וויא לאנג וועט דער שטאָלץ דויערן?.... בלייבט דער איד לעבען, וועט ער אזעלכע טהראָנען פאר אנדערע קייזערן אונד קעניגע מ...בען, דען וואס טהוט דען ניט א איד פאר געלד?

דאס האט אויף דעם קייזער געווירקט.

— דוא ביזט גערעכט! — האט דער קייזער געענטפערט — ער מוז שטארבען! אונד מיט איהם וועט אויך זיין קונסט בעגראָבען ווערען!

נאָך אין דעמזעלבינגען טאג האט דער קייזער דעם אורטהייל אונטערגעשריעבען.

12טעס קאפּיטעל.

אין געפענגניס.

טיעף אונטער דער ערד אין א פינסטערן אונד א פייכטען קעללער, מיט שווערע אייזערנע קייטען אויף דיא הענד אונד אויף דיא פיס, איז רבי גרשם אויף זיין הארטען לאגער פון אביסעל שטרוי טאג אונד נאכט געלעגען.

פאר דעם טויט האט ער זיך, וויא אללע גרויסע גייסטער אונד וויא דאס רוב אונשולדיגע, ניט געשראָקען; עס האבען איהם נאר געשראָקען זיינע אייגענע געדאנקען.

אונד דיעזע געדאנקען פלעגען איהם אויסמאָלען שרעקליכע בילדער.

ער האט אין זיינע געדאנקען זיין צווייטע פרוי מעליטמא געזעהן, וויא זיא ליעגט אין דיא אָרעמס פון דעם יונגען גאַרדיסט מיחאיל, וויא זיא פערקופט איהם איהר ליעבע, וואס געהערט צו א י ה ם, וויא זיא מאַכט חוזק פון דעם בעטראָגענעם מאַנן!

אונד ער האט איהר אזוי געליעבט.... ער האט אין איהר ליעבע געגלויבט!....

ווארום האט ער זיך געלאזט איינריידען אונד האט א צווייטע פרוי גענומען!....

איז ער דען ניט געווען גליקליך געוועזען מיט זיין טרייע דבורה אליין?....

נאר איין האפנונג איז איהם נאך איבער געבליבען. ער האט געהאפט, אז אין דער לעצטער מינוט, וועט נאך דער גוטער קייזער חרטה האבען אונד וועט איהם בעגנאַדיגען.

— ווען איך זאלל נאר קענען דעם קייזער מודיע זיין, אז זיי רינג איז פון מיר אוועקג'גנב'עט געוואָרען! — האט ער ביי זיך געטראכט.

אין עטליכע טעג ארום איז דער וועכטער פון געפענגנים צו איהם אריינגעקומען אונד האט דיא קייטען פון זיינע הענד אונד פיסס ארונטערגענומען.

— בין איך בעגנאַדיגט? — האט איהם רבי גרשם האסטיג געפרעגט.

— ניין, — האט דער וועכטער מיט א טרויעריגער מיענע געענטפערט — דער קייזער האט נאר דיא שטראָף אומגעביטען. דוא וועסט ניט בעשטראָפט ווערען אלס איינפאכער גנב, נאָר אלס פּאָליטישער פערברעכער!

— אונד וויא ווערען אזעלכע פערברעכער בעשטראָפט?

— מען זעצט זיי אריין אין א טהורם אונד מען לאזט זיי אזוי לאַנג הונגערן, ביז זיי שטארבען פון הונגער.

— אָה, מיין גאָטט! האט רבי גרשם שוידערנדיג אויסגערופען.

דער וועכטער האט איהם מיט רחמנות אנגעקוקט.

— ווילסט דוא פאר מיר עפּעס טהאָן? — האט איהם רבי גרשם געפרעגט.

— זעהר גערן, אויב עס איז נאר מעגליך.

— עס איז א קלייניגקייט!.... דוא דארפסט נאר דעם קייזער מעלדען, אז דעם רינג, וועלכען ער האט מיר אמאל געשיינקט, האט מען ביי מיר גע'גנב'עט!

— אָה, איך טאר דאס ניט טהאָן!.... איך האב מורא פאר דעם מיניסטער יאהאנן, וואס וויל דורכאויס דיין טויט.... ער וועט דאס מיר ניט שיינקען אונד וועט מיך פערפאלגען ביז'ן טויט.

מיט דיעזע ווערטער איז דער וועכטער אוועקגעגאנגען.

נאָך האלבע נאכט האט זיך דיא טהיר פון קעללער ווידער געעפענט אונד דער מיטראָפּאָליט פון קאָנסטאנטינאָפּאל איז אין געפענגניס שטיללער־הייט אריינגעקומען.

ער האט רבי גרשם, וואס האט געשלאָפען, מיט זיין האנד בעריהרט, האט איהם אויפגעוועקט אונד האט צו איהם געזאָגט:

— אזוי רוהיג שלאָפען קען נאָר דער עהרליכער, אונשולדיער מענש, אונד אז דוא ביזט אונשולדיג, רבי, ווייס איך זעהר גוט; איך ווייס אויך, אז ווען ניט דער פערדאָרבענער יאָהאַנן, וואללסט דוא אין אזא טרויעריגער לאַגע נישט געקומען.

— ווען אזוי, — האט זיך רבי גרשם אָפּגערופען — ווארום זאללסט דוא ביי דעם קייזער מיין פרייהייט נישט אויסווירקען?

— דערווייל איז יאָהאַנן נאָך צו מעכטיג אונד איך האב מורא פאר איהם אונד דאָך וויל איך דיר העלפען, אויב דוא וועסט מיין ראַטה פאָלגען.

— וואס דארף איך טהאָן?

— דוא קארפסט נאָר איבערגעהן צום קריסטענטהום!

— ניין, בעססער שטארבען!

— זיי נישט קיין עקשן, רבי! ווען דוא וועסט מיך פאָלגען, וועסט דוא ניט נאָר פריי ווערען דוא וועסט אויך דערגרייכען דיא העכסטע שטופע פון גליק.

— לאָז מיך בעססער שטארבען דורך דעם הונגער טויט! איך האב געלעבט א איד און וויל א איד שטארבען!

— איז דאס דיין לעצטעס ווארט?

— מיין לעצטעס!

13־טעם קאפּיטעל.

א פאלשע האפפנונג.

דאס אונגליק, וואס האט אזוי אונערווארטעט אריינגעבראָכען אין רבי גרשם'ס הויז, האט דיא גוטע אונד פרומע דבורה אין גאנצען צובראָכען. א לאַנגע צייט איז זיא וויא פּאראליזירט אין איהר צימער געלעגען אונד האט איהר טיעפען שמערץ אין ביטטערע טרעהרען אויסגעגאָסען, ערשט אין עטליכע טעג ארום, ווען

זיא האט ערפאהרען, אז איהר מאנן איז פעראורטהיילט צום טויט, האט זיא אין איהר האלב־טויטען קערפער ווידער לעבען בעקומען אונד האט מיט געוואלט איהרע קרעפטען צוזאמענגענומען, אום עפּעס צו טהאן.

איהר ערסטער גאנג איז געוועזן צום רב פון קאָנסטאנטינאָפּאל, האָפענדיג, אז ער, דורך זיין גרויסען איינפלוס, קען עפּעס העלפען. אָבער דער רב האט איהר גע־ענטפערט, אז אין דעם פאלל האט זיין איינפלוס קיין שום ווערטה, ווייל דער געגנער, דער מיניסטער יאָהאנן, איז פיעל מעכטיגער פון איהם.

דיזעלביגע תשובה האט זיא בעקומען פון יערען איינעם, צו וועלכען זיא האט זיך געווענדעט מיט דער בקשה, איהר מאנן צו העלפען.

איהר יאָממער איז נאך גרעססער געווארען, ווען זיא האט בעמערקט, דאס מעליטטא ווערט פון טאָג צו טאג אליץ לוסטיגער אונד פוטצט זיך נאך מעהר וויא פריהער. עס איז איהר געקומען אויף דיא געדאנקען דער רעיון, פיללייכט שטאמט דאס אונגליק פון דיזער פערדאָרבענער פרוי, אונד האט זיך פאָרגענומען איהר נאָכצושפּיאָניערען.

זיא האט באלד אויסגעפונען, אז מעליטטא בעזוכט טאג־טעגליך א געוויססען ווייןהאנדעל, וואו זיא פערברייגט גאנצע שטונדען.

זיא האט זיך געמאכט א גאנג צו יענעם ווייןהאנדעל, אונד פאר א פּאָר דר קאטען, מיט וועלכע זיא האט איינעם פון דיא משרתים אונטערגעקופט, האט זיא פון איהם ערפאהרען, דאס מעליטטא קומט דאָ צוזאממען מיט א יונגען אָפפיציער פון דער קייזערליכער גארדע, וואס איז געווים איהר געליעבטער.

— איך וויל הערען, וואס זיי ריידען צווישען זיך! — האט דבורה צו איהם געזאָגט.

— אָה, דאס איז זעהר לייכט! — האט ער איהר געענטפערט.

ער האט איהר דורכגעפיהרט א לאנגען קאָרידאָר אונד האט איהר אריינגע־פיהרט אין א ליידיגען צימער.

— אין צווייטען צימער זיצט מעליטטא אונד ווארט אויף דעם אָפפיציער. וואס דארף באלד קומען, — האט ער צו איהר געזאגט — דורך דעם שליססעללאָך קענט איהר זיי ביידען זעהן אונד ווייל דיא וואנד איז זעהר דין, קענט איהר אלעס הערען, וואס זיי ריידען.

דער משרת איז אוועקגעגאנגען אונד דבורה איז געבליבען איינע אליין.

דורך דעם שליססעללאָך האט זיא געזעהן, וויא מעליטטא זיצט ביי א טיש, אויף וועלכען עס איז געשטאנען א פלאש ויין מיט טרינקגלעזער.

דיא טהיר אין צווייטען צימּמער האט זיך געעפענט אונד **מיכאיל** איז אריינגעקומען.

מעליטטא איז האסטיג צו איהם צוגעלאָפען, האט זיך אריינגעוואָרפען אין זיינע אָרעמס אונד האט אויסגערופען:

— דוא האסט מיר היינט צופיעל געלאָזט ווארטען, געליעבטער!.... איז דאס שעהן פון דיר?

— דוא מוזט מיר פערצייהען, מיין טהייערע מעליטטא! — האט ער געענטפערט — דוא ווייסט דאך, איך בין איין אָפפיציער אונד מיין צייט געהערט מיין קייזער.... ווען איך וואללט נישט דארפען פון דיר אבשיעד געהמען וואלל איך יעצט ניט געקומען!

— אבשיעד?.... אונד וואוהין געהסט דוא שוין ווידער?

— מיר האָבען שוין ווידער קריעג אונד איך מוז מיט מיין רעגימענט אויסציעהען!

— אויף וויא לאנג?

— ווער וויים? פילּלייכט אויף א יאהר, פיללייכט אויף נאָך לייגנער!

— אָבער דוא קענסט מיך דאָך מיטנעהמען!

— וואס רעדסט דוא פאר נארישקייטקייטען?! א פרויענצימּמער אין **מלחמה**, דערצו נאָך א פרעמדע.... וויא וועט דאס אויסזעהן?

— וואס הייסט א פרעמדע? מיר קענען דאָך חתונה האבען!.... דאס איז דאָך שוין ביי אונז אן אָפגעמאכטע זאך!

— יא, אָבער....

— אָבער וואס?.... דוא האסט אפשר חרטה?

— וויא קענסט דוא פון מיר אזוי שלעכט דיינקען, טהייערע **מעליטטא**! דוא ווייסט דאך וויא טיעף דוא זיטצסט מיר אין הארצען.... וואס זאלל איך אבער טהאָן מיט מיין פעטער? ער וויל פון דעם ניט הערען אונד ניט זעהן!

— אונד דוא ווילּלסט איהם פאָלגען?

— איך **מוז** איהם פאָלגען!.... איך בין זיין איינציגער יורש פון זיין גרויסע פערמעגען, אונד קוים וועל איך איהם נישט פאלגען, וועט ער דיא ירושה איין אנדערן אָפזאָגען!

מעליטטא איז בלאסס געווארען וויא א שטיק קרייד אונד מיט א ווייענדיגע שטימע האט אויסגערופען:

— איז דאס דיין ליעבע צו מיר ? איז דאס דער דאנק פאר אללע ניעדער־טרעכטיגקייטען, וואס איך בין צו ליעב דיר בעגאנגען?

— הער אויס, מעליטטא !.... וואס עס קען ניט זיין, דארפסט דוא ניט פערלאנגען.... מיין פעטטער וויל נישט אונד איך קען געגען זיין ווילען נישט געהן, אבער מיין פעטטער איז גאר ניט אזוי שלעכט, וויא דוא מיינסט. פאר דאס אללעס, וואס דוא האסט פאר אונז געטהאן, שיקט ער דיר טויזענד דוקאטען.

ביי דיזע ווערטער האט ער איהר דערלאנגט א בייטעל מיט געלד.

— נעהם דיין געלד צוריק, דוא עלענדער באנדיט ! — האט מעליטטא אויס־געשריען אונד האט איהם דאס געלד צו דיא פיסס געוואָרפען — יעצט זעה איך שוין מיט וואס פאר א באנדיט איך האב געהאט צו טהאן, אָבער גאָטט וועט עס דיר ניט שווייגען, זיין פלוך וועט דיך בעגלייטען אויף שריטט אונד טריטט !

— הא ! הא !.... דוא רופסט גאָטט צו הילף, דוא ? א פרויא, וואס האט איהר אייגענעם מאנן פערקויפט צו זיינע פיינד ? אזא פרויא הערט קיין גאטט נישט !.... איך לאך מיך פון דיר אויס, מעליטטא, אונד פון דיינע קללות !

אונד אונטער א געלעכטער איז ער פון צימער ארויסגעגאנגען.

א לאנגע צייט איז מעליטטא געזעססען אונבעוועגליך אונד האט געוויינט, דאן זיינען איהר אין קאָפּ אנדערע געדאנקען געקומען.

— זאָלל ער געהן צו אללע רוחות ! — האט זיא אויסגערופען — איך קען קריגען בעססערע פון איהם.... איך בין נאָך געגוג יונג אונד שעהן אונד באלד וועל איך שוין אויך אן אלמנה זיין.... א יונגע אלמנה מיט שעהנהייט אונד מיט געלד, קען טויזענד בעלנים קריגען !

זיא האט צוזאמענגענומען דאס געלד אונד איז אוועקגעגאנגען.

דבורה האט דאס פון צווייטען צימער אללעס געזעהן אונד געהערט.

— איך בין דיא שולדיגע ! — האט זיא וויינענדיג צו זיך געזאָגט — איך האב איהם צוגערעדט מיט אזא שלאנג חתונה צו האבען, אבער עס מעג מיר קאָסטען מיין לעבען, איך מוז איהם ראטעווען !

14־טעם קאפיטעל.

דיא מאכט פון ליעבע.

פון יענעם טאג אן, אין וועלכען דבורה האט דעם בעזוך אין וויינהאנדלונג געמאכט אונד האט דארטען דיא גאנצע אינטריגע געגען איהר מאנן ערפאהרען, האט זיא מיט מעליטטא׳ן יעדען מגע ומשא אפגעבראכען אונד האט מיט איהר קיין איינציגעס ווארט גערעדט.

אללע איהרע געדאנקען, סיי ביי טאג, סיי ביי נאכט, האבען זיך נאר ארום איין איינציגען פונקט ארומגעדרעהט: איך מוז בעפרייען מיין מאנן, ווען דאס זאלל מיר אפילו מיין לעבען קאסטען!

דיא אונבעגרענצטע ליעבע צו איהר מאנן האט איהר דערצו דיא נויטהיגע ענערגיע געגעבען, חאטש זיא האט נאך ניט געוואוסט, וויא אזוי זיא זאלל דאס אנפאנגען.

ענדליך האט זיא זיך דערמאנט אן דער פרינצעססין טהעאדארא, וועלבע איהר מאנן האט געראטעוועט פון טויט.

— זיא וועט מיר העלפען! — האט זיא אין פריידיגער האפנונג אויסגערופען — זיא וועט מיר אן אודיענץ ביי דעם קייזער פערשאפפען!

זיא האט נישט לאנג געווארט אונד איז אוועקגעגאנגען צום קייזערליכען פא־לאסט, אום דיא פרינצעססין אויפצוזוכען.

אבער קיין איינציגער פון דיא קאממער־העררען אונד קיין איינציגע פון דיא קאממער־פרויען האבען איהר צו דער פרינצעססין ניט צוגעלאזען.

אללע האבען געוואוסט דעם צוועק פון איהר בעזוך, אונד חאטש זיי האבען מיט איהר גרויס רחמנות געהאט, האבען זיי דאך נישט געוואגט איהר צו דער פרינ־צעססין צו צולאזען, ווייל זיי האבען מורא געהאט פאר דעם מיניסטער יאהאנן.

— עס בלייבט מיר נאר איין מיטטעל, — האט דיא אונגליקליכע צו זיך גע־זאגט — איך וועל ווארטען ביז דיא פרינצעססין וועט אויספאהרען שפאציערען, דאן וועל איך מיט איהר קענען ריידען!

זיא האט זיך אוועקגעשטעלט ניט וויים פון פאלאסט אונד האט געווארט. אין א שטונדע ארום איז דיא קייזערליכע עקיפאזשע מיט דער פרינצעססין ווירקליך ארויס־געפאהרען פון פאלאסט, אבער ווייל דיא פערד זיינען זעהר האסטיג געלאפען, האט זיא צו דער עקיפאזשע ניט געקענט צוקומען.

א שטראָם טרעהרען האט זיך פון דבורה'ס אויגען ארויסגעריססען, אָבער זיא האט נאָך איהר האָפפנונג נישט פערלאָרען אונד איז געבליבען שטעהן אויף איהר פלאַטץ.

— איך וועל ווארטען, ביז זיא וועט צוריקקומען, — האט זיא צו זיך געזאָגט — אונד דאן וועט מיך שוין קיין מאכט אין דער וועלט ניט אָפּהאלטען מיט דער פרינצעססין צו ריידען!

אין א שטונדע ארום האט זיא דערזעהן דיא עקיפּאזשע צוריקפאָהרענדיג, אונד שנעלל וויא א בליטץ האט זיא זיך פאר דיא פערד געוואָרפען אונד האט אויסגערופען:

— העלף, פרינצעססין!.... העלף איין אונגליקליכע פרוי!

דער קוטשער האט קוים צייט געהאט דיא פייעררינע פערד איינצוהאלטען, אונד דיא פרינצעססין, וואס האט דעם פערצוויייפעלטען רוף געהערט, האט זיך א צושראָקענע אין דעם פענסטער פון דער עקיפּאזשע געוויזען.

— ווער זייט איהר אונד וואס וויללט איהר פון מיר? — האט זיא ציטערענדיג געפרעגט.

— איך בין רבי גרשם'ס ווייב.... מיין מאן איז פעראורטהיילט צום טויט.... איהר מוזט מיר העלפען.... איהר מוזט איהם ראטעווען!

— אָבער ווארום זייט איהר צו מיר אין פּאלאסט ניט געקומען?

— אייערע דיענער לאָזען מיך צו אייך ניט אריין, גנעדיגע פרינצעססין!

— זעצט אייך צו מיר אין וואָגען. איך וועל אייך אריינפיהרען אין פּאלאסט אונד דאָרטען וועט איהר מיר אללעס דייטליך ערקלעהרען.

אלס דיא פרינצעססין האט עטליכע מינוט שפּעטער דבורה'ן אריינגעפיהרט אין איינעם פון איהרע פּרעכטיגע סאלאָנען, האט זיא איהר זעהר פריינדליך איינגעלאדען צו זיטצען אונד האט איהר אויפגעפאָדערט, איהר צו ערקלערען, אום וואס עס האנדעלט זיך.

אונטער שטראָמען הייסע טרעהרען האט איהר דבורה קלאָר געמאכט מיט דעם גאנצען אינהאלט פון דער אינטריגע געגען איהר אונשולדיגען מאנן, וויא אזוי מען האט איהם פעראורטהיילט צום טויט, האָטש זיין שולד איז מיט קיין זאך ניט בעוויזען געוואָרען אונד וויא אזוי דיא אינטריגע איז פון דעם מיניסטער יאָהאנן, פון זיין פּלימעניק מיכאיל אונד פון מעליטטא'ן געוועבט געוואָרען.

זיא האט איהר אללעס דייטליך ערקלערט, נאָר וועגען דעם פערלאָרענעם רינג האט זיא גאָר נישט דערמאָנט, ווייל זיא האט ניט געקענט אָנגעבען וויא אזוי דער רינג איז פערלאָרען געגאנגען.

— הייליגער גאטט! — האט דיא פרינצעססין אויסגערופען אונד איז בלאסס אונד ציטערענדיג פון איהר שטוהל אויפגעשפרונגען — אזא ניעדערטרעכטיגקייט זאָלל בעגאנגען ווערען מיט דעם בעסטען אונד איידעלסטען מענשען פון קאָנסטאנטי־נאָפאל!.... אָה, וויא אונדאנקבאר! ווי אונדאנקבאר געגען א מענשען, וואס האט טעג אונד נעכט איבער מיר געוואכט, אום מיך פון טויט צו ראטעווען; געגען א מענשען, וואָס האָט גאנצע מאָנאטען געארבייט, אום פאר דאָס לאנד דעם שעהנסטען טהראָן פון דער וועלט צו שאפפען!.... אָבער זייט רוהיג, ליעבע פרוי, דאס וועט ניט געשעהן!.... אייער מאנן מוז בעפרייט ווערען!.... בלייבט דאָ אין מיין צימממער.... איך געה צום קייזער אונד איך בין זיכער, אז איך וועל אייך באלד אייער מאנן׳ם פרייהייט ברייגגען!

דבורה האָט זיך געוואָרפען צו דיא פיסס, אום איהר צו דאנקען, אָבער דיא פרינצעססין האט איהר שוין נישט געהערט. האסטיג איז זיא פון צימער ארויסגע־גאנגען אונד האט זיך געווענדעט צום קייזערס קאבינעט.

וויא גרויס איז אָבער איהר איבערראשונג געוועזען, אלס דער אָפפיציער, וואָס איז געשטאַנען אויף דער וואַך ביי דער טהיר פון קאָבינעט, האָט איהר ער־קלערט, דאָס זיא קען צום קייזער נישט אריינקומען, ווייל זיינע מאיעסטעט האט בעפויהלען קיין מענשען צו איהם נישט אריינצולאָזען.

— מיר אויך נישט? — האָט זיא געפרעגט.

— אייך אויך נישט, האָהייט!

— גוט!.... דאן וועל איך מיר דעם איינטריט אליין פערשאפפען!

אונד מיט דיעזע ווערטער האט זיא דעם אָפפיציער אָפגעשטויסען פון טהיר אונד איז אריינגעגאנגען אין קאָבינעט.

דער קייזער האט איהר העכסט איבערראשט אונד זעהר ניט פריינדליך אָנגעקוקט.

— וויא וואגסט דוא, טהעאָדאָרא, ניט גערופענערהייט צו מיר אריינצוקומען?

— האט איהר דער קייזער געפרעגט.

— דאָרטען, וואו עס האנדעלט זיך איין אונשולדיגען מענשען פון טויט צו ראטעווען, וואָג איך אללעס! — האט זיא אונערשראָקען געענטפערט.

— אונד ווער איז דער מענש?

— רבי גרשם, מיין רעטער!

— אָה, אומזיסט איז דיין מיה, טהעאָדאָרא!.... ער איז פערלאָרען.... ער מוז שטארבען!.... איך קען איהם נישט העלפען.

— וויא ?.... דוא קענסט איהם נישט העלפען ?.... דוא ?.... דער קייזער ?....

— איך האב איהם דיא מעגליכקייט געגעבען זיך פון יעדער נויטה ארויסצר העלפען. איך האב איהם דערצו מיינעם א רינג געגעבען, ווארום קומט ער צו מיר מיט דעם רינג ניט ?

— אָבער עס קען דאך זיין, אז זיינע פיינד האבען ביי איהם דעם רינג גע׳גנב׳עט !

דאָס האט אויך דעם קייזער געווירקט. ער האָט איינגעזעהן, אז עס איז זעהר וואהרשיינליך, דאָס אימיצער האט ביי איהם דעם רינג גע׳גנב׳עט, אום איהם יעדע הילף אָפּצושניידען. א לאנגע צייט איז ער טראכטענדיג ארומגעגאנגען אין קאבינעט אהין אונד אהער, דאן איז ער געבליבען שטעהן אונד האט אויסגערופען:

— נאָר דיר צוליעב, טהעאָדאָרא, וויל איך דעם פעראורטהיילטען בעגנאדי־ גען !.... אויב ער זיטצט נאך אין געפענגניסס וועט ער באלד בעפרייט ווערען, האָט מען איהם אָבער שוין איבערגעפיהרט צום „הונגער־טהורם״, דאן קען איך איהם נישט העלפען !

אין דער געגענווארט פון דער פרינצעססין האט דער קייזער איינעם פון זיינע אדיוטאנטען געשיקט אין געפענגניסס מיט דעם בעפעהל, רבי גרשם ארויסצולאָזען פריי.

אָבער דער בעפעהל איז שוין צו שפעט געוועזען. דער אדיוטאנט איז באלד צוריקגעקומען מיט דער מעלדונג, דאָס רבי גרשם זיטצט שוין אין הונגער־טהורם.

דער מיניסטער יאָהאנן, וואס האט דעם קייזערס גוטהערציגקייט געקענט, האָט שוין פריהער געגעבען דעם בעפעהל דעם אונגליקליכען רבי גרשם אין הונגער־טהורם איבערצופיהרען, וויל ער האט געוואוסט, אז נאך דיא געזעטצען פון דאס לאנד קען איהם פון דאָרטען אפילו דער קייזער אליין ניט בעפרייען.

וויינענדיג האט זיך דיא פרינצעססין צו דבורה׳ן אומגעקעהרט אונד האט איהר דיא בייזע בשורה געבראכט.

א לאנגע צייט איז דבורה פאר שרעק אונד פאר שמערצען וויא פאראליזירט געוועזען. ענדליך האָט זיא זיך ענטשלאָססען צוזאממען מיט איהר מאנן פון הונגער צו שטאַרבען.

נאָך אין דעם זעלביגען טאג האָט זיא אויפגעזוכט דעם הונגער־טהורם, וואס איז געשטאנען אין א וויסטע געגענד ווייט פון שטאָדט, האָט זיך אוועקגעלעגט אויף דער ערד אונד איז ענטשלאָססען געוועזען דאָ אזוי לאַנג צו ליעגען, ביז זיא וועט פון הונגער אויסגעהן.

13טעס קאפיטעל.

דער הונגערטהורם.

איינזאם, עלענד אונד אָפּגעשניטען פון דער גאנצער וועלט איז רבי גרשם געזעססען אין דעם וויסטען הונגערטהורם אונד האט מיט שרעקען ערוואַרטעט דיא שרעקליכע מאָמענטען פון דעם הונגער־טויט. קיין געדאנקען פון הילף האט איהם ניט געקענט טרייסטען, דען דער טהורם איז זעהר הויך געוועזען אונד דער איינגאנג צו איהם אין פערשלאָססען געוועזען מיט א דיקע אייזערנע טהיר. עס איז איהם נאָר איבערגעבליבען א גרינגערן טויט פאר זיך אויסצואוועהלען, דאס הייסט: אראָבצר שפּרינגען פון טהורם אונד מיט איין קלאַפּ צושאָטען צו ווערען אויף שטיקלאָך.

אָבער דאס בעוואוסטזיין פון זיין אונשולד האט אין איהם דיא לוסט צום לעבען יעצט נאָך שטארקער וויא פריהער אָנגעהאלטען, אונד ער האט אָנגעהויבען מיטלען צו זוכען, וויא אזוי זיך צו בעפרייען פון דעם שרעקליכען געפענגניס — דאס קען גאָטטעס־ווילען ניט זיין, — האט ער ביי זיך געטראכט — גאָטט קען ניט וועלען, אז איך זאָלל אונשולדיג אונד פאר דער צייט וויא דער שענדליכסטער פערברעכער שטארבען! לאָם איך נאָר זוכען! אפשר וועט מיר גאָטט בעווייזען א נס!

ער האט דעם גאנצען טהורם פון אויבען ביז אונטען אונטערזוכט אונד האט זיך צו זיין שרעק נאָך אמאָל איבערציינט, דאס יעדער געדאנקען פון דעם טהורם צו אנטלויפען איז נאָר א פוסטער חלום.

פּלוצלינג איז איהם דיא געשיכטע פון'ם הונגער־טהורם איינגעפאללען. מען האט פון איהם דערצעהלט, אז דער טיראַנישער קייזער פ ה א ק א ס האט דעם טהורם געלאָזט אויפבויען אונד האט דיא ארבייט א געוויססען ארכיטעקטאָר

איבערגעגעבען. אין עטליכע יאָהר ארום איז דער קייזער אויף דעם ארכיטעקטאָר בייז געוואָרען אונד האט איהם געהייסען איינשליססען אין הונגער־טהורם. עטליכע טעג שפּעטער, ווען דיא קייזערליכע דיענער זיינען געקומען דעם טויטען קערפּער פון דעם ארכיטעקטאָר ארונטערצונעהמען אונד צו בעערדיגען, האבען זיי פון איהם קיין שום שפּור ניט געפונען. דאָס פאָלק האט געגלויבט, דאס דער ארכיטעקטאָר איז געוויס געשטאנען אין פערבינדונג מיט דיא שדים אונד מיט דיא רוחות, אונד דאס מיט זייער הילף איז עס איהם געלונגען פון טהורם צו אנטלויפען.

אָבער דער געלעהרטער רבי גרשם האט אין אזעלכע פוסטע בבא־מעשיות ניט געגלויבט.

— עס קען זיין, — האט ער ביי זיך געקלערט — אז דער ארכיטעקט האט גע־מאכט ערגעץ וואו א פערבאָרגענע טהיר, דורך וועלכער דער אונגליקליכער זאלל קענען אנטלויפען אונד דורך דיעזער טהיר האט ער זיך געראטעוועט.

ער האט נאָך אמאָל דעם טהורם פון אונטען ביז אויבען מיט נאָך מעהר אויפמערקזאמקייט אונטערגעזוכט אונד האט וויעדער גאָר נישט גע־פונען. זיין מוטה אונד זיין האָפנונג האט שוין אָנגעהויבען ארונטער צו זינקען, אלס ער האט מיט איינמאָל א פערראָסטען שליססעל דערזעהן, וואס איז געלעגען פערבאָרגען צווישען דיא אייזערנע גראטעס פון דעם שמאָלען פענסטער, אויבען, אין דעם טהורם.

ער האט דעם שליססעל אָפּגערייניגט אונד עס איז איהם געלונגען דעם פענסטער אויפצושליססען.

— יעצט איז עס מיר קלאָר! — האט ער אויסגערופען — דורך דיעזען פענסטער איז דער ארכיטעקטאָר אנטלאָפען געוואָרען.... געוויס האט איהם איינער פון זיינע פריינד דערלאנגט א לייטער אונד אויף דעם אופן איז ער פריי ארויסגעקומען.... אָבער וואו נעהם איך אזא פריינד? אָהן א לייטער קען מען גאָר נישט מאכען!

עס איז שוין געוועזען שפּעט פאָר נאכט אויף דעם אנדערן טאָג, אונד רבי גרשם איז נאָך אלץ געזעססען אויבען אויף דעם טהורם אונד האט זיין קאָפּ שיער צובראָכען טראכטענדיג, וויא אזוי זיך צו בעפרייען.

— פּלוצלינג האט א מענשליכע שטיממע אין זיינע אויערן אריינגעקלונגען.

— גרשם! גרשם! מיין לייבער מאנן!.... לעבסט דוא נאָך? — האט ער פון אויבען גאנץ דייטליך געהערט.

ער האט דבורה׳ס שטימע דערקענט.

— דבורה! מיין טהייערע דבורה! — האט ער פון אויבען ארונטער־גערופען — גאטט האט דיך יעצט צו מיר געשיקט.... דוא וועסט מיך ראטעווען פון טויט!

—איך בין געקומען שטארבען מיט דיר צוזאממען!

— ניין, מיר וועלען ניט שטארבען!.... מיר וועלען נאך לעבען א לאנגע צייט. ווען דוא וועסט מיר העלפען פון טהורם ארונטערצוקומען!

— אָבער וואס קען איך טהאן?.... וויא אזוי זאָלל איך דיר העלפען?

— הער נאָר גוט צו וואס דוא האסט צו טהאן: לויף געשווינד צוריק אין שטאָדט אונד ברייננ מיר צוויי פעקללך פאָדים. איין פעקעל דינע זייד אונד א פעקעל פאָדים פון פלאקס. דערצו נאך זאללסט דוא מיר בריינגען עטוואס פוטער אונד א האָלץ־וואָרים.

— א האָלץ־וואָרים?

— יא, א וואָרים, וואס געפינט זיך אין האָלץ. אזא ווארים קענסט דוא זעהר לייכט געפינען, אָבער מאך עס געשווינד!

אין א שעה ארום איז שוין דבורה צוריקגעקומען אונד האָט מיטגעבראכט אללעס וואס רבי גרשם האט געהייסען.

— יעצט, מיין טהייערע, — האט ער צו איהר געזאָגט — זוך אויס א זשוק. דוא קענסט עס זעהר לייכט געפינען אין דעם מיסט ארום דעם טהורם. ווען דוא וועסט עס קריגען, זאָללסט דוא דעם האָלצוואָרים בעשמיערען מיט פוטער אונד זאללסט צו איהם צובינדען א לאנגען זיידענעם פאדים, דאן זאללסט דוא איהם צולייגען צום וואנד פון דעם מויער. ער וועט אָנהויבען צו קריכען אין דער הויך אונד וועט ביסלעכווייז דעם זיידענעם פאָדים צו מיר ארויפציעהען. אז איך וועל שוין דעם זיידענעם פאדים אין מיין האנד האבען, וועסט דוא אונטען צו איהם א גרעבערן פאדים צובינדען אונד אויף דעם אופן וועסט דוא מיר מיט דעם פאדים קענען דערלאנגען אללעס, וואס איך דארף!

— איך פערשטעה, מיין טהייערער גרשם, אָבער צו וואס דארפסט דוא דעם זשוק?

— דאס איז גאנץ אייגפאך. עס קען דאך זיין, אז דער האָלצוואָרים זאָלל ניט קריכען אין דער ריכטונג צו מיר, אָבער ווען ער וועט הינטער זיך זעהן דעם זשוק, וואס יאָגט איהם נאך, נאך דעם גרוך פון פוטער, וועלבען דער זשוק ליעבט זעהר שטארק, וועט ער זיך איילען אלץ העבער

צו קומען אונד וועט מיר ארויפציעהען דעם זיידענעם פאָדים. קוים וועל איך שוין דעם זיידענעם פאָדים אין מיין האַנד האבען, וועלען מיר שוין קענען ארויפ־ בריינגען גרעבערע פאָדים אונד שטריקלעך, פון וועלכע עס וועט מיר זעהר לייכט זיין א לייטער צו מאכען.

דבורה האט מיט דער גרעסטער פינקטליכקייט אויסגעפיהרט דאס, וואס רבי גרשם האט איהר געהייסען, אונד אלץ זיא האט געזעהן, וויא דער האַלצוואַרים, געיאָגט פון דעם זשוק, קריכט אַלץ העכער אונד העכער צו דעם שפיטץ פון דעם טהורם, אויף וועלכען רבי גרשם איז געשטאנען, האט זיא נאך מעהר בעוואונדערט דיא חכמה פון איהר געלעהרטען מאנן.

ענדליך איז שוין דער האַלצוואַרים אזוי וויט ארויפגעקראָכען, דאס רבי גרשם האט איהם געקענט אנגעהמען מיט זיין האַנד. האסטיג האט רבי גרשם דעם זיידענעם פאָדים ערגריפפען אונד האט דבורה׳ן געהייסען צו איהם צובינדען א גרעבערן פאָדים. דבורה האט דאס געטהאן אונד נאכדעם וויא ער האט אויך דיעזען פאדים צו זיך ארויפגעצויגען, האט ער געהייסען צובינדען א דינעם שטריקעל, וועלכען ער האט אויך צו זיך ארויפגעצוגען

אויף דיעזער ארט אונד וויזע האט שוין רבי גרשם געהאַט א פערבינדונג מיט דער ערד.

— געלויבט איז גאָטט! — האט רבי גרשם אויסגערופען — יעצט בין איך צום וויינינגסטען פון הונגערטויט געטעטט, וויל יעצט קענסט דוא מיר מיט דעם דינעם שטריק עססענוואַרג ארויפשיקען. געה, מיין טהייערע דבורה, אונד בריינג מיר וואס עס איז צום עססען!

דבורה איז אוועקגעגאנגען צוריק אין שטאדט אונד אין א שטונדע ארום איז זיא שוין געקומען צוריק צום טהורם, אנגעלאדען מיט פערשיעדענע שפייזען אונד משקאות.

רבי גרשם האט באַלד צו איהר ארונטערגעלאזען דעם דינעם שטריקעל אונד נאכדעם וויא דבורה האט צו איהם דעם קאָרב מיט דיא מאכלים אונד מיט דיא משקאות צוגעבונדען, האט עס רבי גרשם מיט פרייד צו זיך ארויפגעצויגען.

— יעצט, מיין גוטע דבורה, — האט ער צו איהר געזאגט — געה אהיים אונד רוה דיך אויס, ווען דוא וועסט מארגען צו מיר ווידער קומען, זאללסט דוא מיר מיטבריינגען גרעבערע שטריק, פון וועלכע איך זאלל קענען מ.כען א לייטער!

דבורה איז מלא שמחה אוועק אהיים. אָבער מעליטטאַ'ן האט זיא נאר נישט דערצעהלט.

אויף מאָרגען, אלס דבורה איז צו איהם ווידער געקומען, האט זיא איהם מיטגעבראכט א גאנצען פאק גראָבע שטריק.

14־טעם קאפיטעל.

מדה כנגד מדה.

בעקומענדיג דיא שטריק, האט זיך רבי גרשם גלייך גענומען צו דער ארבייט אונד אין א האלבע שטונדע צייט האט ער שוין פארטיג געמאכט דעם שטריק־לייטער.

— יעצט, מיין טהייערע דבורה, — האט ער צו איהר געזאגט אונד האט דעם שטריק־לייטער ארונטערגעלאָזען צו דער ערד — קום ארויף צו מיר!

דבורה איז ארויפגעקומען צו איהם אויף דעם טהורם אונד נאָכדעם וויא זייא האבען אָפגעגעבען א שבח והודיה צו גאטט פאר דעם גרויסען נס, וואס ער האט מיט זיי געטהאן, האט איהם דבורה דערצעהלט אללעס, וואס זיא האט פון מעליטטא'ן געוואוסט אונד האָט איהם דייטליך ערקלעהרט, דאס נאָר זיא אלליין איז שולדיג אין זיין אונגליק.

מיט שרעקען אונד מיט טרויער האט רבי גרשם איהר אויסגעהערט אונד אין נאָכדעם אויף א לאנגע צייט אין טיעפע געדאנקען פערזונקען געוואָרען.

— וואס טראכסט דוא, מיין ליעבער מאנן? האט איהם דבורה געפרעגט.

— זיא מוז שטארבען! — האט רבי גרשם וויא ערוואַכענדיג אונד מיט א שוואכע שטימע געענטפערט.

— ווער?

— זיא.... דיא זינדיגע פרוי.... מעליטטא!

— וואס רעדסט דוא? — האט דבורה אויסער זיך פאר שרעק אויסגערופען.

— זיא מוז שטארבען! — האט ער שוין ענערנישער געענטפערט — אונד נים פאר איהר זינד אונד פאר איהר אונטרייהייט אלליין מוז זיא שטארבען. מיר מוזען

איהר אויף אָפראַמען פון וועג, כדי זיא זאלל מיר ניט שטערן אויסצופיהרען מיין פּלאַן. מיין פּלאַן איז צו אנטלויפען מיט דיר פון קאָנסטאנטינאָפּאל אונד זיך צו בעזעטצען אין א ווייטע מדינה. אזוי לאנג וויא זיא לעבט, וועל איך דאס ניט קענען אויספיהרען, דארום מוז זיא שטאַרבען. ווען איך וואללט פריי געוועזען, וואללט איך זיא איינפאַך גע׳גט אונד פון מיין הויז אוועקגעשיקט, אָבער יעצט קען איך זיא נישט גט׳ן, וויל קיין מענש אין דער וועלט דארף ניט וויססען, אז איך לעב נאָך.

דבורה האט אויסגעבראָכען אין א גרויס געוויין,

— אָה, דיא אונגליקליכע ! — האט זיא געיאָמערט — אזוי יונג אונד שוין שטאַרבען.

— הער אויף צו וויינען, דבורה ! — האט זיך רבי גרשם אָפּגערופען — מען טהאר קיין רחמנות ניט האבען אויף אזא בייזע שלאנג.... זיא האט פא מיר גע־גראָבען א גרוב אונד אין דערזעלביגער גרוב וועט זיא בעגראָבען ווערען.... גאטט בעצאהלט יעדען מענשען מדה כנגד מדה.

— אָבער וויא וויללסט דוא דאס מאכען ?.... וויללסט דוא זיא מיט דיינע אייגענע הענד ערמאָרדען ?.... וויללסט דוא יעצט דיינע ריינע הענד מיט בלוט בעפלעקען ?

— חלילה !.... הער אויס מיין פּלאַן !.... ביז איך וועל קענען קאנסטאנ־טינאָפּאָל פערלאָזען, וועל איך דא אין טהורם בלייבען, וויל דא בין איך זיכערער וויא אומעטום. דוא, מיין טהייערע דבורה, וועסט אויסזוכען א שיעף, וואס זעגעלט אָפּ פון דאנען נאָך אויסלאנד אונד וועסט נעהמען צוויי פּלעטצער אויף דעם שיעף פאר מיר אונד פאר דיר. עס איז פאר אונז אלץ איינס וואוהין דיא שיעף וועט געהן, נאָך פראנקרייך, אדער נאָך איטאליען. ווען דוא וועסט שוין מיט דעם פארטיג ווערען זאללסט דוא מיר ברייננען פרויען־קליידער, כדי איך זאלל מיך קענען פער־שטעלען פאר א פרויענצימער, וויל אין דיזער פערקליידונג וועט מיר זיכערער זיין דיזען פּלאַטץ צו פערלאזען.

— אונד מעליטטא ? — האט דבורה געפרעגט.

— אין דער נאכט, אין וועלכע מיר וועלען דארפען אוועקפאהרען זאללסט דוא איהר אויסזאָגען דעם סוד, דאס איך לעב נאָך. זאג איהר וואס דוא וויללסט. זאָג איהר פון מיינעטוועגען, אז מלאכים פון הימעל טראָגען מיר עססען אונד איך בין לוסטיג אונד מונטער. דיא נייגירדע וועט איהר טרייבען צו מיר אין טהורם צו קומען, אום זיך איבערצוצייגען, אז איך

לעב נאָך ווירקליך. איהר גאנג אהער וועט זיין איהר לעצטער גאנג פון איהר לעבען. זיא וועט דאָ בלייבען, ביז זיא וועט דאָ איהר זינדיגע נשמה אויסהויכען!

דבורה האט אללעס פינקטליך אויסגעפיהרט וויא רבי גרשם האט איהר בעפויהלען. זיא האָט אויסגעפונען א שיעף, וואס זעגעלט אָפּ פון דאנען אין דריי טעג ארום נאָך ווענעדיג אונד האט צוויי פלעטצער געקויפט. דיא גאנצע ווירטהשאפט איהרע האט זיא געלאָזט פערלאדען אויף דעם שיעף אונד קיינער האט זיך ניט גערוואונדערט, וויל יעדער איינער האט געגלויבט, דאס דיא „אלמנה" דבורה קעהרט זיך אום צוריק צו איהר פאָטער אין מאינץ.

מעלליטטא האט זיך מיט דבורה'ס אוועקפאָהרען פון קאָנסטאנטינאפאל זעהר געפרייט. ערסט יעצט, ווען זיא וועט זיין אלליין, וועט זיא קענען געהן איהרע וועגען גאר אָהן א שום שטערונג. זיא האָט געוואוסט, אז דבורה קוקט איהר שטארק נאָך אונד דאס האט איהר שטענדיג טיעף געקריינקט.

ווען אללעס איז שוין צו דער רייזע פארטיג געווען, האט דבורה מיט מעלימטא'ן פאָלגענדען געשפרעך אָנגעקניפט:

— מעלימטא! — האט דבורה צו איהר געזאגט — מאָרגען פאָהר איך שוין אוועק פון דאנען אונד מיר וועלען זיך שוין קיינמאָל ניט זעהן.... איך וויל, אז מיר זאללען בלייבען גוטע פריינד אויף איממער אונד מיר זאללען פערגעסען אללעס, וואס עס איז צווישען אונז פאָרגעקומען.

— פאָהר געזונדערהייט, דבורה, אונד זיי גליקליך! — האט איהר מעליטטא מיט פערשטעלטער פריינדשאפט געענטפערט — געווים וועסט דוא ווידער חתונה האבען, ווען דוא וועסט קומען צו דיינע עלטערן אין מאינץ?

— איך?.... חתונה האָבען?.... וויא אזוי קען איך דאס?

— א יונגע אונד שעהנע אלמנה איז שטענדיג א סחורה!

— אמת!.... אָבער איך בין דאָך לעת עתה נאָך ניט קיין אלמנה!

— ואס הייסט? דוא ביזט עס ניט?

— וואס, פשוט איז פשוט: אונזער מאנן, רבי גרשם, לעבט נאָך!

— אך געה, דוא טרייבסט שפאסס.... וויא איז דאס מעגליך?

— דיא גוטע מלאכים פון הימעל טראָגען איהם שפייז, וויא דיא ראבעהאָבען פארצייטען אליהו הנביא געשפייזט מיט ברויט אונד מיט פלייש, ווען ער האט זיך דעהאלטען פון דעם בארבארישען קעניג אחאָב!

— אונד דוא ווילסט איהם איבערלאָזען אונד אוועקפאָהרען?

— אזוי האט ער מיר געהייסען!.... אין עטליכע טעג ארום נאָך מיין אוועק־פאָהרען, וועט ער צו מיר קומען אין דייטשלאַנד.

— אונד וואו האסט דוא מיט איהם גערעדט?

— אין הונגערטהורם.

— קען מען צו איהם צוקומען אין טהורם?

— אָה, איך בין שוין עטליכע מאָל געוועזען.

מעליטטא האט איהר מיט דער גרעסטער איבערראשונג אָנגעקוקט.

— איך קען דאָס בשום אופן ניט גלויבען! — האט זיא אויסגערופען — איך זעה, אז דוא טרייבסט נאָר ליצנות.

— ווילסט דוא זיך איבערצייגען?

— דאָס איז מיין איינציגער וואונש!

— אויב אזוי, קום מיט מיר!

אלס זיי זיינען צום טהורם געקומען, האָבען זיי געפונען דעם שטריקלייטער ארונטערגעלאָזען. א בעוויז, דאָס רבי גרשם האט זיי שוין ערווארטעט. דבורה איז ארויף אויף דעם לייטער אונד האט מעליטטא׳ן געהייסען, זיא זאָלל געהן גלייך נאָך איהר.

מיט שרעקען איז מעליטטא ארויפגעגאַנגען אויף דעם טהורם אונד איז נאָך מעהר דערשראָקען געוואָרען, אלס זיא האט דעם לעבעדיגען רבי גרשם דערזעהן.

אין אנפאַנג האָט זיא געמאכט א בעוועגונג, אום זיך אויף זיין ברוסט צו ווארפען, זיא האט אָבער דערזעהן זיין פינסטערן בליק אונד איז מיט שרעקען צוריק געטרעטען.

— מעליטטא! — האט רבי גרשם אויסגערופען אונד זיין שטימע האט גע־קלונגען וויא דיא שטימע פון א שטרייננגען ריכטער — ווער האט מיינע פיינד אויס־געזאָגט דעם סוד וויא אזוי דעם קייזערליכען טהראָן אָפּצוּוועגען?

— איך.... איך.... ווייס.... ניט! — האט מעליטטא שטאמלענדיג געענטפערט.

— אונד דעם גארדיסט מיהאיל קענסט דוא אויך ניט? — האט ער זיא ווייטער געפרעגט.

מעליטטא איז בלאסס געוואָרען וויא א שטיק ווייסע לייוועגט אונד איז אין גאַנצען צוזאממענגעבראָכען. זיא האט זיך אָבער באלד בעהעררשט אונד האט געענטפערט:

— איך קען איהם ניט אונד וויים איהם ניט!

— שוין ווידער א שקר בלבול אויף מיר? — האט זיא ווידער אויסגערופען אונד האט אָנגעהויבען צו וויינען.

— דיינע פאלשע טרעהרען וועלען דיך שוין יעצט ניט נוטצען!.... יעצט זעה איך שוין קלאָר מיט וועמען איך האב צו טהאָן.... מעהר קענסט דוא מיך שוין ניט נאררען.... זיי זיך מודה, אז דוא ביסט א זינדיגע אונד א פערדאָרבענע פרוי!.... פערגעסס ניט, אז דוא שטעהסט יעצט פאר דעם איבּיגען ריכטער!....

— וואס רעדסט דוא?.... וואס ווילסט דוא מיר טהאָן?

— דוא מוזט שטאַרבען!

מעליטטא איז אָפּגעשפּרונגען צוריק.

— ווילסט דוא מיך טייטען? — האט זיא געשריען.

— מיין האנד וועט דיך ניט בעריהרען!.... איך אונד דבורה וועלען פון דאַנען אוועקגעהן אונד דוא וועסט דאָ בלייבען איינגעשלאָססען, ביז דוא וועסט פון הונגער אויסגעהן. זעהסט דוא, דוא געזונקענע פרוי? גאָטט בעצאָהלט מדה כנגד מדה.... ווען איינער גראָבט א גרוב פאר דעם צווייטען, פאללט ער אין איהר אלליין אריין.

דיא געזונקענע פרוי האט איינגעזעהן אין וועלכע געפאהר איהר לעבען שוועבט אונד האט געזוכט צו העלפען דורך רמאות.

זיא איז געפאללען רבי גרשם צו דיא פיסס, האט איהם זיינע קניע ארומגע־קלאָממערט מיטביידע הענד אונד וויינענדיג אויף׳ן קול האט זיא אויסגערופען:

— וועה, וואס פאר איין אונגליק!.... וויא שווער איז דאס צו שטאַרבען, ווען מען פיהלט זיך אונשולדיג וויא א נייגעבאָרענעס קינד!

— אונשולדיג ביזט דוא?.... ווילסט דוא יעצט אויך דיין שולד לייקע־נען?.... ווען איך בין געשטאַנען פאר דיא ריכטער, האט מיר דער מיניסטער יאָהאַנן אָפּפען אונד פריי פאר אללעמען געזאָגט, אז מיין ווייב האָט זיי מיין געהיימניסס ענטדעקט.

מעליטטא איז האסטיג אויפגעשפּרונגען. א שטראַהל פון האָפנונג האט אין אין איהר קאָפּ אויפגעבליצט.

— דיין ווייב? — האט זיא אויסגערופען — אָבער דוא האָסט דאָך צוויי ווייבער, ווארום זאלל איך דאס דיא זינדיגע זיין?

— עלענדע, פערפלוכטע פרוי! — האט רבי גרשם אויסגעשריען — דוא האסט נאך דיא העזה אויף דיא היילינע דבורה א חשד צו ווארפען!.... דאס שטייגט שוין איבער אללע פערדארבענהייטען אונד אללע זינד, וועלכע דוא ביזט ביז יעצט בעגאנגען!.... וויא אזוי האט דבורה מיין געמיימניסס געקענט ענטדעקען, ווען זיא האט איהם ניט געוואוסט?.... נאר דוא, עלענדע אונד געזונקענע פרוי, האסט מיין סוד געוואוסט, דוא האסט עס מיט דיין גלאטען צונג פון מיר אויסגענארט, אום מיך צו פערניכטען.... נאך איינס! דער אפפיציער מיחאיל האט זיך פאר מיר אין געריכטהויז אלליין מודה געווען, אז מיין וויב איז זיין וויב.... ווילסט דוא נאך לייקענען?

— אונד פון וואנען ווייסט דוא, אז ער האט ניט געמיינט דבורה'ן?

— שווייג, דוא ניעדערטרעכטיגע!.... דוא ביזט שוין זיין געליעבטע געוועזען, איידער איך האב מיט דיר חתונה געהאט.... אבער גענוג צו ריידען!.... דיין פערברעכען איז קלאר אונד דייטליך.... דוא מוזט שטארבען!.... דוא האסט דא שפייז אויף א פאר טעג.... דיא קורצע צייט, וואס עס בלייבט דיר נאך איבער צו לעבען, קענסט דוא פערווענדען אויף תשובה אונד אויף חרטה.... ווען דוא וועסט זיך מיט דעם גאנצען הארצען מתודה זיין פאר דעם אללמעכטיגען גאטט, קענט דוא נאך האפען אויף עולם הבא!

אונד צו דבורה'ן זיך ווענדענדיג, האט ער אויסגערופען.

— דבורה! עס איז שוין צייט.... מיר קענען דא לייגנער נישט פערבלייבען! קום מיט מיר ארונטער פון טהורם!

נאך אין לעצטען מאמענט האט דיא גוטע דבורה אין איהר הארצען א געפיהל פון גרויס רחמנות צו מעליטטען דערפיהלט.

— גרשם, מיין ליעבער מאנן! — האט זיא אויסגערופען — איך בעט דיך, זיי איהר מוחל, פערצייה איהר!

— איך קען עס ניט!.... זיא איז מיר א פרעמדע.... זיא איז נישט מעהר מיין וויב!

— דוא קענסט איהר שיקען א גט פון דייטשלאנד!

— אתד וואס וועלען מיר טהאן, ווען זיא וועט נאך היינט דיא בעאמטע ענטדעקען, אז איך שטעה אין בעגריף צו אנטלויפען?

— זיא ווערט דאס נישט טהאן!.... איך בעט דיך, גרשם, זיי איהר מוחל פון מיינעטוועגען!

א שווערער קאמפף האט זיך אנגעהובען אין רבי גרשם'ס ברוסט אונד ער האט ניט געוואוסט צו וואס ער זאלל זיך ענטשליססען. ענדליך האבען זיינע געפיהלען איבער איהם געזיעגט אונד ער איז שוין ענטשלאססען געווען דיא זינדערין צו פערגעבען.

מעליטטא האט שוין אבער אויף קיין פערציייהונג ניט געהאפט אונד איהרע געדאנקען זיינען בעשעפטיגט געווען מיט דעם, וויא אזוי איהר לעבען צו ראטעווען. מיט שרעקען האט זיא זיך ארומגעקוקט אין אללע זייטען אונד האט געזוכט א וועג וויא צו ענטרינען. באלד אבער איז איהר קלאר געווארען, אז זיא האט קיין מיטטעל זיך צו ראטעווען. גרשם אונד דבורה וועללען דעם טהורם באלד פערלאזען אונד דעם שטריק-לייטער וועללען זיי צונעהמען. דאן בלייבט איהר א פאר טעג צו לעבען אונד שפעטער פון הונגער צו שטארבען....

איהרע בליקען זיינען געפאללען אויף רבי גרשם אונד אויף דבורה'ן, וואס זיינען עטוואס ווייטער פון איהר געשטאנען אונד האבען צווישען זיך גערעדט. א נייער געדאנקען האט פלוצלינג אין איהר קאפ אויפגעבליצט ...

שנעלל וויא א בליטץ האט זיא איהר פלאטץ פערלאזען, איז ארויפגעלאפען אויף דעם שפיטץ פון דעם טהורם, צו יענעם ארט, וואו דער שטריק-לייטער אין צוגעבונדען געוועזען אונד האט לאבענדיג אויסגערופען:

— אה!.... הא!.... הא!...... איך בין פריי!...... איך האב דעם וועג געפונען!...... אבער איהר זייט פערלארען!...... איהר ווערט דא בלייבען אונד פון הונגער שטארבען!

— וועה, מיר זיינען פערלארען! — האט רבי גרשם מיט געבראכענער שטימע אויסגערופען — זיא ווערט דעם שטריק-לייטער צונעהמען אונד ווערט דיא וועכטער אלארמירען!

דערווייל האט מעליטטא ניט אויפגעהערט אלץ העכער אונד העכער ארויפצוקלעטטערן. דיא פערצווייפלונג אונד דער שרעק האבען איהר דאפפעלטע קרעפטען געגעבען אונד וועהרענד רבי גרשם אונד דבורה זיינען וויא פאראליזירט פאר שרעק אויף זייערע פלעטצער געשטאנען, האט זיא שוין דעם שטריק-לייטער דערגרייכט אונד האט זיך אן איהם מיט ביידע הענד אנגענומען אום ארונטערצוגעהן.

נאָך איינמאָל האט זיך די גערונקענע פרוי לאַכענדיג ארומגעקוקט אונד האט איהר פוסס אויף דעם ערסטען שטאַפּעל ארויפגעשטעללט.

פּלוצלינג האט א הערצצררייסענדער אויסגעשריי די שטיללע נאַכט דורכגעקלונגען, א געשריי, וואס האט ביי רבי גרשם אונד ביי דבורה׳ן דאָס בלוט פריערען געמאַכט.

מעליטטא איז פון לייטער פערשוואונדען.

זיא האט זיך אויף דעם לייטער אויסגעגליטשט אונד איז פון שפּיטץ טהורם אויף דער ערד ארונטערגעפאללען......

רבי גרשם אונד דבורה האבען ווידער לעבען בעקומען. מיט גרויס האסט זיינען זיי דעם לייטער ארונטערגעקלעטערט.

אונד וויא גרויס איז זייער שרעק געוועזען אלס זיי האָבען מעליטטען געפונען א טויטע. זיא איז געפאללען אויף א שטיין אונד האט איהר קאָפּ צערשמעטטערט......

דבורה האט זיך געוואָרפען אויף מעליטטעס קערפּער אונד האט אויסגעבראָכען אין א גרויס געוויין.

— נאָטט האָט איהר גע׳משפט׳ט! — האָט רבי גרשם אויסגערופען — מיר האָבען קיין צייט איהר צו בעוויינען...... מיר מוזען איהר קערפּער מקבר זיין אונד זעהן וואס גיכער אייף דער שיעף צו קומען!

אין א שטונדע ארום איז שוין דער קבר פארטיג געוועזען אונד עטליכע מינוט שפּעטער האָט שוין א בארג פייכטע ערד מעליטטעס קערפּער צוגעדעקט......

— שלאָף רוהיג, מעליטטא! — האָט רבי גרשם געזאָגט, אלס ער האט דעם לעצטען הויפען ערד אייף איהר קבר ארויפגעוואָרפען — גאָטט זאלל דיר דיינע זינד פערגעבען!

אין קאָנסטאנטינאָפּאל האָט זיך קיין מענש איבער מעליטטעס פערשווינדען בעוואונדערט, דען יעדער האט געגלויבט, דאס נאָך איהר מאַנ׳ס טויט, איז זיא צוזאַממען מיט דבורה׳ן נאָך איטאַליען אויסגעוואַנדערט....

17טעס קאפיטעל.

דער חרם פון רבנו גרשם.

דיא שיפף, מיט וועלכע רבי גרשם אונד זיין ווייב דבורה האבען שטיללערהייט קאנסטאנטינאפאל פערלאזען, איז גליקליך אנגעקומען אין ווענעדיג. אונד רבי גרשם'ס ערסטער גאנג איז געוועזען אין דער אר־דישער שול, וואו ער האט גומל געבענשט אונד גאטט געדאנקט, דאס ער איז נצול געווארען פון א שרעקליכען טויט אונד איז בשלום אריבער־געפאהרען דעם ים.

אין ווענעדיג האט ער זיך ניט לאנג פערזאמט אונד איז פון דארטען אוועק געפאהרען נאך מאינץ, וואו זיין שווער רבי ליאון, דער רב פון מאינץ, האט געוואוינט.

אין שטאדט איז געווארען א גרויסער גערודער, ווען רבי גרשם אונד דבורה זיינען אהין אנגעקומען. אין יעדער הויז איז געוועזען ששון ושמחה אונד מיט פריידענטרעהרען אין דיא אויגען האט רבי גרשם'ס שווער, דער אלטער רב, רבי ליאון, זיינע הענד אויפגעהויבען צום הימעל אונד האט אויסגערופען:

— יעצט, מיין גוטער גאטט, קענסט דוא מיך נעהמען צו דיר, יעצט, ווען איך האב דערלעבט דיא גוטע גליקליכע שעה מיינע ליעבע קינדער ווידער צו זעהן!

אין עטליכע יאהר ארום איז דער אלטער רב, רבי ליאון, געשטארבען אונד דיא מאינצער געמיינדע האט רבי גרשם'ן איינשטימיג פאר דעם רב פון מאינץ אויסערוועהלט.

אין קאנסטאנטינאפאל אבער איז עטליכע טעג שפעטער, נאכדעם וויא רבי גרשם איז מיט זיין ווייב דבורה פון דארטען אנטלאפען, א גרויסע מהומה אויסגעבראכען.

עס איז געקומען דער טאג, וואס איז בעשטימט געוועזען דעם קערפער פון דעם פעראורטהיילטען פון הונגער־טהורם ארויסצונעהמען אונד צו בעערדיגען, אונד וויא גרויס איז געוועזען דער שרעק אונד דיא איבערראשונג פון דיא

געריכטס־דיענער, אלס זיי האבען דעם הונגער־טהורם אויפגעשלאָססען אונד האבען דעם טויטען ארעסטאנט ניט געפונען!

נאָך גרעססער איז געווען זייער שרעק, אלס זיי האבען דערזעהן דעם פרישען קבר ניט וויט פון הונגער־טהורם אונד האבען אין איהם דיא יונגע אונד דיא שעהנע מעליטטא ענטצעקט.

אין גאנץ קאָנסטאנטינאָפּאל האט א גרויסע אויפרעגונג געהערשט אונד דער קייזער באזיל איז מיט א גרויסע סוויטע פון זיינע הויכע בעאמטע צום הונגער־טהורם געקומען, אום זיך צו איבערצייגען, אויב דאס איז אמת.

— זעהט איהר, מאַיעסטעט, — האט זיך דער מיניסטער יאָהאנן אָפּ־גערופען — האב איך אייך דען פריהער ניט געזאָגט, אז דער איד רבי גרשם איז א מכשף?

— ניין, ער איז קיין מכשף, — האט דער קייזער געענטפעט — ער איז נאָר א גרויסער געלעהרטער, וואס האט ניט זיין גלייכען אין דער גאנצער וועלט!.... איך זאָג אייך, מיינע העררען, איך וועל נישט רוהען ביז איך וועל אויסגעפינען אויף וועלכער ארט אונד וויזע רבי גרשם האט געקענט פון הונגער־טהורם אנטלויפען.

אויף דעם קייזערס בעפעהל האט מען געמאכט א שטרייננע אונטער־זוכונג אונד מען האט אויסגעפונען, דאס דבורה איז אוועקגעפאָהרען צו איהרע עלטערן אין מאינץ.

— יעצט איז עס מיר קלאָר, — האט דער קייזער ביי זיך געטראכט — געוויס געפינט זיך רבי גרשם אויך אין מאינץ.

צו יענער צייט איז אין קאָנסטאנטינאָפּאל אנגעקומען א שליח פון דעם דייטשען קייזער היינריך דער צווייטער אונד האט דעם קייזער באזיל געבראכט דיא בשורה, דאס דער קייזער אָטטאָ דער דריטטער איז געשטאָרבען.

אָטטאָ דער דריטטער האט געזאָללט חתונה האבען מיט דער פּרינ־צעססין טהעאָדאָרא, אונד נון איז ער עטליבע טעג פאר דער החתנה פלוצלינג געשטאָרבען.

דער שליח פון דעם דייטשען קייזער איז געווען א געוויססער באראָן פאן וויטעלסבאך, אונד נאָכדעם וויא ער האט דעם קייזער באזיל דיא מעלדונג פון אָטטאָ דעם דריטטענס טויט איבערגעגעבען, האט איהם

דער קייזער געבעטען, ער זאָלל אין דייטשלאנד אָנפרעגען, אויב מען ווייס דארטען, וואו רבי גרשם געפינט זיך, אונד ווען מען וועט איהם אויסגעפינען, זאָלל מען איהם איבערגעבען אַ בריעף, וועלכען ער האט אלליין מיט זיין אייגענע האנד געשריעבען.

דער באראָן פאן וויטטעלסבאך האט גענומען דעם קייזערס בריעף, האט אויפגעשריעבען אַ בריעף פון זיך צו דעם בישאָף פון מאינץ אונד האט עס אוועקגעשיקט.

גלייך וויא דער בישאָף האט דעם בריעף ערהאלטען, האט ער גע־שיקט רופען דעם רבי גרשם אונד האט איהם איבערגעגעבען דעם בריעף פון דעם קייזער באזיל.

אין דעם בריעף האט איהם דער קייזער געשריעבען, דאס ער האט שוין לאנג חרטה געהאט איבער דעם אורטהייל, וואס ער האט אויף איהם ארויסגעגעבען אונד עס פרייט איהם זעהר, דאס ער איז ענטרונען געוואָרען פון טוים. ער האט איהם אין זיין שרייבען אויך פערזיכערט, דאס ער בלייבט איהם דער בעסטער פריינד אונד האט איהם געבעטען, ער זאָלל איהם ענטדעקען, אויף וועלכער ארט אונד וויזע ער איז אזוי גליקליך פון חונגער־טהורם אנטלאָפען.

רבי גרשם האט דעם קייזער געענטפערט מיט אַ בריעף, אין וועלכען ער האט איהם אַ דייטליכע ערקלערונג געגעבען איבער אללעס, וואס דער קייזער האט געוואָללט וויססען.

אין אַ קורצע צייט ארום האט רבי גרשם אַ גאנצען קאסטען מיט פרעזענטע פון דעם קייזער באזיל בעקומען אונד דערצו נאָך אַ בריעף, אין וועלכען דער קייזער האט איהם פערזיכערט, דאס ער וועט איהם גרויס מאכען, ווען ער וועט נאָר צוריק נאָך זיין רעזידענץ קומען.

רבי גרשם האט דעם קייזער ווידער מיט אַ בריעף געענטפערט, האט איהם געדאנקט פאַר זיין גוט הארץ אונד האט איהם ערקלערט, דאס ער קען אויף קיין פאלל נים צוריק קומען נאָך קאָנסטאנטינאפאל, וואס איז אַ נעסט פאר אנטיסעמיטען אונד וואו ער האט אזוי פיעל אומזיסטע פיינד, וואס זוכען שטענדיג זיין אונטערגאנג. ער וויל בעססער לעבען בשלום ושלוה אין מאינץ אונד זארגען פאר דיא אינטערעסען פון זיין קהלה.

דיעזער בריעף האט אויף דעם גוטען קייזער אַ טרויעריגען איינדרוק געמאכט אונד ער האט זיך ענטשלאָסען רבי גרשם אום יעדען פרייז צו זיך אראפצובריינגען.

ער האט אנגעהויבען זוכען מיטלען אונד וועגען זיין פלאן אויסצופיהרען, אָבער איידער ער האט נעקענט וואס עס איז אונטערנעהמען איז ער קראנק געוואָרען אונד איז געשטאָרבען.

נאָך דעם קייזער באזיל'ס טויט איז זיין ברודער קאָנסטאנטין דער אכטער צום קייזער געקרוינט געוואָרען.

נאָך א קורצע צייט האט דער קייזער קאָנסטאנטין געהערשט איבער זיין פאלק. איין אלטע קראנקהייט האט זיין לעבען אונטערגעגראָבען אונד נאָך פאר זיין טויט האט ער זיין עלטערע טאָכטער צאָע חתונה געמאכט מיט ראָמאן ארגיר אָפּאָלוס, דער פריינד פון רבי גרשם. ראָמאן האט מיט דער פרינצעססין צאָע בשום אופן ניט געוואללט חתונה האבען ווייל ער איז שוין פערהייראטהעט געוועזען מיט א געוויססע העלענע, אבער קאָנסטאנטין האט איהם ערקלערט, אז ווען ער וועט מיט זיין טאכטער ניט חתונה האבען וועט ער איהם איינשליססען אין הונגער־טהורם. ראמאן האט שוין קיין ברירה ניט געהאט, ער האט זיין פרויא העלענע אוועקגעשיקט אין א נאָנענקלויסטער אונד האט חתונה געהאט מיט דער פרינצעססין צאָע.

נאָך קייזער קאנסטאנטינס טויט איז ראמאן געזאלבט געווארען צום קייזער.

ער האט אבער קיין גליק געהאט. ערסטענס איז ער צו גוט אונד צו שוואָך געוועזען צו רעגיערען איבער זיין האלב־ווילדעס פאלק אונד צווייטענס האט ער עטליכע מלחמות מיט דיא ארומיגע פעלקער פערלארען אונד דארום איז ער ביי זיין פאלק ניט בעליעבט געוועזען.

דער מיניסשער יאהאנן, וואס האט שטענדיג געזוכט א גוטע געלעגענהייט צו הערשען, האט דיזע פעריאדע צייט פאר גוט געפונען זיינע פערבארגענע פלענער מיט גוטען ערפאלג אויסצופיהרען. ער האט זיין פלימעניק מיכאיל מיט דער יונגער קייזערין צאע צוזאממענגעבראכט אונד בעקאנט געמאכט. ער האט געבויט אויף מיכאילס שעהנהייט אונד האט געהאפפט, אז דיא יונגע אונד ליידענשאפטליכע קייזערין וועט זיך אין איהם פערליעבען אונד אום ליעבע צו זיין פלימעניק וועט ער ווערען איהר ערסטע האנד אין דער מלוכה.

אונד זיין חשבון האט זיך ארויסגעוויזען זעהר א קלארער. אין א קורצע צייט האט אויפגעפלאקערט א הייסע אונד א זינדיגע ליעבע צווישען דער קייזערין צאע אונד צווישען דעם שעהנעם באנדיט מיכאיל, יענע שמוציגע

ליעבע, וואס זוכט נאָר געניסס אונד בעפרידיגונג אונד וואס טרעט ניט צוריק פון קיין פערברעכען.

אוים ליעבע צו דעם גאַרדיסט מיהאיל האט דיא קייזערין צאָע איהר מאַנן ראָמאַן פערגיפטעט, האט נאָך זיין טויט מיט איהר געליעבטען חתונה געהאט אונד האט איהם געלאָזט קרוינען צום קייזער, אונטער דעם נאָמען: מיהאיל דער פיערטער.

שוין דעם ערסטען טאָג, אין וועלכען מיהאיל איז קייזער געוואָרען, איז א וואונדער געשעהן, וואס האט גאַנץ קאָנסטאנטינאָפּאל אויפגעקאָכט. אַלס ער איז ארויפגעגאַנגען אויף דעם טהראָן, וועלכען רבי גרשם האט פאר דעם קייזער ב א ז י ל געמאַכט, זיינען דיא זילבערנע לייבען אונד דיא זילבערנע אָדלערס רוהיג אויף זייער פלאַטץ געשטאַנען אונד האָבען זיך פון אָרט ניט געריהרט.

דאס פאָלק האט עס אָנגענומען פאר א צייכען פון גאָטט אונד אַללע האבען געגלויבט, דאס דער איינפאַכער גאַרדיסט מיהאיל איז ניט ראוי קייזער צו זיין.

דעם קייזער מיהאיל האט דאס זעהר געקריינקט. ער האט געגלויבט, אז דיא מאַשינעריע פון'ם טהראָן איז מכולה געוואָרען אונד האט איינגעלאַדען דיא גרעסטע קינסטלער פון זיין לאַנד, זיי זאָללען דעם פעררינכטען. עס איז אבער אומזיסט געוועזען. דיא מאַשינעריע האט שוין מעהר ניט געאַרבייט.

ענדליך האט ער זיך ענטשלאָססען צו רבי גרשם זיך צו ווענדען אונד איהם בעטען, ער זאלל קומען דעם טראָהן פעררינכטען. רבי גרשם האט איהם אבער אויסגעלאַכט אונד האט איהם געענטפערט, אז ער וועט זיך היטען צו קומען אין אזא לאַנד, וואו עס רעגיערט אזא לומפּ וויא דער מיניסטער יאָהאַנן.

אין א געוויססע צייט שפּעטער, ווען מיהאיל האט געדאַרפט האבען געלד, אום מלחמות מיט זיינע פיינד צו פיהרען, האט ער דעם טהראָן געלאָזט צושמעלצען.

דערווייל האט דער מיניסטער יאָהאַנן געשאַלטעט אונד געוואַלטעט איבער דאס גאַנצע לאַנד אונד איז מיט יעדען טאָג אַלץ גרעססער אונד וויכטיגער געוואָרען. דיא אונבעגרענצטע הערשאַפט איז איהם אָבער נאָך אַלץ צו ווייניג געוועזען, עס האט זיך איהם אויך פערגלוסט מיטראָפּאָליט צו ווערען. ער האט אָנגעהויבען צו מאַכען שרעקליכע אינטריגעס אין דער מלוכה. דיא בע־פעלקערונג האט זיך צוטהיילט אין פיעלע פּאַרטייען, וואס האבען שטענדיג מלחמה

געהאלטען צווישען זיך, ביז מען האט ענדליך אויסגעפונען, אז דער מקור פון אללע דיעזע פיינדזעליגקייטען איז דער מיניסטער יאהאנן.

מען האט איהם געלאזט ארעסטירען אונד געשטעלל פאר א געריכט. דער פראצעסס האט ניט לאנג געדויערט. דיא ריכטער האבען איהם פערורטהיילט צום טויט.

מען האט איהם איינגעשלאססען אין הונגער־טהורם אונד אין עטליכע טעג ארום איז ער געשטארבען פון הונגער.

אויך דער קייזער מיחאיל האט ניט לאנג געוועלטיגט. דיא בארבארישע אונטערדריקונגען, מיט וועלכע ער האט גאר אהן רחמנות זיין לאנד געפלאגט, זיין אויסגעלאססענעס לעבען אונד זיינע ווילדע פערשווענדערייען האבען דאס גאנצע פאלק געגען איהם אויפגערייצט אונד מען האט אנגעהויבען צו זוכען מיטטלען, וויא אזוי איהם פון טהראן ארונטער צו שליידערן. א לאנגע צייט האט מען מיט איהם גאר נישט געקענט מאכען, ביז עס זיינען דיא צוויי טעכטער פון דעם געשטארבענעם קייזער קאנסטאנטין אונטערגעוואקסען, דאן האט מען איינע פון זיי צו דער קייזערין פון לאנד פראקלאמירט אונד דעם קייזער מיחאיל האט מען געשטעללט פאר א געריכט.

מען האט איהם אין זעהר פיעל פערברעכען בעשולדיגט אונד צום טויט פערורטהיילט. דאן האט מען איהם דיא אויגען אויסגעשטאכען אונד איינגעשלאססען אין א פינסטערן קעללער, וואו ער איז אין עטליכע טעג ארום געשטארבען....

רוהיג אונד פריעדליך האט רבי גרשם מיט זיין וויב אין מאינץ געלעבט. אויך זיין העכסטער וואונש איז ערפיללט געווארען: דבורה האט איהם אין פערלויף פון עטליכע יאהר עטליכע קינדער געבארען אונד מיט דעם איז דער כוס פון זיין גליק פולל געווארען.

טאג אונד נאכט איז ער געזעססען אונד האט געלערנט. יעצט, ווען ער האט שוין מעהר צייט געהאט, האט ער זיין גרויסען ביאור אויף דעם תלמוד געענדיגט אונד האט מיט איהם מרעיש עולם געוועזן.

זיין נאמען איז מיט יעדען טאג אין דער אידישער וועלט אלץ גרעססער געווארען אונד פון דיא וויטעסטע שטעדט אונד מקומות זיינען צו איהם תלמידים געקומען אום פון איהם תורה אונד חכמה צו לערנען.

דיא גרויסע רבנים אונד דיא בעריהמטע גאונים פון זיין צייט האבען איהם געקרוינט מיט דעם נאמען: מאור הגולה.

צעהן יאָהר פאר זיין טויט האט ער אין מאינץ געלאָזט צוזאממען רופען א גרויסע אסיפה פון רבנים אונד גאונים פון דער גאנצער וועלט, אום געוויססע רעפארמען אין דער אידישער רעליגיאן צו מאכען.

עס זיינען צוזאממענגעקומען אין מאינץ דיא גרעססטע שטערן פון דער אידישער וועלט אונד האבען אונטער דעם פאָרזיטץ פון רבי גרשם זעהר פיעל נייע דינים אונד תקנות בעשלאָססען.

איינע פון דיא וויכטיגסטע תקנות, וואס איז דאמאלס פון דיעזער אסיפה ארויס־ גיי: אז קיין איד טאר ניט נעהמען צוויי ווייבער.

אונד דיעזע תקנה איז ביי אונז בעקאנט מיט דעם נאמען:

דער חרם פון רבנו גרשם.

ענדע.

נייעסטע ווערק אין אידיש

חומש

אידיש פון יהואש

2 גרויסע פראכטפולע בענדער (משניות פארמאט)

(דער שענסטער בוך. וואס איז ווען ערשיענען)

צוואנציג יאהר שווערע ארבייט האט דער גרויסער דיכטער יהואש געווידמעט דער איבערזעצונג פון תנ״ך (פון וועלכער דער חומש איז א טייל) און האט געשאפען אזא איבערזעצונג ווי דער תנ״ך האט פארדינט. די שפראך איז קלאָר, געשליפען און וואונדערבאר שעהן. עס איז א ספר פאר יעדען איינעם פון אלטען דור, ווי אויך פאר דעם נייעם מאדערנעם מענשען. עס איז געשריבען מיט דער גרויסער איינפאכקייט וואס איז דער הויפט־צויבער פון ביבלישען אריגינאל, און צו וואס נאר אזא פאעט ווי יהואָש האט זיך גיקענט דערהויבען.

פרייז בלויז 5 דאללער

יעדער איינער וואס קויפט דעם **חומש** ביי אונז אין אפפיס באקומט אלס פרעמיום **א חומש** מיטן אריגינעלען העברעאישען טעקסט.

HEBREW PUBLISHING COMPANY

632 Broadway, New York

געזאמעלטע שריפטען
פון
יהואש

דער גרעסטער אידישער דיכטער פון אונזער צייט

באנד 1. געזאמעלטע ליעדער	**באנד 7.** פון דער וועלט און יענער
באנד 2. נייע שריפטען 1טער באנד	**באנד 8.** פון ניו יארק ביז רחובות און צוריק I
באנד 3. נייע שריפטען 2טער באנד	**באנד 9.** פון ניו יארק ביז רחובות און צוריק II
באנד 4. הייאוואטהא	**באנד 10.** אין געוועב
באנד 5. פאבלען	
באנד 6. צווישען זונן און נעבעל	

די געזאמעלטע שריפטען פון יהואש ענטהאלטען פערלען פון אידישער דיכטונג און שאפונגס-קונסט: מאהלערישע און פארבענרייכע נאטור-שילדערונ־גען; לירישע הארציגע טרעלען און שטימונגען; טיעף דורכפיהלטע און דורכ־טרוימטע ראמאנסען, פול גלוט און ליעבעס פרייד און וועה; בעצויבערענדע און זיסע לעגענדען און האלב-לעגענדען; געדאנקען-רייכע און פילאזאפיש-ערהאבע־נע דיכטונגען פון אייביגע וועלט פראבלעמען, וועלט שמערץ און פרייד; הייסע דורכוועהטאגטע נאציאנאל-ליעדער; אויך א שאץ פון פראזא ערצעהלונגען, שעהן און רייצענד, לעבענס-וואהר, פסיכאלאגיש עכט און גלענצענדע טיעפ־זיניגע פילאזאפישע שטודיען און עסייען.

די געזאמעלטע שריפטען פון יהואש זיינען אן אמת׳ער שאץ פיר יעדעס אידישעס הויז.

10 פראכטפולע בענדער געבונדען אין קלאטה $15.00

HEBREW PUBLISHING COMPANY

632 Broadway, New York

די
געבויטע ירושלם

איז דער נאמען פון א נייע ווערק

— געשאפען פון —

פראפ. באָריס שץ

גרינדער פון „בצלאל“ אין ירושלם

אין אן אָריגינאלען שפראך פאָרם אין וואונדער שעהנע בילדער מאָלט פאר אונז פראפ. שץ א פאנטאַסטישען בילד ווי ירושלם וועט אויסזעהן אין 100 יאָהר ארום.

איבער דעם גאַנצען בוך שוועבט איין פאָעטישע אטמאספערע, וואו איהר פערגעסט אויף א ווײלע אייער טעגליכען לעבען, און איהר טראָגט זיך אריבער אין א ליכטיגע וועלט פול מיט רייץ און שעהנקייט.

דער בוך ענטהאלט 400 זייטען.

עלעגאנט געבונדען אין בלוי באנד צוויי דאללאר.

אין לעדער גאלדשניט 3.50 דאללאר.

HEBREW PUBLISHING COMPANY
632-34 Broadway, New York.

*דאס אייביגע פאָלק

פון ישראל איסר קאצאוויטש

א בעלעהרענדער בוך וועגען די בעדייטונג און ענטוויקלונג פון אידענטהום. א בוך וועלכער קען דינען אלס אן ענציקלאפעדיע פון אידישען לעבען און שאפען פון דער פערגאנגענהייט און געגענווארט. ענטהאלט אויך אין קורצען די געשיכטע פון אידען אין אלע לענדער. אלעס דייטליך געשריבען אין א הארציג אמת אידישע פליסענדע שפראך.

גערדרוקט אויף גוטען פאפיר
און געבונדען אין קלאָט

פרייז 2.00

*חרוב'ע וועלטען

פון א. ש. זאַקס

דריטע פארגרעסערטע און פארבעסערטע אויפלאגע

א בוך וואו עס ווערט געשילדערט מיט לעבעדיגע פארבען דעם גאנצען אידישען לעבען אין ליטא פאר דער מלחמה. דער בוך האט געמאכט א רושם ביי זיין ערשיינען און איז פארקויפט געווארען אין די טויזענדע עקזעמפלארען.

גערדרוקט אויף רעגאל פאפיר 320 זייטען
פראכטפאל געבונדען אין קלאָט

פרייז 1.50

HEBREW PUBLISHING COMPANY

632-34 Broadway, New York.